

Marta Pieniążek-Samek

Przemiany kolegiaty (obecnie katedry) kieleckiej w epoce baroku w świetle inwentarzy : część II : wiek XVIII

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 20, 11-84

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARTA PIENIAŻEK-SAMEK

PRZEMIANY KOLEGIATY (OBECNIE KATEDRY)
KIELECKIEJ W EPOCE BAROKU
W ŚWIĘTLE INWENTARZY
CZĘŚĆ II: WIEK XVIII*

Dwie pierwsze dekady XVIII stulecia nie przyniosły ze sobą zasadniczych zmian w architekturze i wyposażeniu wnętrza kieleckiej kolegiaty; prowadzone do roku 1719 prace ograniczyły się głównie do doraźnych napraw o różnym charakterze. I tak w latach 1701-1719 kilkakrotnie reperowano dachy – m.in. „a parte meridionali”, nad skarbcem, kapitularem, „wielkim ołtarzem i małym chórem”, „nad portykiem”, nawą główną w pobliżu sygnaturki i nad „murem koło kościoła” (1707-1709, 1711-1712, 1714-1715); wówczas też wyremontowano skarbiec (1708), „wrota na cmyntarz i do zamku” (1711) oraz sygnaturkę (1715), wyczyszczono niektóre krypty (1713), położono pod chórem nową posadzkę (1714-1715), wreszcie parokrotnie wymieniano zniszczone okna (1707, 1709, 1714-1715)¹.

Nie zapomniano również o wyposażeniu wnętrza. W marcu 1715 roku „uczerniono” ołtarze „Ś. Anny i Smutku” (tj. Matki Boskiej Bolesnej, zapewne w związku z przejściem go w opiekę przez bractwo bartników), w kwietniu roku następnego zaś dokonano „naprawy ołtarza Św. Mikołaja”; kilkakrotnie reperowano również organy – m.in. w sierpniu 1708 (organista Świątlikowicz), kwietniu i wrześniu 1712, jesienią 1713 i w lutym 1718 roku². W źródłach odnotowano też szereg wydatków na naprawę tkanin – w tym „ornatów, stuł i manipularzów różnego koloru” we wrześniu 1707 czy „wszystkiego aparatu białego” w marcu 1717 roku³. Znacznie rzadziej wspomniano

* Artykuł niniejszy stanowi drugą część pracy omawiającej dzieje kolegiaty kieleckiej w epoce baroku; o okresie XVII-wiecznym zob. M. Pieniążek-Samek *Przemiany kolegiaty (obecnie katedry) kieleckiej w epoce baroku w świetle inwentarzy. Część I: Wiek XVII*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 19: Kielce 1998, s. 57-102 (cyt. dalej jako *Przemiany 1*).

¹ Archiwum Diecezjalne w Kielcach (cyt. dalej jako ADK), Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-41: *Liber perceptorum Ecclesiae Collegiatae Kielcensis 1711-1749* (cyt. dalej jako *Liber perceptorum 1*), k. 81, 83-85, 87-88, 91, 95-98, 101-102, 108, 111.

² Tamże, k. 83, 88, 91, 94, 106, 111. O przejściu ołtarza przez bractwo zob. *Kielce. Materiały źródłowe do połowy XIX wieku*. Opr. Z. Guldon, S. Marcinkowski, E. Wirska. Kielce 1971, s. 19 (Statut bractwa bartników z 9 marca 1715 roku).

³ *Liber perceptorum 1*, k. 81v, 108. Wydatki na reperację bądź wymianę tkanin odnotowano ponadto w latach 1706-1707, 1710-1712, 1714-1717, zob. tamże, k. 81-84, 85, 87, 97-98, 107, 108.

natomiast o sumach wydatkowanych na sporządzenie nowych przedmiotów – i tak w roku 1713 pozłożono wykonany zapewne niewiele wcześniej relikwiarz bł. Jana Kantego, w listopadzie zaś zapłacono za „mały roztruchanik” i „ampułki srebrne z miedziczką”; w następnych latach sporządzono „trzy dzwonki mosiężne” i „parę ampulek” (1714), srebrne kropidło (1715) czy również srebrny trybularz oraz lampę (1717)⁴.

Ważniejsze zmiany w wyposażeniu zaszły natomiast na przełomie pierwszej i drugiej dekady XVIII stulecia; do problemu tego przyjdzie jeszcze powrócić w dalszych rozważaniach. 10 sierpnia 1710 roku biskup Kazimierz Łubiński dokonał konsekracji ołtarza p.w. św. Marcina i bł. Jana Kantego „in Majori Choro a cornu Evangelii”, 17 sierpnia zaś ołtarza Św. Antoniego Padewskiego „a cornu Epistolae”⁵. Niewykluczone, iż ufundowany przez kanonika krakowskiego i kustosza kieleckiego, doktora teologii oraz obojga praw ks. Marcina Węgrzynowicza ołtarz stał już rok wcześniej – w listopadzie 1709 roku odnotowano bowiem wypłatę 3 złotych „od naprawy okien za Ś. Kantym”⁶. W trzy lata później, 30 października 1712 roku, poświęcono też nowy ołtarz Św. Krzyża „in Capella intra fores Ecclesiae a latere”; nieco wcześniej, bo 2 maja, Teresa i Kazimierz Piekarscy utworzyli przy nim specjalną fundację dla wikariuszy odprawiających mszę ku czci Męki Pańskiej⁷.

Do zasadniczych zmian w architekturze budowli doszło natomiast u schyłku drugiej dekady z inicjatywy biskupa krakowskiego Kazimierza Łubińskiego. 13 kwietnia 1719 roku odnotowano w źródłach szereg wydatków wiążących się z pracami poprzedzającymi rozbiórkę romańskiej partii świątyni – po przygotowaniu „pokojów zamkowych na rzeczy kościelne deputowanych”, zdemontowano wyposażenie skarbcica i zakrystii oraz złożono wraz z „rzeczami i aparatami” w pałacu i „u Ś. Trójce”, następnie „wybierano stalle, ganki, ołtarze” oraz „przestawiono baptysterium” – za wykonanie tej ostatniej czynności wypłacono w czerwcu 1719 roku sumę 13 groszy⁸. Nieznana pozostaje data rozpoczęcia prac przy samej rozbiórce wschodniej partii kościoła – stało się to być może jeszcze wiosną 1719 roku, zapewne przed 19 maja, tj. datą śmierci biskupa Łubińskiego, który „kościół stary kazał rozebrać i fundamenta tylko założyćwszy, opus imperfectum odumarł”⁹. Na mocy umowy zawartej 23 lipca 1720 roku pomiędzy kapitułą a bratem biskupa i zarazem egzekutorem jego testamentu, podstolim koronnym Bogusławem Łubińskim, ten ostatni zobowiązał się „chór mniejszy in esse perfecto należycie, gruntownie, z dokończeniem murów, za-

⁴ Tamże, k. 94, 96, 100, 108.

⁵ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (cyt. dalej jako AKMKr.), Liber ordinariorum et consecrationis ecclesiarum..., sygn. 7, k. 93.

⁶ *Liber perceptorum 1*, k. 84. O fundacji ołtarza i przejściu go przez cechy zob. *Kielce. Materiały źródłowe...*, s. 15 (Statut gospody czeladników ślusarskich, miecznikich, stolarskich, kowalskich, bloniarzskich i kołodziejskich z 31 stycznia 1712 roku).

⁷ AKMKr., Liber ordinariorum et consecrationis ecclesiarum..., sygn. 7, k. 120. O fundacji Piekarskich zob. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła-kolegiaty kieleckiej 1637-1837, k. 34-41; tamże, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: Ecclesia Collegiata Kielcensis cum sui Ereptione, Fundatione, Dotatione ac illius Ampliatione [...] descripta..., k. 86v-92v: Erectio Missae Votive de Passione Domini in Ecclesia Collegiata Kielcensis; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji biskupa Gedeona w Kielcach*. „Kielecki Przegląd Diecezjalny” R. 47: 1971 nr 5, s. 221 (tu wcześniejsza literatura).

⁸ *Liber perceptorum 1*, k. 114-115.

⁹ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy, notatki dotyczące spraw różnych i dwa inwentarze 1554-1802, k. 21.

sklepieniem, wytrynkowaniem, pobielaniem, nakryciem dachów, wykładaniem posadzki i zamknięciem należycie wystawić”¹⁰. Prowadzonymi zapewne od lata 1720 roku pracami kierował z ramienia kapituły kanonik i oficjał kielecki ks. Kazimierz Weiss, który według zawartych w źródłach informacji przyczynić miał się również do wystawienia głównego ołtarza oraz „stalli wyższych dla kanoników i niższych dla wikariuszów”¹¹. Przy wznoszeniu nowego prezbiterium skrzętnie wykorzystano romańskie ciosy, pochodzące z rozebranej części świątyni – niektóre z widocznymi do dziś znakami kamieniarskimi¹². Prace postępowały stosunkowo szybko: w marcu 1724 roku wyposażono już zakrystię kanoniczą – wówczas to bowiem zapłacono stolarzowi „od naprawienia zamku u szafy” stojącej w tym pomieszczeniu¹³. Mimo trwających robót budowlanych, nie zaprzestano także reperacji bądź wymiany wyposażenia. I tak w latach 1720-1727 odnotowano w źródłach szereg wydatków przeznaczonych na naprawę „wielkiego dzwonu” (1721), organów (1722-1723, 1727), ławek „popsowanych przez tumult” (1724), okien (1723), ksiąg kościelnych (1720, 1723, 1727), naczyń oraz szat liturgicznych (1720-1727)¹⁴.

11 marca 1728 roku wypłacono 26 złotych za sporządzenie „lichtarzy błazanych na dedicacia Kościoła” – uroczystego poświęcenia budowli dokonał miesiąc później, tj. 18 kwietnia, biskup krakowski Konstanty Felicjan Szaniawski¹⁵. Zapewne w tym samym też czasie wystawiono w kościele trzy nowe ołtarze: główny p.w. Wniebowzięcia Matki Boskiej oraz dwa boczne – od północy Ukrzyżowania Chrystusa, od południa zaś Matki Boskiej Różańcowej; do problemu tego przyjdzie jeszcze powrócić przy omawianiu wyposażenia wnętrza kolegiaty.

W prowadzonych w latach dwudziestych pracach budowlanych – w tym także remontowych – szczególna rola przypadła wspomnianemu wyżej biskupowi Szaniawskiemu. Biskup ów nie tylko czuwał nad ukończeniem robót zainicjowanych przez swego poprzednika, lecz także „od połowy chóru wielkiego okna rozprzestrzeniwszy, kościół objaśnił i gzemsami nowemi przyozdobił, na połowie kościoła dach, także i nad kaplicami, pobił”¹⁶. Z inicjatywy Szaniawskiego zamknęły też cmentarz od południa „arkady pod gankiem od seminarium zamurowane”¹⁷. Ganek ów – połączony dwoma odgałęzieniami z wschodnimi przęsłami korpusu nawowego kolegiaty i przedłużony ponad Bramą Krakowską wzdłuż obecnej ulicy Jana Pawła II – wiązał wzniesione ok. 1724-1727 południowe skrzydło pałacu z budynkami szkoły oraz (poprzez chór Św. Trójcy) z seminarium¹⁸. Z fundacji biskupa wzniesiono również dwie bramy w mu-

¹⁰ Tekst umowy por. tamże, k. 21-21v, zob. też ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: Ecclesia Collegiata Kielcensis..., k. 2v.

¹¹ Tamże, k. 2v-3. Niewykluczone, iż chodzi tu o zmontowane ponownie, XVII-wieczne jeszcze stalle, naprawiane następnie w lutym 1724 roku, zob. *Liber perceptorum 1*, k. 146 („stolarzowi od naprawiania stal wikaryjskich groszy 15”).

¹² J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe w Kielcach*. Kielce 1991, s. 92.

¹³ *Liber perceptorum 1*, k. 147.

¹⁴ Tamże, k. 122, 129-133, 138-143, 146-147, 150, 151, 162. Sporządzone w roku 1721 ampulki były dziełem „złotnika kieleckiego” Jacka Garwalińskiego.

¹⁵ Tamże, k. 163. O konsekracji kościoła zob. AKMKr., *Liber ordinatorum et consecrationis ecclesiarum...*, sygn. 8, k. 61.

¹⁶ ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: Ecclesia Collegiata Kielcensis..., k. 97-132v: *Inventarium Ecclesiae Collegiatae Kielcensis 1734* (cyt. dalej jako *Inwentarz 1734*), k. 125v.

¹⁷ Tamże, k. 118.

¹⁸ O gankach zob. J. Kuczyński *XVIII-wieczne skrzydła pałacu kieleckiego*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 14: Kraków 1985, s. 75-86; Tenże *Kielecka rezy-*

rach otaczających cmentarz kolegiacki – zachodnią „kamienną na gradusach kamiennych w kwadrat, z podwójnymi fasowaniami drzwiami” oraz północną, zwaną „wielką”, z „ciosanego kamienia z dwiema pobocznymi fortami, na wierzchu gzemse i wazyony także kamienne, z kamiennymi herbami nad fortami Junoszy X[ie]cia Szaniawskiego Biskupa Krakowskiego”¹⁹. Staraniem Szaniawskiego dokonano także podwyższenia dzwonnicy, wystawionej jeszcze w XVII stuleciu i „Anno 1729 w oktangu nadmurowanej z czterema oknami”²⁰. W zwieńczonej „kopułą alias banią z perspektywą”, nowej kondygnacji umieszczono sfinansowany także przez biskupa „zegar nowy z tarczami i indeksami na cztery strony”²¹.

Ponowna konsekracja kościoła w roku 1728 nie oznaczała wszakże zaprzestania prac prowadzonych w samej kolegiacie. W październiku i listopadzie 1734 roku sprowadzony z Warszawy organmistrz reperował mocno już wówczas zniszczony instrument; w latach trzydziestych co najmniej dwukrotnie też naprawiano dachy – i tak w styczniu 1734 roku wyplacono 60 złotych „za gwoździe, bratnale i insze żelaza, it za gunty i cieślom na pobicie kościoła oddartego”, w roku 1739 zaś 56 złotych za „pobijanie i poprawę dachów kościelnych”²².

Do poważniejszych prac remontowych doszło natomiast w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XVIII stulecia. W kwietniu i sierpniu 1745 roku członkowie kapituły zwrócili uwagę na konieczność dokonania naprawy wieży i zegara, murów wokół cmentarza, a także pobielenia kościoła, wymiany ławek i konfesjonatów oraz pozłocenia stali; wówczas również zdecydowano o umieszczeniu w świątyni marmuro-

dencja biskupów krakowskich. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 15: Kraków 1990, s. 33-36; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 69-71, 92, 96-97. Z korytarzy łączących ganek z kolegiatą prowadziły do wnętrza kościoła dwa wejścia – jedno do loży biskupiej, usytuowanej nad przedsionkiem południowym, drugie zaś do nawy; to ostatnie wejście wspomniano w inwentarzu z 1734 roku: „Na boku tego ołtarza [tj. Śś. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty] nade drzwiami na ganki do zamku obraz...”; zob. też ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., nr 52: Wizytacja kolegiaty kieleckiej 25 maja 1791 (cyt. dalej jako *Inwentarz 1791*), k. 10-11.

¹⁹ *Inwentarz 1734*, k. 118 i 125v. Wygląd bramy „wielkiej” przekazuje rysunek W. Giersza z roku 1820, zob. J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 97 fot. 46.

²⁰ *Inwentarz 1734*, k. 118-118v. O podwyższeniu dzwonnicy zob. też: W. Siarkowski *Kościół Najświętszej Marii Panny w Kielcach*. W: *Pamiętnik Kielecki*. Warszawa 1874, s. 3, 27-28; R. Pleniewicz *Kielce pod względem architektonicznych zabytków*. W: *Pamiętnik Kielecki* Warszawa 1901, s. 14-16; M. Hubicka *Kielce. Szkic dziejowy w. XI-XVIII*. Kielce 1920, s. 79; B. Obuchowicz *Opis miasta Kielc, katedry, zamku biskupiego, Karczówki oraz fabryki marmurów*. Kielce 1927, s. 10; J. Zdanowski *Kościół katedralny Najświętszej Marii Panny w Kielcach*. Kielce 1930, s. 8-9; J. Pazdur *Dzieje Kielc do 1863 roku*. Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 139; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 204-205; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 92; R. Garus *Bazylika katedralna w Kielcach*. Kielce 1991, s. 20; *Skarby Kielc*. Pod red. Ks. H. Witczyka. Kielce 1992, s. 22; J. L. Adamczyk *Przewodnik po zabytkach architektury i budownictwa Kielc*. Kielce 1998, s. 25-26.

²¹ *Inwentarz 1734*, k. 125v.

²² ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-42: Liber perceptorum et expensorum pro fabrica Ecclesiae Collegiate Kielcen[sis] per me, Michaelem Horbowski Canonicum ejusdem Ecclesiae et procuratorem [...] A[nn]o D[omi]ni 1729 die 8 mensis Septembris confectus (całość obejmuje rachunki do roku 1757; cyt. dalej jako *Liber perceptorum 2*), k. 42-43.

wego epitafium wielkiego dobrodzieja kolegiaty, kanonika Jana Jerzego Konrada²³. Planowane prace rozpoczęto zapewne jeszcze wiosną 1745 roku – w księdze wydatków odnotowano bowiem szereg wypłat „za wozy [...] do fabryki” czy „na fabrycznych parobków, którzy materiały wozić będą”²⁴. Niewykluczone, iż materiały te przeznaczono w pierwszej kolejności do remontu ogrodzenia świątyni – w źródłach zapisano bowiem, że w roku 1745 mur po stronie zachodniej został „znacznie nadmurowany, wytrynkowany i gontami pobity”²⁵. Remont ogrodzenia przeciągnął się zresztą poza tę datę – w dwa lata później, 16 sierpnia 1747 roku, nie ukończone jeszcze prace powierzono opiece prokuratora kolegiaty²⁶.

Z początkiem 1746 roku członkowie kapituły postanowili zwrócić się do niewymienionego z nazwiska „Architekta Jęgo Eminencji” z prośbą o dokonanie rewizji świątyni, określenie zakresu najpilniejszych prac remontowych oraz przygotowanie spisu niezbędnych do tego celu materiałów²⁷. Pomimo dokonania owej rewizji latem 1747 roku²⁸, planowanego remontu nie rozpoczęto ani w roku następnym, kiedy to kapituła skarżyła się, iż „reparatio et dealbatio Ecclesiae non est ad effectum deducta”, ani też w roku 1749 – choć wówczas to wypłacono 8 złotych „Tomaszowi cieśli [...] za drogę z Chmielnika do kontraktowania o dach kościelny”²⁹. Skupiając się przede wszystkim na gromadzeniu niezbędnych materiałów, zlecono 17 sierpnia 1750 roku wykonanie projektu nowej sygnaturki oraz zawarcie kontraktu „cum lignifabro” na jej wykonanie³⁰.

Prace nabrały tempa dopiero w trakcie szóstej dekady. 18 lipca 1751 roku odnotowano wypłaty m.in. za „tysiąc kop gwoździ gontowych na pobijanie kościoła”, a już w dwa lata później zapisano w inwentarzu, że „kościół supra niedawno nowo gontami pobity”, wspominając przy tej okazji także o zakończonym remoncie furtek w murze cmentarnym i o pozłoceniu stali³¹. Do roku 1751 wystawiono też z fundacji kanonika Michała Horbowskiego nowy ołtarz p.w. św. Stanisława, w roku 1752 zaś ukończono nowe ławki i konfesjonały – 23 sierpnia zapłacono m.in. „Panu Bielskiemu malarzowi” za ich pokostowanie i pozłocenie³².

²³ ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-4: Liber Capituli Cathedralis 1743-1808 (cyt. dalej jako *Liber Capituli 4*), k. 9-10, 12, 15, 17. Na konieczność naprawy murów wokół cmentarza oraz założenia krat zwrócił uwagę kapitule kardynał Jan Aleksander Lipski już w roku 1741, zob. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 26.

²⁴ *Liber perceptorum 2*, k. 46.

²⁵ J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 92.

²⁶ *Liber Capituli 4*, k. 21, 24.

²⁷ Tamże, k. 18. Brak potwierdzeń archiwalnych, czy ów „Architekt Jęgo Eminencji” to związany z biskupem A. S. Załuskim Guido Antonio Longhi, zob. J. Szczepański *Kielecki słownik biograficzny. Architekci i budowniczowie. Materiały*. Warszawa-Kraków 1990, s. 87.

²⁸ 17 lipca 1747 roku wypłacono 90 złotych „D[omi]no Architecto [...] pro visitatione tecti Ecclesiae Collegiatae et consilio ad reparandam Ecclesiam”, zob. *Liber perceptorum 1*, k. 181, zob. też *Liber Capituli 4*, k. 27.

²⁹ *Liber Capituli 4*, k. 51; *Liber perceptorum 2*, k. 48-49.

³⁰ *Liber Capituli 4*, k. 61.

³¹ Tamże, k. 46; ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: Ecclesia Collegiata Kielcensis..., k. 133-139: Inventarium supellectilis Ecclesiae Collegiatae Kielcen[sis] ex antiquiori desumptum, cum annotatione eorum quae ex post accesserunt, Anno Domini 1753tio... (cyt. dalej jako *Inwentarz 1753*), k. 138-139.

³² *Liber Capituli 4*, k. 46, 64.

W roku 1753 – a więc tuż po zakończeniu prac przy pobijaniu dachów – zdecydowano zmienić pokrycie nawy głównej z gontów na blachę, przyobiecana w tym celu kościołowi przez biskupa Andrzeja Stanisława Załuskiego; sporządzony w rok później kosztorys planowanych robót (bez ceny blachy) opiewał na sumę 10 000 złotych polskich³³. Zanim jednak przystąpiono do wymiany dachu, do sierpnia 1756 roku ukończona została budowa nowej sygnaturki, organmistrz Józef Sitarski z Jędrzejowa dokonał rewizji organów, a biskup przemyski Wacław Hieronim Sierakowski sfinansował wystawienie nowego ołtarza p.w. św. Anny³⁴. W latach 1757-1759 kapituła zleciła również wykonanie szeregu innych prac – w tym reperację dzwonnicy, położenie nowych gontów nad kaplicami, wprawienie krat w arkady ganku południowego, remont zakrystii i organów, położenie nowej posadzki oraz oczyszczenie krypt – na tę ostatnią pracę uzyskano 16 lutego 1759 roku zgodę biskupa Franciszka Potkańskiego³⁵.

W kieleckim Archiwum Diecezjalnym zachowało się dokładne rozliczenie z „percepty [...] i expensy pro Fabrica Ecclesiae Col[le]g[ia]ltae”, sporządzone przez prokuratora Jerzego Nitkowskiego i zawierające również szczegółowy wykaz prac prowadzonych w świątyni od 11 września 1756 do 18 lipca 1759 roku³⁶. Z powyższego rozliczenia wynika, iż nawę główną kościoła pokryto blachą pomiędzy wrześniem 1756 a lipcem 1757 roku, płacąc przy tym za „blachy baryt 12 i arkuszy 26” sumę 2218 złotych i 29 groszy, „blacharzom od pobijania” 3582 złote i 18 groszy, wreszcie „za przywóz i odwóz blacharzów krakowskich” 210 złotych i 13 groszy³⁷. Zapewne w tym samym czasie (lato 1757) rozpoczęto prace przy „pobijaniu kaplic”, prowadzone w dwóch etapach; cieślom, „ludziom utykającym dach” oraz za materiały (mech „do utykania dachu kościelnego pod dachówkę”, 316 „kóp gontów”, „gwoździe gontowe”) zapłacono łącznie 611 złotych i 67 groszy³⁸. Wymianę dachów zakończono w roku 1758; w sporządzonym dwa lata później inwentarzu (1760) zapisano bowiem, iż „przed dwiema laty” pokryto kościół „impensis Capituli, ex legatis olim Celsissimi Szaniawski tum [...] olim Joannis Konrad Canonici [...], ac beneficio Celsissimi olim Andrea Załuski Ep[iscop]i Cracovien[sis], który dwadzieścia kilka baret blachy na pokrycie tegoż kościoła oddał”³⁹.

Równocześnie z remontem dachów zainicjowano bliżej nieokreślone roboty przy „wychodozeniu sklepienia w kościele”, odnotowywane w źródłach pomiędzy wrze-

³³ Tamże, k. 75, 84. Odnośnie do pokrycia dachu zob. również k. 92, 97, 102, 103.

³⁴ Tamże, k. 97-99. O nowej sygnaturce zob. ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: Ecclesia Collegiata Kielcensis..., k. 140-144: Revisio omnis supellectilis Ecclesiae Collegiatae Kielcen[sis] [...] expedita ultimis diebus mensis Augusti 1760 (cyt. dalej jako *Inwentarz 1760*), k. 143: „Przyzodobiła ab extra kościół wieża o jednej perspektywie, niedawno wystawiona, z gałką i krzyżem promienistym wyzłoconem, blachą białą pobita sumptu Capituli”.

³⁵ *Liber Capituli 4*, k. 106-107, 110, 112-114; zob. też J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 92-93.

³⁶ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła..., k. 250-256v.

³⁷ Tamże, k. 251-256. Prace te wykonano w kilku etapach, w źródłach odnotowano bowiem wypłatę „formanowi jeżdżącemu po wtóre do Krakowa po blacharzów”, tamże, k. 253. Na etapie końcowym zatrudniono również niewymienionego tu z nazwiska „blacharza kieleckiego” – zapewne identycznego z odnotowanym w aktach posiedzeń kapituły Karolem Przybylskim, zob. *Liber Capituli 4*, k. 103. Materiał na pokrycie nawy głównej pochodził w całości z Suchedniowa.

³⁸ Tamże, k. 254-254v, 256. Sumy zapisywane przy szczegółowym wykazie prac różnią się czasem od podawanych w rozliczeniu końcowym, np. cieślom wypłacono w tym pierwszym przypadku 172 złote, w drugim zaś tylko 166 złotych.

³⁹ *Inwentarz 1760*, k. 143.

śnieniem a końcem października 1756 roku i zakończone „trynkowaniem” tegoż sklepienia za sumę 30 złotych i 12 groszy⁴⁰. Zapewne w tym samym też czasie pracowano „przy gzymisie” – pierwszej wypłaty dla niewymienionego z nazwiska „architekta” dokonano między 27 września a 3 października 1756 roku; „za informacją robienia gzymisu” otrzymał on w sumie 10 złotych i 4 grosze⁴¹. Równolegle wykonano też nowe „okno nad chórem z taflí”, płacąc „szklarzowi za tafle, ołów, cynę i robotę, stelmachowi za ramę, ślusarzowi za okow” 34 złote i 18 groszy, latem 1757 roku zaś „wybielono kapitularz”⁴². Z prac przy wyposażeniu wnętrza warto odnotować dokonany za sumę 45 złotych i 8 groszy remont organów, naprawę tkanin liturgicznych przez „Kantego krawca” oraz reperację zegara, za którą zapłacono ślusarzowi 54 złote, zaś „o.o. bernardynom za informacją i dozór około reparacji tegoż” 11 złotych i 15 groszy⁴³.

Do roku 1759 zakończono również „reparację okien w kopule”, związaną zapewne z remontem zwieńczenia dzwonnicy – w cytowanym tu rozliczeniu znalazły się także wypłaty za „ćwieków do kopuły 3000”, „tarcie ośm do dzwonnice”, „blachy arkuszy 26 [...] na kapelusz dzwonnicy” wreszcie dla „cieśli od zrobienia kapelusza na dzwonnicy i innej także reparacji”⁴⁴. W bezpośrednim otoczeniu kościoła naprawiono też „arkadę ku scholasterji z cegły”, wprawiając w nią „odrzwi i drzwi nowe”, wyremontowano „organarię” wraz z piwnicami oraz wymieniono okna „na kantorji”⁴⁵.

Ogółem na prace przy remoncie świątyni wydano do lata 1759 roku 8635 złotych i 6 groszy, nie wykorzystując tym samym całej sumy na ów cel przeznaczonej – nadzorujący prace ks. Nitkowski winien był zwrócić „ad cassam capituli” 774 złote i 26 groszy⁴⁶. Poniesione koszty pokryto m.in. z dochodów kapituły (3290 złotych) oraz z legatu kanonika Jana Jerzego Konrada (5804 złote i 2 grosze)⁴⁷. Warto również dodać, że jeszcze w roku 1756 członkowie kapituły przeznaczyli – na prośbę wikarego Franciszka Erazma Preissa – drewno i gonty pozostałe po wymianie dachów kolegiaty na zamierzony przez tegoż duchownego remont „desolatae S. Leonardi Ecclesiae”⁴⁸.

⁴⁰ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła..., k. 252-252v, 256. Za tę pracę zapłacono „mularzom magistrum” 73 złote, 10 groszy i 2 szelągi, ich pomocnikom zaś 43 złote i 28 groszy.

⁴¹ Tamże, k. 252, 254-254v, 256v. Oprócz wynagrodzenia dla „architekta” poniesiono jeszcze wydatki związane z zakupem „150 sztuk cegły na gzymis kościelny” (3 złote i 24 grosze), „piasku fur 4” (24 grosze) oraz wypłatą dla „mularza magistra od gzymisu za dni trzy” (4 złote i 15 groszy).

⁴² Tamże, k. 253-253v, 254v, 256v.

⁴³ Tamże, k. 253-253v, 254v, 256v.

⁴⁴ Tamże, k. 252v, 254-254v, 256v.

⁴⁵ Tamże, k. 253v-254v, 256-256v. Za prace „przy arkadzie” zapłacono m.in. „ludziom od rozwalania arkady za dni 2 a groszy 18 – 1 złoty 16 groszy”, „mularzowi robiącemu około arkady za dni 11, za każdy a fl. 1 gr. 5 – 12 złotych 25 groszy. Pomocnikom przy nim za dni 11 a gr. 16 – 5 złotych 26 groszy”, za materiały zaś („cegły N. 350”, „piasku fur 24”, „odrzwia i drzwi nowe”) wraz ze zwiezieniem 15 złotych i 35 groszy. Dokładne rozliczenie zawiera także „Expensa na Organaryją” oraz „Expensa na piwnice tamże”, zob. tamże, k. 254v-255.

⁴⁶ Tamże, k. 255. Rozliczenie skwitowali: archidiakon Józef Brzozowski oraz kanonicy – Michał Horbowski, Zygmunt Oraczowski i Józef Chyczewski.

⁴⁷ Tamże, k. 251-251v. Całość „percepty” wyliczono na sumę 9410 złotych i 2 groszy, zob. też *Liber Capituli* 4, k. 45, 137.

⁴⁸ *Liber Capituli* 4, k. 102. O kościele Św. Leonarda zob. J. L. Adamczyk *Rynek w Kielcach. Przekształcenia przestrzenne i zabudowa mieszczańska Kielc lokacyjnych w XVII-XIX wieku*. Kielce 1993, s. 46-48.

Równoległe z prowadzonym pod nadzorem ks. Nitkowskiego remontem, dokonano szeregu zmian zarówno w dekoracji wnętrza, jak i w bezpośrednim otoczeniu świątyni. I tak w latach 1753-1760 – tj. pomiędzy sporządzeniem dwóch kolejnych inwentarzy – wnętrze kościoła ozdobiły m.in. nowy ołtarz Św. Trójcy, nowe obrazy (*Ukrzyżowanie* pędzla Antoniego Brygierskiego, 5 płócien „circa Altare Passionis”), loża ufundowana przez biskupa Andrzeja S. Załuskiego oraz jego epitafium, sfinansowane przez kapitułę, wreszcie wspomniane wcześniej ławki i konfesjonały – niewymienione jeszcze w inwentarzu z 1753 roku⁴⁹.

W północno-zachodnim narożniku cmentarza wzniesiona została natomiast z fundacji kanonika Józefa Rogalli niewielka kaplica zwana Ogrójcem, opisana po raz pierwszy w roku 1753: „Na cmentarzu recentissime kaplica pod kopułą o czterech oknach cum porticu, z grobem zasklepionym wymurowana, którą jako coepit aedificare, tak magnis impensis propriis consumat opus [...] Rogalli kanonika cath[edralnego] krakowskiego”⁵⁰. Z przytoczonego wyżej tekstu wnioskować można, iż kaplicę tę wystawiono nieco wcześniej, niż dotąd przypuszczano⁵¹; niewykluczone, że do roku 1760 – kiedy to Ogrójec opisano ponownie w sporządzonym wówczas inwentarzu⁵² – przeciągnęły się natomiast prace przy dekoracji wnętrza, ozdobionego polichromią: „w przysionku [...] dwie figury, to jest Ś. Magdaleny i Ś. Piotra na ścianach”, w nawie „Czterej Ewangelści i Chrystus przed Annaszem”, w latarni zaś iluzjonistyczne lukarny oraz aniołowie z Arma Christi⁵³.

W 1760 roku podniesiono także konieczność naprawy „horologii magni in turri Ecclesiae Collegiatae Nostrae” oraz wrócono do sprawy reperacji lub budowy organów – na ten ostatni cel przeznaczono 5000 złotych, zapisanych kościołowi w testamencie przez kanonika Jana Chrzanowskiego⁵⁴; prace przy zegarze, wycenione na 260 złotych, ukończono w roku następnym⁵⁵. W inwentarzu z roku 1760 wspomniano również, iż wówczas to „stanęła kamienna statua Beatissimae Virginis Mariae na cmentarzu sumptu Erasmi Preiss Collegiatae Kielcensis Vicarii”; figurę tę ustawiono na osi absydy, przy wschodnim odcinku muru cmentarnego⁵⁶. Dokonaną przez

⁴⁹ *Inwentarz 1760*, k. 141v, 142v.

⁵⁰ *Inwentarz 1753*, k. 139.

⁵¹ Kaplicę tę datowano na rok 1760, zob.: W. Witkowski *Kolegiata Panny Maryi w Kielcach*. „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1845 t. 9., s. 206; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 16, 27; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 16; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 6; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 8; J. Pazdur *Dzieje...*, s. 149; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 204; *Skarby Kielc...*, s. 23; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 93, 97, 99; *Tenże Przewodnik...*, s. 26.

⁵² *Inwentarz 1760*, k. 143.

⁵³ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-12: Kolegiata kielecka – sprawy majątkowe 1703-1897, s. 397; tamże, PKK-57: Parafia katedralna-Kielce 17 XII 1943 – 5 IX 1972, s. 62: Dziennik roboczy restauracji Ogrójca; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 204.

⁵⁴ *Liber Capituli 4*, k. 124-125. O zapisie Chrzanowskiego zob. także k. 109-110, 124, 136-137.

⁵⁵ *Liber Capituli 4*, k. 139.

⁵⁶ *Inwentarz 1753*, k. 139; zob. też rysunek W. Giersza publikowany w: J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 99 fot. 47. O figurze tej m.in.: W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 206-207; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 28; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 16; M. Hubicka *Kielce...*, s. 90; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 10; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 8; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 205; R. Garus *Bazylika...*, s. 20; *Skarby Kielc...*, s. 22; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 93, 97; *Tenże Przewodnik...*, s. 26. Napisy na kolumnie podaje *Corpus Inscriptionum Poloniae*. T. 1: *Województwo kieleckie*. Pod red.

Preissa fundację omawiano na kapitule 28 marca 1761 roku, po raz pierwszy zaś opisano dopiero w trzydzieści lat później⁵⁷. Nie zachowała się natomiast żadna wzmianka o stojącej pierwotnie na placu przed dzwonnica figurze św. Jana Nepomucena, której fundację przypisano kanonikowi Janowi Gwalbertowi Muszyńskiemu⁵⁸. Datowaną bądź na schyłek trzeciej dekady⁵⁹, bądź też na koniec XVIII stulecia figurę⁶⁰ przeniesiono po roku 1824 w północno-zachodni narożnik cmentarza kolegiackiego⁶¹.

Do roku 1763 dokonano restauracji kapitułarza, wymieniono posadzkę, naprawiono część krypt oraz wystawiono nowy ołtarz p.w. św. Mikołaja staraniem wikarego Franciszka Erazma Preissa; wtedy także wykonana została „balustrada sive kamienne balasy et crates ferrea deaurata”, oddzielające prezbiterium od nawy głównej⁶². W 1764 roku kanonik Józef Rogalla ufundował dwa złożone relikwiarze (św. Wojciecha i św. Stanisława) oraz zawieszono następnie nad stallami („in choro minori supra stalla”) cztery wielkie obrazy, przedstawiające *Wizję św. Piotra*, *Ukamienowanie św. Szczepana*, *Rzeź niewiniątek* i *Nawrócenie Szawła*; w tym samym też roku wyremontowano „organarię” i podjęto ostateczną decyzję odnośnie organów⁶³. 8 lutego 1765 roku kustosz Józef Rogalla zawarł umowę z „Panem Ignacym Foglerem organmistrzem”, na mocy której ten ostatni zobowiązał się „zrobić organy ze wszystkim nowe, dobre, porządne i wspaniałe”; za ukończoną w dwa lata później pracę otrzymał Fogler zapłatę w wysokości 7000 złotych⁶⁴.

W latach następnych tempo robót wyraźnie osłabło. Pomiedzy 1766 a 1768 rokiem przeprowadzono remont dzwonnicy, przy którym pracowali m.in. blacharz Karol Przybylski oraz stolarz Antoni Czekajewicz⁶⁵. 16 sierpnia 1771 roku wikary Antoni Jaśkiewicz poprosił kapitułę o zgodę na wystawienie nowego ołtarza p.w. św. Antoniego Padewskiego; w dwa lata później zaś pozłożono – staraniem kanonika Fran-

J. Szymańskiego, z. 1: *Miasto Kielce i powiat kielecki*. Opr. B. Trelńska. Kielce 1975 (cyt. dalej jako *CIP*), s. 118-119.

⁵⁷ *Inwentarz 1791*, k. 16; *Liber Capituli 4*, k. 133.

⁵⁸ O figurze zob. m. in.: J. Zdanowski *Kościół...*, s. 8; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 205; R. Garus *Bazylika...*, s. 20; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 99; Tenże *Przewodnik...*, s. 26.

⁵⁹ T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 205; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 99.

⁶⁰ *Katalog zabytków sztuki w Polsce T. 3: Województwo kieleckie*, z. 4: *Powiat kielecki*. Opr. T. Przykowski. Warszawa 1957, s. 32; R. Garus *Bazylika...*, s. 20.

⁶¹ Pierwotną lokalizację figury pokazują rysunki publikowane przez J. L. Adamczyka, zob. J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 98 fot. 48 i s. 98 rys. 60. O projekcie przeniesienia figury zob. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-4: Akta kolegiaty kieleckiej 1824-1825, s. 160-161. Według T. Wróbla, figurę przeniesiono na nowe miejsce w roku 1870, zob. T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 205.

⁶² *Liber Capituli 4*, k. 142-143, 153-155.

⁶³ Tamże, k. 158-159; *Inwentarz 1791*, k. 15. O remoncie organarii zob. ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-16: Kapituła – różne 1573-1805, k. 9 (tu szczegółowy wykaz przeprowadzonych prac oraz poniesionych w związku z tym kosztów).

⁶⁴ *Liber Capituli 4*, k. 164-167. Tekst tej umowy publikuje P. Rosiński *Zabytkowe organy w województwie kieleckim*. Warszawa-Kraków 1992, s. 386-387. 15 lipca 1767 roku Fogler skwitował także odbiór wynagrodzenia (50 złotych) za „wyreperowanie pozytywu małego, teraz na chórze kollegiackim będącego”, zob. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 48.

⁶⁵ *Liber Capituli 4*, k. 173, 182; [T. Ujazdowski] *Opis historyczno-statystyczny miasta Kielc*. W: *Pamiętnik Sandomierski t. 1: Warszawa 1829*, s. 74; W Witkowski *Kolegiata...*, s. 195.

ciszka Erazma Preissa – wzniesiony przed rokiem 1763 ołtarz p.w. św. Mikołaja⁶⁶. Z początkiem lat siedemdziesiątych rozważano również konieczność naprawy fasad „tam ab ortu quam ab occasu” (tj. wschodniej i zachodniej); w źródłach nie zachowała się jednak żadna wzmianka o przeprowadzeniu takowego remontu⁶⁷.

30 czerwca 1775 roku kanonicy: Franciszek Erazm Preiss i Jan Gwalbert Muszyński oraz altarysta Antoni Brygierski zapisali kolegiacie 6000 złotych, lokowanych na dobrach Starej Warszawy⁶⁸. Procent od tej sumy przeznaczony został zarówno na fundacje mszalne, jak i na uposażenie kapeli kolegiackiej, dla której też 18 lipca 1775 roku ks. Preiss zobowiązał się wystawić „chorum ferreum in Magna Thurri versus Civitatem”⁶⁹; wspomniany wyżej zapis i wiążące się z nim zobowiązania przyjęli wikariusze 13 kwietnia 1777 roku⁷⁰. W latach siedemdziesiątych zakończono też ostatecznie wymianę wyposażenia świątyni – 18 lipca 1775 roku kanonik Jan Gwalbert Muszyński zwrócił się za pośrednictwem ks. Preissa o zgodę na to, by mógł wystawić „in locum veteris novum altare in honorem Dei sub invocatione SS. Joannis Cantii et Nepomuceni”⁷¹.

Aby pozyskać srebro potrzebne do ozdoby nowego cyborium ustawionego na ołtarzu Ukrzyżowania, w lutym 1778 roku przeznaczono do stopienia część zniszczonych już naczyń liturgicznych – m.in. srebrną puszkę „wyzłaczaną w grono winne”, parę ampulek wraz z tacką, fragmenty ozdób z obrazów Matki Boskiej Bolesnej („miecza kawalek”) i św. Antoniego oraz niektóre wota ołtarzowe⁷²; nadzór nad wykonaniem cyborium powierzono 16 sierpnia 1778 roku ks. Franciszkowi E. Preissowi⁷³.

W roku 1784 wyremontowano dach nad absydą, wymieniając gonty na miedzianą blachę, ufundowaną przez kanonika Stanisława Oszczewskiego⁷⁴. W cztery lata później wikary Antoni Jaśkiewicz wyznaczył fundusz na pozłocenie dwóch ołtarzy (zapewne Św. Antoniego oraz ŚŚ. Jana Kantego i Jana Nepomucena)⁷⁵; aż do roku 1825 nie doczekały się natomiast pozłoty retabula Św. Barbary oraz Matki Boskiej Bolesnej – w sporządzonym wówczas inwentarzu obie konstrukcje opisano jako „nie pozłocene”⁷⁶. W końcu lat osiemdziesiątych (1789) giser Balcer Ruszkowski odlał też

⁶⁶ *Liber Capituli 4*, k. 197, 207.

⁶⁷ Tamże, k. 197. Być może z remontem tym wiąże się wzmianka w aktach posiedzeń kapituły z 16 sierpnia 1784 roku o niedawnej naprawie dachu nad absydą, zob. *Liber Capituli 4*, k. 235.

⁶⁸ Tamże, k. 217-218; tamże, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-6: Acta Capituli Minoris 1769-1816 (cyt. dalej jako *Liber Capituli 6*), k. 11v-12v, zob. też J. Zdanowski *Kościół...*, s. 13; J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 175-176; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 222. Fundację tę przyjęła kapituła na posiedzeniu w dniu 16 sierpnia 1776 roku.

⁶⁹ *Liber Capituli 4*, k. 211. Opis ganku zob. *Inwentarz 1791*, k. 13v.

⁷⁰ *Liber Capituli 6*, k. 11v-12v. Kanonik F. E. Preiss zarezerwował przy tym dla siebie prawo pobierania czynszu i płacenia wynikających z fundacji zobowiązań; zob. też k. 17v, 21.

⁷¹ *Liber Capituli 4*, k. 212.

⁷² ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 33. Zgodę na stopienie sreber (w tym i pary ampulek z tacką, należących do „konfraternii Różańcowej”) wydał biskup Kajetan Sołtyk 26 lutego 1778 roku.

⁷³ *Liber Capituli 4*, k. 225.

⁷⁴ Tamże, k. 235; zob. też W. Siarkowski *Kościół...*, s. 2.

⁷⁵ *Liber Capituli 4*, k. 242.

⁷⁶ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-18: Kolegiata kielecka 1825, k. 26-53: Opis stanu Kościoła Kollegiaty Kieleckiej w Województwie i Dyecezyi Kra-

w Krakowie nowy dzwon, wykorzystując w tym celu materiał pochodzący z przetopienia starego dzwonu, zwanego niegdyś „wielkim”⁷⁷; u schyłku tej dekady pokryto również blachą dach na kościele wraz z sygnaturką za sumę 5930 złotych⁷⁸.

W czasie insurekcji kościuszkowskiej, 10 czerwca 1794 roku na polecenie pułkownika W. Korzeniewskiego zabrano z kolegiaty część sreber kościelnych – wielki krucyfiks ołtarzowy wraz z sześcioma lichtarzami, dwie monstrancje, dwa trybularze, nalewkę, parę małych świeczników, rękojeść od kropidła oraz 15 obrusów; te ostatnie wzięto „do obwiniecia” wyżej wymienionych przedmiotów⁷⁹.

W trzy lata później kapituła podjęła decyzję o ozdobieniu „trzynastu kolumn” w kościele obrazami przedstawiającymi Chrystusa i dwunastu Apostołów⁸⁰. Zamiaru tego nie udało się jednak zrealizować w XVIII stuleciu – w roku 1799 wykonanie wyżej wymienionych płócien odłożono „na inny czas”, przeznaczone na ten cel pieniądze spożytkowano bowiem na zakup nowych tkanin liturgicznych⁸¹. Wizerunki Chrystusa i Apostołów zawisną w kolegiacie dopiero w początkach następnego stulecia; niewykluczone, że wraz z nimi wykonano także przedstawienia czterech Doktorów Kościoła oraz Czterech Ewangelistów, opisane po raz pierwszy w inwentarzu z 1825 roku⁸².

Niezrealizowany projekt ozdobienia wnętrza świątyni obrazami Apostołów zamyka XVIII-wieczne dzieje kolegiaty, podsumowane sporządzonym dziewięć lat wcześniej inwentarzem⁸³. Nadchodzące stulecie, u początków którego stała dokonana w roku 1805 pierwsza erekcja diecezji kieleckiej⁸⁴, przyniesić miało kolegiacie kolejne zmiany, omówienie których wykracza już jednak poza ramy niniejszej publikacji⁸⁵.

* * *

W przeciwieństwie do inwentarzy XVII-wiecznych, pierwszy, sporządzony w XVIII stuleciu dokument o tym charakterze zawierał również w miarę dokładny opis świątyni i jej otoczenia, stanowiący podstawę dla odtworzenia ówczesnego stanu budowli wraz z wyposażeniem⁸⁶.

kowskiej 18 styczeń 1825 (cyt. dalej jako *Inwentarz 1825*), k. 4-4v; o konieczności pozłocenia ołtarzy Św. Barbary i Matki Boskiej Bolesnej „ad similitudinem aliorum hujus Ecclesiae altarium” wspomniano na kapitule 16 sierpnia 1790 roku, zob. *Liber Capituli 4*, k. 248.

⁷⁷ *Liber Capituli 4*, k. 241-242, 244-245; zob. też: [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 74; W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 206; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 9; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 205.

⁷⁸ [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 74. Przy pracach tych zatrudniony został m.in. cieśla Tomasz Wądołski.

⁷⁹ *Liber Capituli 4*, k. 268-269; zob. też J. Zdanowski *Kościół...*, s. 17.

⁸⁰ *Liber Capituli 4*, k. 266.

⁸¹ Tamże, k. 270.

⁸² *Inwentarz 1825*, k. 3v.

⁸³ *Inwentarz 1791*.

⁸⁴ J. Zdanowski *Kościół...*, s. 12. Tekst bulli erekcyjnej cytuje W. Siarkowski *Groby kościoła Najświętszej Maryi Panny w Kielcach i bulla erekcyjna Dyecezyi i katedry kieleckiej*. Warszawa 1872.

⁸⁵ O dziejach kolegiaty w XIX wieku zob. *Przemiany 1*, prace cytowane w przypisach 2-3 i 6-7.

⁸⁶ *Inwentarz 1734*, k. 97-132v. Fragmenty opisu cytuje (z licznymi skrótami) J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 164-166.

W wyniku prowadzonych w latach 1719-1728 prac budowlanych, kolegiata użyła jednolitą bryłę oraz zunifikowany system artykulacji wnętrza. Do przedłużonego teraz o dwa identyczne przeszła korpusu nawowego przylegało poprzedzone wąskim przeszłem z dwoma przedsionkami po bokach, prostokątne prezbiterium zamknięte „od wschodu słońca semicyrkułem” i flankowane parą zakrystii od południa oraz kapitularem i archiwum od północy.

Unifikację przestrzenną wnętrza osiągnięto zarówno dzięki zrównaniu wysokości i szerokości prezbiterium oraz nawy głównej, jak i użyciu analogicznej, ściennofilarowej konstrukcji. W partii wschodniej zastosowano jednak odmienny, bardziej zaawansowany stylowo system artykulacji za pomocą tzw. rytmicznych przeszł wiazących strefy ścian i przykrycia w jedną organiczną całość; w wąskich przeszłach w tęczy i przy absydzie pomieszczono wszakże nie nisze czy płyciny, lecz portale prowadzące do obu przedsionków (północnego i południowego) oraz do zakrystii i archiwum.

W nieco mniejszym stopniu proces unifikacji objął elewacje zewnętrzne – w części wschodniej korpusu szkarpy zamieniono bowiem na pojedyncze pilastry toskańskie, wspierające przełamujące się nad podporami pełne belkowanie. W przypadku elewacji prezbiterialnej, zarówno jej kompozycja, jak i system artykulacji nawiązywały wyraźnie do form fasady głównej; także i tu wprowadzono jednak pewne zmiany – płaskie filary zastąpiono pojedynczymi pilastrami toskańskimi, a wieńczące kondygnacje gzymsy mało plastycznym belkowaniem; część środkową elewacji wschodniej wypełniła ponadto półkolistą absydą przepruta parą wydłużonych okien, zamkniętych półkoliście.

Otoczający kolegiatę cmentarz był „dokoła obmurowany, od dzwonnicy i od zamku pod dachówką wytrynkowany [...], od południa arkadami pod gankiem do seminarium zamurowanymi, a dalej do zamku otwartymi [...] otoczony”; w murze tym znajdowały się opisane już wcześniej dwie bramy – zachodnia i północna, zwana „wielką”, oraz „w tyle kościoła forty dwie murowane, jedna ex opposito rezydencji proboszczowskiej, druga przeciwko rezydencji kanoniczej fundi Żydówek”⁸⁷. Pomiędzy tymi dwiema furtkami, na osi absydy, ustawiono figurę Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, opisaną dokładnie wraz z bezpośrednim jej otoczeniem w inwentarzu z 1791 roku:

ad orientem dwie furtki [...], między którymi statua Najśw[iętszej] Panny na kolumnie pod trzema gradusami, słupy kamienne dwa z gzemsem i wazonami szaro malowane, to wszystko sztachetami żelaznymi zielono malowanymi otoczone, ta statua twarzą ku drodze jest otoczona. Na tej statuy ode drogi napis taki: Quasi palma exal[ta]ta sum in cades Eccl[esiasticus] 24, co ułożone w dwóch wierszach oznaczających rok, którego stawiana ta statua: Vt paLMa In CaDes Virgo eXaLtata res VrgIs Vt sVbIto VotIs TV bona qVaeqVe feres. Niżej zaś na kamieniu ode drogi te wiersze: Virginis effigiem dum transis chare viator. Non dedigneris dicere Mater Ave⁸⁸.

W północno-wschodnim narożniku cmentarza wznosiła się „dzwonnica od spodu w kwadrat murowana [...]. Anno 1729 w oktanguł nadmurowana z czterema oknami. Na wierzchu jej kopuła alias bania z perspektywą [...], blachą pobielaną pobita z mitrą książęcą. Bania miedziana pozłacana i krzyż na wierzchu”⁸⁹. Dolną, XVII-wieczną kondygnację opięto w narożach lizenami wspierającymi uproszczone, łamiące się nad podporami belkowanie, nadmurowane zaś w czasach biskupa Szaniawskiego,

⁸⁷ *Inwentarz 1734*, k. 118.

⁸⁸ *Inwentarz 1791*, k. 16.

⁸⁹ Zob. przypis 20.

ośmioboczne piętro pozbawiono podziałów; zwieńczone belkowaniem ściany przepro- to jedynie czterema prostokątnymi oknami zamkniętymi łukiem odcinkowym, umiesz- czając w ścianie północnej tarczę zegarową, pod oknem zaś żelazny balkonik dla kape- li, ufundowany w roku 1775 przez kanonika Franciszka Erazma Preissa⁹⁰. Na placu przed dzwonnica ustawiono też w 2. połowie XVIII wieku wspomnianą już wcześniej figurę św. Jana Nepomucena, umieszczoną na wysokiej, tokańskiej kolumnie⁹¹.

W 3. ćwierci stulecia wzniesiono jeszcze na przykolegiackim cmentarzu kaplicę, zwaną Ogrójcem „murowaną w kwadrat z wierzchem okrągłym, blachą białą poko- stowaną obita, ab intra wymalowaną na murze [...]. Okien w niej N. 4. Drzwi z żela- znego drutu. Kruchta przede drzwiami, w której kruchcie [...] drzwi do grobu muro- wanego, z którego okienko na cmentarz”⁹². Tę skromną budowlę wzniesiono na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu, z dobudowaną od wschodu półeliptyczną kruch- tą; pozbawione podziałów wewnątrz przesklepiono kopułą na pendentywach i ozdobiono polichromią⁹³. Równie oszczędnie potraktowano elewacje zewnętrzne o ramowych po- działach, zwieńczone płasko traktowanym belkowaniem i przeproto od północy i po- łudnia parą prostokątnych okien zamkniętych łukiem odcinkowym.

W dotychczasowej literaturze przedmiotu pomijano milczeniem analizę wznie- sionej w XVIII stuleciu wschodniej części kieleckiej kolegiaty; nieco uwagi poświęcił jej jedynie Adam Miłobędzki, mylnie zresztą wiążąc partię prezbiterialną z okresem XVII-wiecznej przebudowy świątyni⁹⁴.

Uzyskany po roku 1719 układ przestrzenny kościoła odwoływał się jednoznacz- nie do tradycji świątyni kolegiackich o podwójnej funkcji; w budowlach tych korpus nawowy przeznaczony był dla wiernych, wyraźnie zaś oddzielone od niego prezbite- rium – zwykle wydłużone i wypełnione ołtarzem oraz stallami – służyło wyłącznie członkom kapituły⁹⁵. Podobną dyspozycję przestrzenną otrzymywały zarówno w XVII, jak i w XVIII stuleciu nie tylko zresztą świątynie kolegiackie (m.in. kolegiata na Mirowie w Pińczowie, ok. 1615-1619), ale i niektóre fary (Iłża, 1625-1634; Skrzyszyno, 1626-1638), czy budowle należące do zgromadzeń kanoników regularnych (Paulini w Pińczowie, po 1642) lub do zakonów żebraczych⁹⁶.

Użycie w partii wschodniej konstrukcji ściennofilarowej o omówionej już uprzed- nio genezie⁹⁷ było bez wątpienia zabiegiem świadomym, zmierzającym do stylowej unifikacji obu części budowli. Jak już zauważył Adam Miłobędzki⁹⁸, odmienną funk- cję partii wschodniej zaakcentowano zmiennym systemem filarów w tęczy i przy ab- sydzie; rozwiązanie to nawiązywało do artykulacji za pomocą tzw. rytmicznych prze- seł, do architektury polskiej wprowadzonych – być może pod wpływem Sebastiana Serlia – dzięki kościołowi Św.Św. Michała i Józefa w Krakowie (ok. 1611/1616-1636) i powielanych następnie w kilku innych świątyniach z terenu Małopolski (kościół

⁹⁰ Zob. przypis 69.

⁹¹ Zob. przypisy 58-61.

⁹² *Inwentarz 1791*, k. 14-14v.

⁹³ Zob. przypis 53.

⁹⁴ A. Miłobędzki *Architektura regionu świętokrzyskiego w XVII wieku*. „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach” t. 9: Kraków 1975, s. 74; Tenże *Architektura polska XVII wieku*. T. 1. Warszawa 1980, s. 241.

⁹⁵ A. Miłobędzki *Architektura polska...*, s. 60-61.

⁹⁶ A. Miłobędzki *Architektura regionu...*, s. 65, 68, 72; Tenże *Architektura polska...*, s. 240-242.

⁹⁷ *Przemiany 1*, s. 64-65 (tu wcześniejsza literatura).

⁹⁸ A. Miłobędzki *Architektura polska...*, s. 241.

Wniebowzięcia Matki Boskiej Karmelitów Bosych, 1660-1683 oraz Św. Agnieszki Bernardynek, 1660-1681 w Krakowie; Zwiastowania Najświętszej Marii Panny Bernardynów w Kazanowie koło Końskich, 1694)⁹⁹. O większym w stosunku do korpusu, stylowym zaawansowaniu partii prezbiterialnej świadczyło natomiast użycie systemu pełnych przęseł, integrujących strefy ścian i przykrycia w jedną, organiczną całość. Wprowadzony do architektury nowożytniej dzięki pierwszym kościołom jezuitom (Lublin, 1586-1604; Nieśwież, 1586-1599; Kalisz, 1587-1595), system ten wyparł w XVII stuleciu bardziej uproszczone rozwiązania (artykulacja „baldachimowa” bądź „baldachimowo-przęsłowa”), upowszechniając się przy tym na tyle, iż wskazanie bezpośredniego wzorca dla kieleckiej kolegiaty jest nie tylko niemożliwe, ale i bezzasadne – dość przypomnieć, że ujednoczone przestrzennie, zrytmizowane za pomocą pełnych przęseł wnętrza pojawiały się w regionie świętokrzyskim już w 2. i 3. ćwierci XVII stulecia (Skrzynno koło Opoczna, 1626-1638; fara w Rakowie, 1640-1645; Czarnca, 1640-1659; Chełmce, 1665-1685)¹⁰⁰.

Do tradycji rozwiązań wypracowanych w 1. połowie XVII wieku odnieść można także artykulację elewacji zewnętrznych wschodniej partii kolegiaty, łączącą smukłe, linearnie traktowane pilastry o pojedynczej osnowie z systemem płaskich szkarp; rozwiązanie to – zapoczątkowane lizenowo-szkarpowymi podziałami kościoła w Zebrzydowicach (1599-1602), kontynuowano szeroko w wielu budowlach z obszaru Małopolski (m.in. kościoły Św. Jana, ok. 1659 i Św. Krzyża na Kleparzu, 1685-1687 w Krakowie, fara w Kruszynie, ok. 1696)¹⁰¹.

Tak wyraźne odwołanie się do tradycji XVII-wiecznego budownictwa sakralnego niekoniecznie świadczy o stylowym zapóźnieniu wzniesionej w latach 1719-1728, wschodniej partii kolegiaty. Jak już wspomniano, był to raczej zabieg świadomy, zmierzający do uzyskania budowli unifikowanej przestrzennie i w zasadzie jednolitej stylistycznie, co dobrze świadczy o umiejętnościach nieznanego z nazwiska architekta. Wskazanie tu na osobę Kacpra Bażanki, któremu przypisano również budowę Seminarium Duchownego i południowego skrzydła pałacu, a także projekty niektórych ołtarzy kolegiackich (o czym niżej), nie znajduje na razie potwierdzenia w źródłach archiwalnych¹⁰².

Do tradycji ubiegłych stuleci odwoływały się także pozostałe realizacje architektoniczno-rzeźbiarskie XVIII wieku. Nadana Ogrójcowi forma centralizującej budowli o kopułowym nakryciu nawiązywała wyraźnie do dwóchsetletniej już wówczas tradycji centralnych kaplic kopułowych, zapoczątkowanych wzniesioną przez Bartłomieja Berrecciego kaplicą Zygmuntofską na Wawelu z lat 1517-1533¹⁰³. Sięgnięcie w tym przypadku po formę charakterystyczną dla mauzoleów i martyriów, wiązało się bez

⁹⁹ Tamże, s. 176-177, 245-247. O recepcji serliańskich przęseł arkadowych zob. J. Kowalczyk *Sebastiano Serlio a sztuka polska*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 93-113.

¹⁰⁰ A. Miłobędzki *Architektura regionu...*, s. 68 i nn.; Tenże *Architektura polska...*, s. 240-241.

¹⁰¹ M. Samek *Kościół SS. Dominikanek na Gródku a architektura Krakowa drugiej i trzeciej ćwierci XVII wieku*. „Rocznik Krakowski” t. 53: Kraków 1987, s. 37; Tenże *XVII-wieczna architektura kościoła Św. Trójcy w Kielcach*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 15: Kraków 1990, s. 80.

¹⁰² O Bażance por. O. Zagórowski *Architekt Kacper Bażanka (ok. 1680-1726)*. „Biuletyn Historii Sztuki” R. 18: 1956 nr 4, s. 84-122.

¹⁰³ O początkach i rozwoju tej tradycji por. J. Łoziński *Grobowe kaplice kopułowe w Polsce 1520-1620*. Warszawa 1973.

wątpienia z sepulkralnym przeznaczeniem tej budowli – w podziemiach kaplicy znajdował się bowiem grób, służący do przechowywania kości z opróżnianych krypt kolegiackich. Charakterystyczne, linearne traktowanie elewacji o ramowych podziałach stanowiło natomiast dalekie echo rozwiązań pojawiających się w XVII-wiecznej architekturze ośrodka krakowskiego (elewacje Św. Tomasza, ok. 1618-1621; Św. Jana, poł. XVII w.; Św. Agnieszki, 1660-1681)¹⁰⁴. Do sztuki poprzedniego stulecia odnieść można także motyw rzeźb umieszczanych na wysokich kolumnach, o genezie sięgającej włoskich realizacji sprzed bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie (kolumna św. Heleny, 1614) czy kościoła Św. Eufemii w Mediolanie (1614-1616); z tej samej tradycji czerpał również Constantino Tencalla w projekcie kolumny Zygmunta III w Warszawie (1643-1644)¹⁰⁵.

O ile architektura wschodniej części kolegiaty nawiązywała wyraźnie do tradycji budowlanej poprzedniego stulecia, o tyle wystrój wnętrza otrzymał już formy odwołujące się bezpośrednio do współczesnych, XVIII-wiecznych realizacji architektoniczno-rzeźbiarskich.

W sporządzonym ok. 1734 roku inwentarzu świątyni opisano czternaście ołtarzy: główny p.w. Wniebowzięcia Matki Boskiej oraz trzynaście bocznych – od południa Matki Boskiej Różańcowej, Św.Św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty, Św. Trójcy, Św. Anny, Matki Boskiej Bolesnej, Św. Sebastiana oraz Św. Antoniego Padewskiego, od północy zaś Ukrzyżowania Chrystusa, Św. Józefa, Św. Stanisława, Św. Mikołaja, Św. Barbary i Bł. Jana Kantego; część z nich pochodziła jeszcze ze starego, XVII-wiecznego wyposażenia kościoła¹⁰⁶.

Pierwotny ołtarz główny rozebrano zapewne w roku 1719, przed przystąpieniem do budowy nowego prezbiterium, zachowując jedynie ufundowany przez wikarego Kaspra Słowika obraz ze sceną Wniebowzięcia Matki Boskiej, zawieszony następnie w kapitularku („Obraz Assumptae B[eatiss]imae z ołtarza starego”)¹⁰⁷. Nieznana pozostaje dokładna data wystawienia nowego ołtarza, stojącego już być może w chwili konsekracji świątyni (18 kwietnia 1728) i poświęconego w 1729 roku przez Szymona Słowikowskiego¹⁰⁸; zapewne niedługo potem umieszczono w nim obraz *Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny*, namalowany w roku 1730 w Rzymie przez Szymona

¹⁰⁴ Zob. przypis 101.

¹⁰⁵ A. Miłobędzki *Architektura polska...*, s. 203.

¹⁰⁶ *Inwentarz 1734*, k. 110, 115-116v.

¹⁰⁷ Tamże, k. 110v. O starym ołtarzu zob. *Przemiany 1*, s. 67.

¹⁰⁸ [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73. O nowym ołtarzu zob. m.in.: F. Sobieszkański *Wiadomości historyczne o sztukach pięknych w dawnej Polsce*. T. 2. Warszawa 1849, s. 294; W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 196; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 3, 5; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 19; M. Hubicka *Kielce...*, s. 80; B. Obuchowski *Opis...*, s. 7; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 23-25; M. Morełowski *O trzech wiążących się grupach artystów polskich szkoły krakowskiej XVIII i początków XIX wieku*. „Prace Komisji Historii Sztuki” t. 5: Kraków 1930 z. 1, s. XXXVI; A. Bochnak *Rzeźby z XVIII wieku w Kielcach, Jędrzejowie i Zielonkach*. „Prace Komisji Historii Sztuki” t. 5: 1930/1934, s. XLIV-XLV, XLVIII-XLIX; *Katalog zabytków...*, s. 27; O. Zagórowski *Rzeźbiarz Antoni Frączkiewicz*. „Biuletyn Historii Sztuki” R. 12: 1959 nr 1, s. 121; J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 139; J. Kowalczyk *Dzieła Macieja Polejowskiego na Ziemi Sandomierskiej*. „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach” t. 6: Kraków 1970, s. 189; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201; Z. Prószyńska *Frączkiewicz Antoni*. W: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*. T. 2. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 243; R. Garus *Bazylika...*, s. 14; *Skarby Kielc...*, s. 44; J. L. Adameczyk *Przewodnik...*, s. 24.

Czechowicza¹⁰⁹. Fundatorem tegoż płótna był prepozyt kielecki Marcin Żeromski, a sama nastawa stała się staraniem „prześw[ietnej] kapituły kieleckiej cum Ill[ustriss]mo Szaniawski Ep[iscop]o Cracov[iensi]”¹¹⁰. Z ramienia kapituły czuwał nad pracami wspomniany już uprzednio kanonik Kazimierz Weiss, biskup Szaniawski zaś „na nowy ołtarz wielki pro structura disformi pierwszego ołtarza nowego dał 2000 złotych”; ogólny koszt wystawienia retabulum wraz z jego pozłoceniem wyniósł 13 000 złotych polskich¹¹¹.

Nowy ołtarz opisano po raz pierwszy w inwentarzu z ok. 1734 roku:

Ołtarz wielki snycerską robotą z czterema kolumnami przy malowanych pilastrach z wydatnym gzemsem, na którym dwóch Aniołów siedzi, trzeci we środku na obłoku. Na wierzchu ŚŚ. Trójca in gloria Coelesti, wszystek suto złocisty. Obraz w nim wielki Wniebowziętej N[ajświętszej] Panny, pod nią dwunastu Apostołów u grobu stojących. Z obudwu stron wielkiego ołtarza postumenta snycerską robotą, na nich stoi dwóch Aniołów justae structurae przed oknami, także wszystko suto złociste. Mensa podmurowana z jednostajnym przez wszelką mense kamieniem, gradusy dwa kamienne, a trzeci przez wszystek semicyrkuł aż do pierwszych pilastrów¹¹².

Zarówno sam ołtarz, którego dekorację rzeźbiarską przypisano Antoniemu Frączkiewiczowi, jak i obraz były już kilkakrotnie przedmiotem mniej lub bardziej szczegółowych analiz¹¹³. Retabulum to przetrwało w niezmienionej w zasadzie formie aż do dnia dzisiejszego, poddawane wszakże w XIX i XX stuleciu kilkakrotnym renowacjom – m.in. w latach 1850-1852 (podniesienie „mensy i gradusów o jeden stopień”), 1872 (konserwacja obrazu przez Stanisława Jaroszewicza), 1880-1881 (gruntowna renowacja płótna), 1894 (wymiana spróchniałych i uzupełnienie brakujących partii dekoracji rzeźbiarskiej, wzmocnienie konstrukcji i jej pozłocenie), 1913-1914 (nowa mensa), 1959-1963, 1971 i 1997-1998¹¹⁴.

¹⁰⁹ [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73; W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 196; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 3; M. Hubicka *Kielce...*, s. 80; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 7; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 25; *Katalog zabytków...*, s. 139; J. Orańska *Szymon Czechowicz 1689-1775*. Poznań 1948, s. 12, 14, 34, 37-40; Z. Prószyńska *Czechowicz Szymon*. W: *Słownik artystów polskich i obcych...* T. 1. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. 400; R. Garus *Bazylika...*, s. 31; *Skarby Kielc...*, s. 44; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 24.

¹¹⁰ *Inwentarz 1760*, k. 144.

¹¹¹ *Inwentarz 1734*, k. 125v, zob. też W. Siarkowski *Kościół...*, s. 3; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 23; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201.

¹¹² *Inwentarz 1734*, k. 110.

¹¹³ Zob. prace cytowane w przypisach 108 i 109.

¹¹⁴ O konserwacji ołtarza głównego por. m.in.: ADK, Akta konsytorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-8: Akta kolegiaty kieleckiej 1849-1860, k. 110-110v, 114v, 170-171; tamże, sygn. PKK-10: Kolegiata-katedra w Kielcach 1849-1916, s. 857; tamże, sygn. PKK-15: Kolegiata kielecka 1818-1877, s. 445, 474-474v, 482; tamże, sygn. PKK-29: Dokumenty, rachunki, listy 1819-1899, s. 16; tamże, sygn. PKK-36: Akta katedry kieleckiej 1882-1938, s. 51-52, 134, 146; tamże, sygn. PKK-50: Restauracja kościoła kieleckiego 1869, s. 240; tamże, sygn. PKK-52: Książka opłat dobrowolnych zebranych na reparację organu i na sprawienie nowego organku..., s. 4; tamże, sygn. PKK-56: Akta parafii katedralnej w Kielcach 1939-1949, s. 259, 271; tamże, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap. K-40: Acta et decisiones Venerabilis Capituli Cathedralis Kielcensis ab anno 1883 (cyt. dalej jako *Liber Capituli 40*), s. 50v, 89; tamże, sygn. Kap. K-41: Liber Capituli Cathedralis ab Anno 1937 (cyt. jako *Liber Capituli 41*), s. 90v; tamże, Akta Kurii Diecezjalnej Kieleckiej, sygn. OD-1/20: Wizytacje pasterskie – protokoły, s. 164v; tamże, sygn. OG-2/2: Akta Komisji Budowlanej 1939-1974, s. 125.

Równoległe z głównym, wystawiono także parę ołtarzy lokowanych przy wschodnich ścianach obu naw – południowej (ołtarz Różańcowy) i północnej (ołtarz Ukrzyżowania); XVII-wieczne dzieje obu nastaw były już przedmiotem wcześniejszych rozważań¹¹⁵. Stary ołtarz Różańcowy zdemontowano zapewne wraz z innymi wiosną 1719 roku¹¹⁶; nie wiadomo natomiast, kiedy rozpoczęto prace przy nowej nastawie, umieszczonej teraz w południowej, a nie jak poprzednio – północnej nawie kościoła. Fundatorem tegoż retabulum był biskup Konstanty Felicjan Szaniawski, który za wykonanie obu ołtarzy – Różańcowego oraz Ukrzyżowania – zapłacił „snycerzowi za drzewo i rzeźbę złotych 2700. Malarzowi od pozłoty tych dwóch ołtarzy ze wszystkim złotych 4600”¹¹⁷. Niewymieniony z nazwiska „snycerz” to zapewne Antoni Frączkiewicz, któremu przypisano w literaturze ołtarz wraz z jego dekoracją rzeźbiarską, wskazując przy tym na ścisłe związki łączące kieleckie retabulum z wystrojem kościoła Św. Anny w Krakowie (rzeźby śś. Joachima i Anny na filarach kaplicy Wniebowzięcia Matki Boskiej)¹¹⁸.

Pierwszy opis nowego ołtarza sporządził autor inwentarza z ok. 1734 roku:

Ołtarz Różańcowy N[ajświętszej] Panny na bazach pobocznych z pilastrami i gzemsami, na wierzchu z przydanym Archaniołem Gabrielem, a na gzemsach siedzącymi Aniołkami, wszystkie suto złocisty, po obydwu stronach na postumentach z ŚŚ. Joachimem i Anną także złocistymi. Obraz N[ajświętszej] Panny z Panem Jezusem na deszczu malowany, sukienką srebrną, tablicami et votis [...] ozdobiony. Przed którym obrazem jest zasuw drewniana z kluczem i zamkiem, na której zasuwie obraz N[ajświętszej] Panny Różańcowej ze ŚŚ. Dominikiem i Katarzyną Sienneńską. Mensa niekonsekrowana, podmurowana i gradus kamienne. Antepedium drewniane posrebrzane z Barankiem, Passyja i Kanon¹¹⁹.

W sierpniu 1824 roku skradziono zdobiące obraz Matki Boskiej „dwie korony”, w nocy z 7 na 8 sierpnia 1831 roku zrabowano zaś m.in. „sukienkę Matki Boskiej Różańcowej w kwiaty złote wybijaną”, dwa „Anioły srebrne trzymające koronę”, „berło srebrne” oraz „świat srebrny pozłacany w rękę Pana Jezusa”; tym samym stracone zostały bezpowrotnie XVII-wieczne jeszcze ozdoby obrazu, po raz ostatni opisane w inwentarzu brackim z 15 marca 1824 roku¹²⁰. W XIX i XX stuleciu ołtarz i obraz kilkakrotnie odnawiano, m.in. w latach 1852-1854, 1871-1873, 1892-1893, 1912 (umieszczenie w centrum obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej) i 1970¹²¹.

¹¹⁵ *Przemiany 1*, s. 67-71.

¹¹⁶ Zob. przypis 8.

¹¹⁷ *Inwentarz 1734*, k. 125v; zob. też ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej sygn. Kap.K-1: *Ecclesia Collegiata Kielcensis...*, k. 3v; *Inwentarz 1760*, k. 144.

¹¹⁸ [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73; F. Sobieszkański *Wiadomości...*, s. 294; O. Zagórowski *Rzeźbiarz Antoni Frączkiewicz...*, s. 121; Z. Prószyńska *Frączkiewicz Antoni...*, s. 243. Autorstwo projektu przypisano ostatnio – bez oparcia w źródłach – Kacprowi Bażance, zob. *Skarby Kielc...*, s. 45.

¹¹⁹ *Inwentarz 1734*, k. 115.

¹²⁰ *Inwentarz 1825*, k. 9; Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-18: Kościół – kolegiata Najświętszej Marii Panny w Kielcach 1808-1879, k. 10. Nową sukienkę ufundował w roku 1872 kupiec kielecki Ignacy Smoleń, zob. A. Witkowska, D. Olszewski *Kult Matki Boskiej Łaskawej w kościele katedralnym w Kielcach*. „Kielecki Przegląd Diecezjalny” R. 67: 1991 nr 1, s. 53-54. O XVII-wiecznych ozdobach obrazu zob. *Przemiany 1*, s. 69-71; ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-36: Akta katedry..., s. 30-30v; Inwentarz Arcybractwa Różańcowego przy kościele Kolegiaty w Kielcach spisany w dniu 15 miesiąca marca 1824 roku (tu opis sukienki zdobiącej wizerunek Matki Boskiej).

¹²¹ O restauracji ołtarza zob. m.in.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn.

Ołtarzowi Matki Boskiej Różańcowej odpowiadało w nawie północnej nowe retabulum p.w. Ukrzyżowania Chrystusa¹²². 2 maja 1712 roku Teresa i Kazimierz Piekarscy zapisali 1000 złotych dla wikariuszy odprawiających mszę „ad altare S. Crucis in porticu Eccl[esi]a[e] Collegiata[e] Kielcensis”¹²³. Pięć miesięcy później biskup Kazimierz Łubieński poświęcił „altare in capella intra fores a latere in honorem S. Crucis”; na naprawę dachu owej kaplicy małżonkowie Piekarscy przeznaczili część z ofiarowanego przez siebie funduszu¹²⁴. Być może w roku 1712 konsekrowano jedynie mense, wykonanie zaś nowej nastawy nastąpiło dopiero po wybudowaniu obecnej wschodniej partii kościoła; niewykluczone też, iż w początkach XVIII stulecia wystawiono jednak nową konstrukcję o nieznanej dziś formie, lokowaną w „kaplicy lub przedsionku” pomiędzy drzwiami do kościoła¹²⁵.

Nowy ołtarz Ukrzyżowania, usytuowany przy wschodniej ścianie lewej nawy („antehac in porticu, ad praesens vero in lava parte in Eccle[sia]”) ¹²⁶, wystawiono najprawdopodobniej około 1730 roku z fundacji biskupa Konstantego Felicjana Szaniawskiego, który zapłacił 7300 złotych „za ołtarze dwa Passyji i Różańcowy”¹²⁷. Przypisane również Antoniemu Frączkiewiczowi lub członkom jego warsztatu¹²⁸, nowe retabulum opisano już w inwentarzu z ok. 1734 roku:

Ołtarz trzynasty Passionis na postumentach złocistych, struktura z pilastrami i gzemsa-mi suto złociste, po bokach na postumentach złocistych dwie osoby rzniete suto złociste, jedna Longina, a druga Weroniki. We szrodku ołtarza Crucifix ze srebrną koroną w ciernie wyrobioną, na czerwonej tabulaturze aksamitem karmazynowym obitej. Baldachim nad tymże Crucifixem aksamitny z galonkiem złotym [...]. Na tymże ołtarzyku jest ciborium rzniete suto złociste, gdzie asservantur Sanctissimi. Mensa marmurowa nie konsekrowana, gradus kamienny. Antepedium na kitajce czerwone [...], rama drewniana rzniete posrebrzana, do tejez ramy jest antepedium drewniane malowane. Ten ołtarz jest otoczony balasami dębowymi, które się podpierają na prętach żelaznych sześciu¹²⁹.

W latach 1753-1760 zawieszono przy ołtarzu pięć obrazów z fundacji kanonika Józefa Rogalli (*Wieczera Pańska, Chrystus w Emaus, Zdjęcie z krzyża, Przebudzenie św. Józefa, Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzczicielem*), po roku 1766 zaś srebrną lampę, wykonaną m.in. z kruszcu pochodzącego ze starego przedmiotu¹³⁰.

PKK-15: Kolegiata..., s. 447, 452v-453; tamże, sygn. PKK-29: Dokumenty..., s. 13; tamże, sygn. PKK-50: Restauracja..., s. 151, 240-241, 258, 237-247; tamże, sygn. PKK-57: Parafia katedralna..., s. 14; tamże, *Liber Capituli 40*, s. 47, 87.

¹²² O XVII-wiecznych dziejach ołtarza zob. *Przemiany 1*, s. 67-68.

¹²³ Zob. przypis 7.

¹²⁴ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła..., k. 36; o poświęceniu ołtarza zob. przypis 7.

¹²⁵ *Liber perceptorum 1*, k. 115.

¹²⁶ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła..., k. 38; zob. też tamże, k. 40: „Altare S. Crucis quod antehac in porticu Ecclesiae Collegiatae Kielcen[is] extabat, nunc autem in eadem Ecclesia [...] ipsa post noviter in aliam formam restaurationem ejusdem Ecclesiam collocatum est”.

¹²⁷ Zob. przypis 117.

¹²⁸ [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73; F. Sobieszczański *Wiadomości...*, s. 294; M. Morełowski *O trzech wiążących się grupach...*, s. XXXVI; A. Bochnak *Rzeźby...*, s. XLIX; Z. Prószyńska *Frączkiewicz Antoni...*, s. 243.

¹²⁹ *Inwentarz 1734*, k. 116v.

¹³⁰ *Inwentarz 1760*, k. 141v; *Liber Capituli 4*, k. 173.

W 11 lat później kapituła zleciła wykonanie nowego „cyborium [...] in Altari Crucifixi”; cyborium to opisano po raz pierwszy w roku 1791: „Cyborium [...] czarne na kształt hebanu, pokostem chińskim pomalowane, floresami srebrnymi i aniołkami dwoma takimi przyozdobione. Drzwiczki blachą srebrną z kielichem pozłacanym okryte [...]. Przy bokach stoją dwaj aniołowie snycerską robotą posrebrzani”¹³¹. W latach 1760-1791 przybyło również w ołtarzu „dno srebrne”, czyli istniejąca do dziś trybowana blacha z widokiem Jerozolimy¹³².

W XIX i XX stuleciu retabulum to kilkakrotnie restaurowano (m.in. 1850-1854, 1872-1873, 1896, 1912)¹³³; najważniejsze zmiany w jego otoczeniu zaszły wszakże w roku 1894, kiedy to kapituła podjęła decyzję o „urządzeniu okazałej kaplicy Sanctissimi”¹³⁴. Zachowane do dziś projekty Franciszka Kowalskiego przewidywały pierwotnie kaplicę znacznie skromniejszą od obecnej, wypełniająca jedynie przestrzeń przedsiionka północnego¹³⁵. Ostatecznie jednak nie tylko „skasowano przysionek boczny”, lecz także i „salę biblioteczną, która dotąd była zarazem miejscem kapitułnych posiedzeń”; prace kontynuowano jeszcze w roku 1895 staraniem i przy finansowym wsparciu biskupa Tomasza Kulińskiego¹³⁶.

Umieszczone przy filarach międzynawowych cztery pary ołtarzy bocznych wymieniano stopniowo w ciągu całego XVIII stulecia. Z okresem modernizacji wyposażenia za czasów biskupa Szaniawskiego związać można pierwszą, wschodnią parę ołtarzy – od południa Św.Św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty, od północy zaś Św. Józefa; wzniesione prawdopodobnie ok. 1726 roku i pozłoczone w rok później przez Szymona Słowikowskiego, retabula te przypisano również Antoniemu Frączkiewiczowi lub członkom jego warsztatu¹³⁷. Obie konstrukcje stanęły dzięki członkom kapituły kieleckiej – ołtarz Św.Św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty z fundacji kanonika Jana Jerzego Konrada, Św. Józefa zaś staraniem scholastyka Jana Siwertta, który także ufundował przy nim w roku 1730 mszę wotywną ku czci świętego („missa votiva de Sancto Josepho ad altare ejusdem Sancti Josephi [...] per eundem Perillustrem [...] Dominum Scholasticum de novo erectum”)¹³⁸.

Oba wyżej wymienione ołtarze opisano już w inwentarzu z ok. 1734 roku:

¹³¹ Zob. przypisy 72-73; opis cyborium zob. *Inwentarz 1791*, k. 1.

¹³² Istnienie tej blachy odnotowano dopiero w roku 1791, zob. *Inwentarz 1791*, k. 3.

¹³³ O restauracji ołtarza zob. m.in.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-8: Akta kolegiaty..., s. 110; tamże, sygn. PKK-15: Kolegiata..., s. 449-451, 454, 474, 558; tamże, sygn. PKK-50: Restauracja..., s. 240, 274; tamże, sygn. PKK-57: Parafia katedralna..., s. 422; tamże, *Liber Capituli 40*, s. 52v; tamże, Akta Kurii Diecezjalnej Kieleckiej, sygn. OD-1/16: Wizytacje pasterskie – protokoły 1953-1958, s. 145.

¹³⁴ *Liber Capituli 40*, k. 50v.

¹³⁵ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-54: Parafia kolegiaty-katedry kieleckiej, poszyt 2 nr 8.

¹³⁶ *Liber Capituli 40*, k. 50v.

¹³⁷ [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73; F. Sobieszczański *Wiadomości...*, s. 294; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 7; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 21; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 6-7; J. Zdankowski *Kościół...*, s. 27; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201. Autorstwo projektu przypisano K. Bażance, zob. O. Zagórowski *Rzeźbiarz Antoni Frączkiewicz...*, s. 121.

¹³⁸ ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-5: Acta Venerab[ilis] Capituli Minoris ab Anno 1693 ad Annum 1736 (cyt. dalej jako *Liber Capituli 5*), k. 111-111v; *Inwentarz 1760*, k. 144 (tu fundacja ołtarza Św. Józefa przypisana osobie kanonika J. Rogalli).

Ołtarz Ś. Jana Ewangelisty nowy na postumentach, z pilastrami, z gzemsem, z aniołkami, z rzeźbą wszystek złocisty, z przydanymi osobami ŚŚ. Edwarda po jednej, a Jerzego po drugiej stronie także złocistymi. Na szrodku obraz Ś. Jana malowany, mensa kamienna podmurowana, gradus drewniany, antepedium ze skóry w drewnianej ramie [...]. Ołtarz dwunasty [...] Ś. Józefa Oblubieńca N[ajświetszej] M[atki] Boskiej na postumentach złożonych, struktura z pilastrami i gzemkami także złożona suto, po bokach dwie osoby rzniete suto złożone, po jednej Ś. Dawid król Izraelski, na drugiej Józef Patryarcha, vice-Rex Egiptu. We szrodku obraz Świętego Józefa piastującego Pana Jezusa, na płótnie malowany. Mensa kamienna niekonsekwentna, gradus drewniany. Antepedium ze skóry złocistej w ramach drewnianych złożonych¹³⁹.

W roku 1752 – za zgodą kapituły – pieczę nad ołtarzem Św. Józefa przejęło bractwo stolarzy pod tym samym wezwaniem, które zobowiązało się przy tej okazji ołtarz ów „ozdobić”; w roku 1767 biskup Kajetan Sołtyk przekazał opiekę nad retabulum cechowi murarskiemu, stolarskiemu i ciesielskiemu¹⁴⁰. Niewykluczone, iż z faktem przejścia kuratelii nad ołtarzem przez stolarzy związać można wykonanie sreber zdobiących obraz, opisanych w sporządzonym w roku 1753 inwentarzu: „In Altare S. Joseph sukienka srebrna, kwiatki na niej wybijane pozłociste et circuli deaurati super caput Salvatoris et Sancti Joseph, lilia pstro złocista”¹⁴¹. W przypadku retabulum Św. Jana Ewangelisty, srebrną dekorację obrazu wykonano dopiero po 1753, a przed 1791 rokiem, kiedy to ozdobiły płótno „nad głową promyczek, kałamarz i książka”¹⁴².

Przy dwóch kolejnych filarach ustawiono po stronie południowej ołtarz Św. Trójcy, po stronie północnej zaś Św. Stanisława¹⁴³. W roku 1734 wciąż jeszcze stało w kolegiacie „stare”, tj. XVII-wieczne retabulum Św. Trójcy, wzniesione staraniem – lub z fundacji – kanonika Macieja Obłomkowicza¹⁴⁴. W latach 1753-1760 kanonik Józef Michał Wołynczewski sfinansował wykonanie nowej nastawy, opisanej już w roku 1760:

Ołtarz ŚŚ. Trójcy pod arkadą i filarem już teraz inszy, nowy, na postumentach snycerską robotą we cztery kolumny cienkie, między którymi na jednej stronie statua Św. Augustyna, na drugiej Ś. Bazylego, na wierzchu gzemków dwie Anjeli, in superficje ołtarza Ś. Michał Archanioł wszystek suto wyzłacany¹⁴⁵.

W XVII-wiecznych inwentarzach kościoła nie wspomniano natomiast o ołtarzu Św. Stanisława, opisanym dopiero w roku 1734:

Ołtarz [...] pod trzecią arkadą Św. Stanisława Biskupa, struktura w cztery kolumny pozłacana. Obraz na płótnie malowany Ś. Stanisława B[isku]pa i Męczennika prowadzącego Piotro-

¹³⁹ *Inwentarz 1734*, k. 115 i 116v; poświęcenie obu mens ołtarzowych odnotowano dopiero w inwentarzu z 1791 roku, zob. *Inwentarz 1791*, k. 15 i 16.

¹⁴⁰ *Liber Capituli 4*, k. 69. O przejściu ołtarza przez cech murarski, ciesielski i kamieniarski zob. *Kielce. Materiały źródłowe...*, s. 50 (Statut cechu murarskiego, ciesielskiego i kamieniarskiego z 17 marca 1767 roku).

¹⁴¹ *Inwentarz 1753*, k. 134v.

¹⁴² *Inwentarz 1791*, k. 2v. W inwentarzu z 1753 roku zapisano, iż „in Altarii [...] S. Joannis Evangelistae nie masz nic srebra”, zob. *Inwentarz 1753*, k. 134v.

¹⁴³ O ołtarzach tych zob. m.in.: W. Siarkowski *Kościół...*, s. 7; R. Plenkiewicz *Kielce...*, s. 21; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 6-7; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201; R. Garus *Bazylika...*, s. 29; *Skarby Kielc...*, s. 48.

¹⁴⁴ *Inwentarz 1734*, k. 115; o XVII-wiecznym ołtarzu zob. *Przemiany 1*, s. 71-72.

¹⁴⁵ *Inwentarz 1760*, k. 141, 144.

wina przed króla; na obrazie infuła i pastorał srebrne i krzyż z łańcuszkiem srebrny. Mensa kamienna, gradus do ołtarza kamienny. Antependium drewniane w ramie rżniętej¹⁴⁶.

Niestety, nieznana pozostaje zarówno data wystawienia owego ołtarza, jak i osoba jego fundatora; konstrukcja ta zostanie z czasem zastąpiona przez istniejące do dziś retabulum, ozdobione obecnie obrazem przedstawiającym św. Maksymiliana Kolbego. 16 sierpnia 1743 roku wspomniano o możliwości wystawienia „novi altaris sub honore et tituli S. Stanislai Episcopi et Martyris”; osiem lat później ołtarz był już gotowy, a kapituła wyraziła wdzięczność fundatorowi – kanonikowi Michałowi Horbowskiemu – za jego wzniesienie i poświęcenie¹⁴⁷. Ołtarz ten opisano w inwentarzu z roku 1760:

Ołtarz Ś. Stanisława i ten nowy snycerską, piękną robotą, na postumentach o czterech cienkich kolumnach, między którymi po bokach dwie statuy: jedna Ś. Kazimierza, druga Ś. Stanisława Kostki; pod gzemami Aniołowie trzymający insygnia Episcopalia, na samym wierzchu Cherubin cum laureolis. Wszystek suto złożony non modico sumptu [...] Michała Horbowskiego kanonika kieleckiego, proboszcza małogowskiego [...] wystawiony i wyłożony¹⁴⁸.

W trzecim od wschodu prześle świątyni ok. 1734 roku stały „stare”, tj. XVII-wieczne ołtarze Św. Anny i Św. Mikołaja, wystawione staraniem ks. Macieja Obłomkowicza w latach 1646-1654¹⁴⁹. W początkach XVIII stulecia obie nastawy odnowiono: jak już wcześniej wspomniano, w roku 1715 „uczerniono” ołtarz Św. Anny, w rok później zaś „naprawiono” ołtarz Św. Mikołaja¹⁵⁰.

Jako pierwsze doczekało się wymiany usytuowane po stronie południowej retabulum Św. Anny. 16 sierpnia 1756 roku kapituła wyraziła wdzięczność biskupowi przemyskiemu Wacławowi Hieronimowi Sierakowskiemu, który kierując się „miłością do kolegiaty”, sfinansował wystawienie nowego ołtarza, opisanego w sporządzonym cztery lata później inwentarzu:

Ołtarz Ś. Anny i ten, nie ten, co przedtym, nowy wszystek snycerską robotą, na bokach dwie statuy, pod i nad gzemami aniołowie, na wierzchu w promieniach rżniętych Duch Święty, około niego czterech Aniołów; jeszcze dotąd nie doczekał się pozłoty. Srebra, co na starym obrazie były, podobno na co innego poprzerabiane, teraz tylko jedno jest małe serduszko¹⁵¹.

Do roku 1791 nastawę pozłożono (również z fundacji Sierakowskiego), konsekrowano mensę i ozdobiono obraz „trzema koronkami srebrnymi”¹⁵².

¹⁴⁶ *Inwentarz 1734*, k. 116v.

¹⁴⁷ *Liber Capituli 4*, k. 3, 64.

¹⁴⁸ *Inwentarz 1760*, k. 141-141v.

¹⁴⁹ *Inwentarz 1734*, k. 115, 116; o XVII-wiecznych ołtarzach zob. *Przemiany 1*, s. 71-72.

¹⁵⁰ *Liber perceptorum 1*, k. 98, 106.

¹⁵¹ *Inwentarz 1760*, k. 141; wspomniane tu „srebra”, opisywane jeszcze w roku 1734 („sukienka” Pana Jezusa i „promienie” wokół Jego głowy, korona Matki Boskiej i krzyż na Jej piersi, nimb wokół twarzy św. Anny), usunięto już przed rokiem 1753, zob. *Inwentarz 1734*, k. 115; *Inwentarz 1753*, k. 134v. O fundacji W. Sierakowskiego zob. *Liber Capituli 4*, k. 99; *Inwentarz 1760*, k. 144.

¹⁵² Zob. opis w *Inwentarzu 1791*, k. 3, 15. Niewykluczone, iż poświęcenie ołtarza dokonano jeszcze w roku 1760, w innym miejscu inwentarza zapisano bowiem, że ołtarz Św. Anny „niedawno [...] wyłożony”, zob. *Inwentarz 1760*, k. 140. O ołtarzu tym zob. m.in.: W. Siarkowski *Kościół...*, s. 8; R. Plenkiewicz *Kielce...*, s. 21; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 7; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201; R. Garus *Bazylika...*, s. 29; *Skarby Kielc...*, s. 48.

Aż do końca piątej dekady przetrwał natomiast XVII-wieczny ołtarz Św. Mikołaja, stojący jeszcze w roku 1760¹⁵³. W trzy lata później wspomina się już o nowej nastawie, wzniesionej „własnym sumptem” przez ówczesnego wikarego Franciszka Erazma Preissa; fundatorowi ołtarza zabrakło jednak pieniędzy na jego pomalowanie i pozłocenie, które kapituła postanowiła sfinansować z legatu kanonika Józefa Żurawskiego¹⁵⁴. Do pozłocenia nastawy doszło wszakże dopiero w latach siedemdziesiątych – 16 sierpnia 1773 roku wspomniano, iż wystawiony z fundacji Preissa ołtarz „został teraz jego staraniem pozłocony bez wydatków kapituły”; czynność tę wykonać miał rok wcześniej malarz Wojciech Bilski za sumę 55 dukatów¹⁵⁵. Pierwszy opis nowej nastawy zawiera inwentarz z początku lat dziewięćdziesiątych: „Ołtarz S. Mikołaja z obrazem pięknym pod drugą arkadą, snycerską robotą wszystek pozłacany, zensamurowana konsekrowana i gradus kamienny”¹⁵⁶. W latach 1791-1818 umieszczono w ołtarzu nowy obraz, przedstawiający św. Teklę; fakt ten wpłynął na zmianę wezwania retabulum, określanego odtąd wyłącznie imieniem owej męczenniczki¹⁵⁷.

W ostatnim, zachodnim prześle korpusu ustawiono w 2. połowie XVII wieku czwartą parę ołtarzy – od południa Matki Boskiej Bolesnej, od północy zaś Św. Barbary¹⁵⁸. W początkach XVIII stulecia pierwszy z nich odnowiono – w marcu 1715 roku „uczerniono” nastawę i nakryto nową „oponą”, w rok później zaś wymieniono zdobiący obraz „mieczyk srebrny”¹⁵⁹; być może prace te wiązały się z faktem oddania ołtarza pod opiekę cechu bartników w roku 1715¹⁶⁰.

Opisane w 1734 roku jako „stare”, oba ołtarze zyskały w ciągu następnych kilkunastu lat nowe srebra, zdobiące umieszczone w nich obrazy; oprócz wspomnianego wyżej „mieczyka” oraz wotów, na płótnie przedstawiającym Matkę Boską Bolesną znalazły się jeszcze „promienie nad głową”, na obrazie św. Barbary zaś „koronka nad głową i kielich w ręku pozłacane, w drugiej ręce aureola i miecz pod nogami srebrne, bez pozłoty”¹⁶¹.

Nie wiadomo dokładnie, kiedy wystawiono nowe, istniejące do dziś ołtarze, wzmiankowane po raz pierwszy w roku 1790 – wówczas to wspomniano, iż wzniesione nie tak dawno nastawy pozostawały wciąż jeszcze niepozłoczone; na ten cel przeznaczono dodatkowo z dochodów kapituły sumę 30 złotych¹⁶². Wystawione staraniem

¹⁵³ W inwentarzu z 1760 roku, odnotowującym nowe nastawy z lat 1734-1760, nie wspomniano ołtarza Św. Mikołaja. O XVII-wiecznym retabulum pod tym wezwaniem zob. *Przemiany 1*, s. 71-72.

¹⁵⁴ *Liber Capituli 4*, k. 155. O nowym ołtarzu zob. m.in.: [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 7; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 21; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 7; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201; R. Garus *Bazylika...*, s. 29; *Skarby Kielc...*, s. 48.

¹⁵⁵ *Liber Capituli 4*, k. 207; o pozłoceniu ołtarza zob. [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73. Nowe retabulum przypisano W. Bilskiemu, W. Siarkowski *Kościół...*, s. 8.

¹⁵⁶ *Inwentarz 1791*, k. 15v.

¹⁵⁷ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła..., k. 271-278: Opisane sprzętów kościoła katedralnego kieleckiego (bez daty; zapewne inwentarz spisany w roku 1818; tu na s. 277 wspomniane już srebra zdobiące „Ołtarz S. Tekli”); *Inwentarz 1825*, k. 4v, 9.

¹⁵⁸ *Przemiany 1*, s. 73.

¹⁵⁹ *Liber perceptorum 1*, k. 98, 106.

¹⁶⁰ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-45: Akta konsystorskie wikariuszów kieleckich 1630-1765-1853, k. 70; *Kielce. Materiały źródłowe...*, s. 19.

¹⁶¹ *Inwentarz 1753*, k. 134v; opis ołtarzy XVII-wiecznych zob. *Inwentarz 1734*, k. 115v-116.

¹⁶² *Liber Capituli 4*, k. 248. O nowych ołtarzach zob. m.in.: W. Siarkowski *Kościół...*, s. 8;

i z funduszy zebranych przez kanonika Franciszka Erazma Preissa ołtarze opisano po raz pierwszy w inwentarzu z roku 1791:

Ołtarz Najśw[iętszej] Matki Bolesnej snycerską robotą nowy, jeszcze niepomalowany i położony [...], obraz w nim dawny, miły, mensa konsekrowana kamienna, gradus kamienny. [...] Ołtarz Ś. Barbary [...] snycerską robotą nowy, jeszcze niepołożony, mensa kamienna konsekrowana z gradusem kamiennym¹⁶³.

Do tego czasu zmieniała się też srebrna dekoracja obu obrazów – wizerunek Matki Boskiej Bolesnej ozdobiła „sukienka srebrna, połową połączana”, dwie korony, pas oraz skrzydła „u aniołka” trzymającego „Weronikę, to jest chustkę z twarzą P[ana] Jezusa”, obraz św. Barbary zaś dodatkowo „sukienka srebrna” oraz także sandały¹⁶⁴. Pomimo wzmiankowanej uprzednio deklaracji kapituły, zabrakło jednak funduszy na pozłocenie i pomalowanie obu nastaw, pozbawionych polichromii jeszcze w 1825 roku¹⁶⁵.

Oprócz wymienionych wyżej jedenastu ołtarzy, w XVIII stuleciu w kolegiacie znajdowały się jeszcze trzy inne retabula, ustawione przy zewnętrznych ścianach obu naw – południowej i północnej.

Stojący pierwotnie (tj. w XVII wieku) „in angulo sub porticu in choro minori a dextra parte”, później zaś w ostatnim przęśle nawy południowej, stary ołtarz Św. Sebastiana¹⁶⁶ wymieniono na nowy dopiero po roku 1760 dzięki funduszom zebranych przez wikarego Franciszka Erazma Preissa, opisano zaś po raz pierwszy w sporządzonym 31 lat później inwentarzu: „Ołtarz Ś. Sebastiana pod oknem na ścianie, nowy jeszcze niemalowany, snycerską robotą; obraz także nowy, mensa kamienna konsekrowana, gradus kamienny”¹⁶⁷. W 1. ćwierci XIX stulecia nadal niepołożony, ołtarz ów zlikwidowano w roku 1872, zastępując go nową nastawą p.w. Przemienienia Pańskiego, ufundowaną przez ks. Józefa Cwiklińskiego¹⁶⁸.

W nawie południowej ustawiono jeszcze rokokowy ołtarz Św. Antoniego Padewskiego¹⁶⁹. Istniejące do dziś retabulum nie jest jednak pierwszym, XVIII-wiecznym ołtarzem pod tym wezwaniem – już 17 sierpnia 1710 roku biskup Kazimierz Łubieński dokonał bowiem konsekracji ołtarza Św. Antoniego „in Majori Choro ad cornu Epistolae”¹⁷⁰. Wystawiony zapewne w początkach XVIII stulecia ołtarz opisano w inwentarzu z ok. 1734 roku:

R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 21; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 7; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27; *Katalog zabytków...*, s. 28; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201; R. Garus *Bazylika...*, s. 29.

¹⁶³ *Inwentarz 1791*, k. 15v; *Inwentarz 1760*, k. 144.

¹⁶⁴ *Inwentarz 1791*, k. 3.

¹⁶⁵ *Inwentarz 1825*, k. 4-4v.

¹⁶⁶ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła..., k. 51-52v; o ołtarzu tym zob. *Przemiany 1*, s. 72-73.

¹⁶⁷ *Inwentarz 1791*, k. 15v; *Inwentarz 1760*, k. 144.

¹⁶⁸ *Inwentarz 1825*, k. 4 (tu opis niepołożonej jeszcze nastawy); o nowym ołtarzu zob. m.in. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-50: Restauracja..., s. 274.

¹⁶⁹ O istniejącym do dziś ołtarzu zob. m.in.: W. Siarkowski *Kościół...*, s. 8; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 21; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 7; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27; *Katalog zabytków...*, s. 28; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201; R. Garus *Bazylika...*, s. 38; *Skarby Kielc...*, s. 48.

¹⁷⁰ Zob. przypis 5.

Piąty ołtarz przy ścianie pod oknem Ś. Antoniego Padewskiego z kolumnami kręconymi zlocistemi, zamyka się podwójnymi drzwiczkami. Obraz Ś. Antoniego z P[anem] Jezusem na ręku malowany, nad głowami obydwu promienie srebrne, Duch Św[ięty] także srebrny z rozciągniętymi skrzydłami, lilia w ręku srebrna o trzech kwiatach rozwijanych, a cztery są nierozkwitłe [...]. Mensa marmurowa podmurowana konsekrowana, gradus kamienny. Antepedium drewniane, we szrodku cyrkuł, w nim IHS¹⁷¹.

Opisany wyżej ołtarz przetrwał w kolegiacie aż do początku ósmej dekady, kiedy to 16 sierpnia 1771 roku kapituła wyraziła zgodę na wystawienie przez wikarego Antoniego Jaśkiewicza „novi altaris [...] S. Antoni”¹⁷². Nowe retabulum pozłożono zapewne dopiero w 17 lat później: 18 sierpnia 1788 roku wspomniany wyżej ksiądz Jaśkiewicz przeznaczył dodatkowy fundusz „pro inauratione duor[um] altarium nondum inauratorum”¹⁷³. Uznawany dotąd za dzieło Wojciecha Bilskiego z roku 1762¹⁷⁴, a w rzeczywistości wystawiony znacznie później ołtarz opisano po raz pierwszy w inwentarzu z początku lat dziewięćdziesiątych: „Ołtarz Ś. Antoniego Padewskiego snycerską robotą nowy, malowany żółto, rzeźba z kolumnami w nim pozłacana. Obraz piękny, mensa konsekrowana kamienna z gradusem kamiennym, antepedium wydepte drewniane”¹⁷⁵.

„Ex opposito” ołtarza Św. Antoniego ustawiono w nawie północnej retabulum p.w. św.św. Jana Kantego i Jana Nepomucena o równie skomplikowanej historii¹⁷⁶. Pierwszy, XVIII-wieczny ołtarz Bł. Jana Kantego istniał już najprawdopodobniej w roku 1709, kiedy to odnotowano w źródłach sumy wydatkowane na „naprawę okna za Ś. Kantym”¹⁷⁷. Ufundowane przez kanonika krakowskiego, kustosa kieleckiego i archidiakona pileckiego, doktora teologii oraz obojga praw Marcina Węgrzynowicza retabulum konsekrowano 10 sierpnia 1710 roku „in honorem S. Martini Episcopi et B[eati] Joannis Cantii”, oddając go w dwa lata później pod opiekę cechom: „ślosarskiemu, miecznickiemu, stolarskiemu, kowalskiemu, błoniarskiemu i kołodziejskiemu”¹⁷⁸. Ołtarz ów opisano po raz pierwszy w inwentarzu spisany w początkach lat trzydziestych:

Ołtarz dziesiąty na boku pod oknem Błog[osławionego] Jana Kantego na postumentach czerwono malowanych, struktura z kolumnami dwiema rznięta złocona. Obraz w ołtarzu B. Jana Kantego na płótnie malowany, laur nad głową srebrny pozlocisty i lilia przy kolanach srebrna pozlocista. Mensa marmurowa konsekrowana, gradus do ołtarza jeden kamienny. Antepedium drewniane w ramie rzniętej, na której imię Jezus we szrodku¹⁷⁹.

¹⁷¹ *Inwentarz 1734*, k. 115-115v.

¹⁷² *Liber Capituli 4*, k. 197.

¹⁷³ Zob. przypis 75.

¹⁷⁴ *Katalog zabytków...*, s. 28; *Skarby Kielc...*, s. 48; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 25.

¹⁷⁵ *Inwentarz 1791*, k. 15v.

¹⁷⁶ O ołtarzu tym zob. m.in.: [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 8; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 21; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 7; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27; *Katalog zabytków...*, s. 28; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201; R. Garus *Bazylika...*, s. 35; *Skarby Kielc...*, s. 48.

¹⁷⁷ *Liber perceptorum 1*, k. 84.

¹⁷⁸ Zob. przypis 5, a także *Kielce. Materiały źródłowe...*, s. 15. Podwójne wezwanie pozwala przypuszczać, iż ołtarz ten zastąpić miał zlikwidowane zapewne wcześniej XVII-wieczne retabulum p.w. św. Marcina, niewspomniane już w żadnym XVIII-wiecznym inwentarzu kościoła.

¹⁷⁹ *Inwentarz 1734*, k. 116.

Retabulum to przetrwało do połowy lat siedemdziesiątych XVIII stulecia – 18 lipca 1775 roku ks. Franciszek Erazm Preiss poprosił kapitułę w imieniu kanonika Jana Gwalberta Muszyńskiego o zgodę na wystawienie „na starym miejscu” nowego ołtarza p.w. św.św. Jana Kantego i Jana Nepomucena¹⁸⁰. Być może to drugie wezwanie przeniesiono tu ze zlikwidowanego jeszcze przed rokiem 1760 prowizorycznego ołtarzyka św. Jana Nepomucena, opisanego w pierwszym, XVIII-wiecznym inwentarzu kościoła: „stół na pedestale marmurowy, blat alias wierzch mieniony biały z czerwonym. Tamże obraz Ś. Jana Nepomucena przy tym ołtarzu”; ów „stół” znajdował się „przy pilastrze pod arkadą a cornu Evangelii” ołtarza Różańcowego¹⁸¹.

Wystawione w 2. połowie lat siedemdziesiątych nowe retabulum pozostało niepozłoczone zapewne do roku 1788, kiedy to wspomniany uprzednio wikary Antoni Jaśkiewicz wyznaczył fundusz „pro inauratione duor[um] altarum”¹⁸²; w trzy lata później sporządzono pierwszy, bardzo lakoniczny opis ołtarza: „Ołtarz przy ścianie ex opposito Ś. Mikołaja jest Ś. Jana Kantego; obraz piękny z zasuwą, na której obraz nowy Ś. Jana Nepomucena. Ten ołtarz żółto pomalowany z rzeźbą pozłocistą. Mensa murowana konsekrowana, gradus kamienny”¹⁸³. Podobnie, jak i retabulum Św. Antoniego, także i ten ołtarz związano w literaturze z osobą Wojciecha Bilskiego, podając przy tej okazji błędną datę jego wystawienia (1762)¹⁸⁴.

W ciągu następných dwóch stuleci wszystkie omawiane wyżej ołtarze wielokrotnie odnawiano (m.in. w latach 1850-1854, 1872, 1896, 1948, 1957-1963, 1970-1971), wymieniając przy tej okazji większość ze zdobiących je obrazów¹⁸⁵. Ten ostatni fakt wpłynął na zmianę wezwania sześciu spośród czternastu XVIII-wiecznych ołtarzy kolegiackich – obecnie dawne retabula Św.Św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty, Św. Trójcy, Matki Boskiej Bolesnej, Św. Antoniego, Św. Stanisława oraz Św. Mikołaja poświęcone są odpowiednio Matce Boskiej Nieustającej Pomocy, św. Teresie, Świętej Rodzinie, św. Franciszkowi, św. Maksymilianowi Kolbemu i św. Tekli¹⁸⁶.

Pierwotne stalle, ufundowane w 1. połowie XVII stulecia przez kanonika Krzysztofa Nosarzewskiego, rozebrano w 1719 roku i przeniesiono do pałacu biskupiego¹⁸⁷; niewykluczone, iż po wystawieniu nowego prezbiterium zmontowano je ponownie, częściowo przy tym naprawiając – 5 lutego 1724 roku odnotowano bowiem wyplatę

¹⁸⁰ Zob. przypis 71.

¹⁸¹ *Inwentarz 1734*, k. 115. Obraz św. Jana Nepomucena zawieszono z czasem „za drzwiami na ganki” obok ołtarza Różańcowego, zob. *Inwentarz 1791*, k. 15.

¹⁸² Zob. przypis 75.

¹⁸³ *Inwentarz 1791*, k. 15v.

¹⁸⁴ W. Siarkowski *Kościół...*, s. 8; *Katalog zabytków...*, s. 28; *Skarby Kielc...*, s. 48; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 25.

¹⁸⁵ Nowe obrazy oraz ich autorów wymienia „Gazeta Kielecka” z 11 kwietnia 1900 roku. O konserwacjach ołtarzy zob. m.in.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 449-452v, 456v-457, 528, 558; tamże, sygn. PKK-50: Restauracja..., s. 240-241, 258; tamże, sygn. PKK-56: Akta parafii..., s. 214, 259, 271; tamże, sygn. PKK-57: Parafia katedralna..., s. 13-15, 422; tamże, *Liber Capituli 40*, s. 52v; tamże, *Liber Capituli 41*, s. 91-92v; tamże, Akta Kurii Diecezjalnej Kieleckiej, sygn. OD-1/16: Wizytacje..., s. 145.

¹⁸⁶ ADK, *Liber Capituli 40*, s. 28v-32v; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-57: Parafia katedralna..., s. 1-53: Spis inwentarza Katedry kieleckiej z opisem przedmiotów zabytkowych 31 XII 1947 (cyt. jako *Inwentarz 1947*), s. 38-40. W przypadku ołtarzy Św. Józefa oraz Św. Trójcy zachowano co prawda stare wezwania, lecz zdobiące je obrazy wymieniono na nowe, zob. J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27.

¹⁸⁷ Zob. przypis 8; o starych stallach zob. *Przemiany 1*, s. 74.

dla stolarza „od naprawiania stall wikaryjskich”¹⁸⁸. Być może do tych to właśnie, XVII-wiecznych jeszcze stalli, odnosi się skromny opis zawarty w inwentarzu z ok. 1734 roku: „Stalla po obydwu stronach presbiterii powyższe dla prałatów i kanoników, poniższe dla wikariuszów, dębowe z tabulaturą wysoką i gzemsami u góry sosnowemi”¹⁸⁹.

W dotychczasowej literaturze przyjęto, iż nowe stalle wykonano ok. roku 1740 lub też bezpośrednio po tej dacie z fundacji kanonika Jana Jerzego Konrada; w zaplecki stall wmontowano obrazy, namalowane przez M. Hana ok. 1744 roku¹⁹⁰. Informacja o ufundowaniu stalli przez Konrada nie znajduje wszakże jednoznacznego potwierdzenia w źródłach archiwalnych. W trakcie obrad kapituły 16 sierpnia 1745 roku wspomniano jedynie, iż zmarły rok wcześniej Konrad przeznaczył część z pozostawionego kolegiacie legatu na „pozłocenie” stalli – stosując się do ostatniej woli kanonika, kapituła wydzieliła w tym celu „ex massa Konradiana” sumę 1240 złotych; w tym samym czasie wyasygnowano także z tego legatu 300 złotych dla snycerza na „poprawienie szyltów i innej rzeźby na stallach w kolegiacie de consensu et voluntate S. P. Kanonika Konrada do Krakowa zawiezionych”¹⁹¹. Z powyższych zapisów nie wynika jednak, czy Konrad był również fundatorem samych stalli, ani też kiedy wystawiono istniejącą do dziś konstrukcję, zapewne gotową już w roku 1745. W początkach szóstej dekady wciąż jeszcze nie pozłoczone stalle odkryto jedynie fioletowym sukniem, ufundowanym przez archidiakona Marcina Żeromskiego; sukno to obszyto dodatkowo „galonem”, zakupionym w 1751 roku przez kanonika Zygmunta Oraczowskiego¹⁹². Ostatecznie stalle pomalowano i pozłociono do 31 października 1753 roku, kiedy to w sporządzonym wówczas inwentarzu zapisano, iż „stalla zaś teraz actu deaurantur et depingentur”; za prace te zapłacono ogółem sumę 1800 złotych polskich¹⁹³.

W kolejnej, spisanej siedem lat później „rewizji” świątyni zaznaczono jedynie, iż „wyzłocone i odmalowane są stalla in majori choro ex legato [...] olim Joannis Konrad canonici [...], cura capituli”, pierwszy zaś opis nowej konstrukcji pochodzi dopiero z końca XVIII stulecia: „Stalle żółto malowane po obudwu stronach presbiterii, powyższe dla kanoników, poniższe dla wikariuszów, pięknymi obrazami wewnątrz osadzonymi, a nad gzemsami symbolami przyozdobione; wszystka w nich rzeźba pozłocista”¹⁹⁴.

Podobnie jak ołtarze, tak i stalle kilkakrotnie odnawiano w XIX i XX stuleciu (m.in. w latach 1850-1854, 1872-1873, 1892-1893, 1913-1914, 1952, 1997-1998); gruntow-

¹⁸⁸ *Liber perceptorum 1*, k. 146.

¹⁸⁹ *Inwentarz 1734*, k. 110.

¹⁹⁰ W. Siarkowski *Kościół...*, s. 5; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 25; *Katalog zabytków...*, s. 28; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 203; R. Garus *Bazylika...*, s. 32; *Skarby Kielc...*, s. 48; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 25. Data „1744” widnieje wraz z sygnaturą artysty na obrazie przedstawiającym Zaśnięcie Matki Boskiej.

¹⁹¹ *Liber Capituli 4*, k. 15, 26. O „poprawianiu rzeźby” zob.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PPK-26: Sprawa ks. Jana Konrada. Dokumenty, listy, notatki 1695-1754, 1765, k. 126.

¹⁹² *Inwentarz 1753*, k. 138; *Liber Capituli 4*, k. 46. Stalli nie pozłociono jeszcze do sierpnia 1753 roku, zob. tamże, k. 71 i 76.

¹⁹³ *Inwentarz 1753*, k. 138v. W aktach posiedzeń kapituły 16 sierpnia 1754 roku zapisano już, iż „Stalla Collegiatae Nostrae circa curam [...] Słonka moderni decani jam sunt deaurata, quorum deauratio constat 1800 florenos ex thesauro Capituli erogatos”; zob. *Liber Capituli 4*, k. 84.

¹⁹⁴ *Inwentarz 1760*, k. 142v; *Inwentarz 1791*, k. 15.

na zmianę kolorystyki oraz zawarte w źródłach informacje o „przeróbkach” i „usuwaniu” zniszczonych części pozwalają przypuszczać, iż obecny wygląd stali odbiega od ich pierwotnej formy¹⁹⁵.

Przeznaczone dla kleru prezbiterium oddzielono od nawy balustradą, opisaną już w inwentarzu z 1734 roku: „To presbiterium zawierają balasy dębowe, żelaznemi prętami podparte, podwójne drzwiczki także z zawiasami mające”¹⁹⁶. Nowe, istniejące do dziś „zamknięcie”, zrealizowano zapewne w początkach lat sześćdziesiątych XVIII stulecia – 16 sierpnia 1763 roku dokonano już bowiem kalkulacji kosztów, poniesionych za wykonanie m.in. „balustrady sive kamiennych balasów i kraty żelaznej złożonej w chórze”¹⁹⁷. Po raz pierwszy opisano ową balustradę w trzydzieści lat później: „Presbyterium zawiera się drzwiczkami żelaznemi podwójnemi w kratę zrobionymi, przy balasach kamiennych, na których gałek mosiężnych jest N. 6”¹⁹⁸.

Tuż nad bocznym, południowym wejściem do świątyni znajdowała się łoża biskupia o formie częściowo przeszklonego wykusza, zamykająca wyjście z ganków łączących kolegiatę z pałacem i seminarium¹⁹⁹. Pierwszą, zapewne znacznie skromniejszą od obecnej łożę wykonano być może równoległe z gankami i opisano w inwentarzu z ok. 1734 roku: „Łoża Biskupia drewniana z wielkimi tafłowymi oknami, do niej przyjsię z zamku gankami na murowanych arkadach, z pierwszymi w murze kościelnym żelaznemi drzwiami [...], drugie drzwi przy samej łoży”²⁰⁰.

Nową, istniejącą obecnie konstrukcję wystawiono z fundacji biskupa Andrzeja Stanisława Załuskiego po roku 1753²⁰¹; siedem lat później wspomniano już, iż „condecoravit barzo ab intra Kościół łoża snycerską robotą wystawiona i wyzłocona sumptu Celsissimi olim Andrea Załuski Episcopi Cracovien[isis]”²⁰². Pierwszy, bardzo lakoniczny opis łoży sporządzono dopiero w inwentarzu z 1791 roku: „Łoża biskupia z tafłowymi oknami, żółto malowana z rzeźbą połączoną, do której przyjsię z ganków dobrze drzwiami opatrzone”²⁰³, kolorystyka nowej konstrukcji nawiązywała wyraźnie do polichromii umieszczonych w prezbiterium stali kanoniczych.

Do początku lat trzydziestych XVIII stulecia stała wciąż w kościele stara, XVII-wieczna ambona wystawiona staraniem (lub z fundacji) kanonika Macieja Oblomko-

¹⁹⁵ O konserwacji stali zob. m.in.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-8: Akta kolegiaty..., s. 112v; tamże, sygn. PKK-15: Kolegiata..., s. 453, 474, 482, 558; tamże, sygn. PKK-36: Akta katedry..., s. 50, 146; tamże, sygn. PKK-50: Restauracja..., s. 240, 274; tamże, sygn. PKK-57: Parafia katedralna..., s. 13-14; tamże, *Liber Capituli* 40, s. 44, 47-47v.

¹⁹⁶ *Inwentarz 1734*, k. 110.

¹⁹⁷ *Liber Capituli* 4, k. 154. O nowej balustradzie zob. m.in.: W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 19; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 19; *Katalog zabytków...*, s. 27; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 203; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 25.

¹⁹⁸ *Inwentarz 1791*, k. 15.

¹⁹⁹ O gankach zob. przypis 18.

²⁰⁰ *Inwentarz 1734*, k. 110.

²⁰¹ Nowej łoży nie wymienia jeszcze inwentarz z 1753 roku. O fundacji Załuskiego zob. m.in.: W. Siarkowski *Kościół...*, s. 6; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 19; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 6; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 26; *Katalog zabytków...*, s. 28; R. Garus *Bazylika...*, s. 31; *Skarby Kielc...*, s. 48; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 24.

²⁰² *Inwentarz 1760*, k. 142v.

²⁰³ *Inwentarz 1791*, k. 15. O konserwacji łoży, prowadzonej w XIX i XX wieku zob. m.in.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-15: Kolegiata..., s. 474-474v, 477, 481-482; tamże, sygn. PKK-57: Parafia katedralna..., s. 14; tamże, *Liber Capituli* 41, s. 90.

wicza²⁰⁴. Nową, drewnianą i złożoną kazalnicy, zawieszoną przy filarze obok ołtarza Św. Józefa, wzniesiono w latach ok. 1734-1760 z fundacji kanonika kieleckiego Franciszka Domaniewicza²⁰⁵; konstrukcję tę opisano po raz pierwszy w inwentarzu z 1760 roku: „Ambona snycerską piękną robotą dosyć wspaniała, na której wierzchu symbola Quatuor Evangelistarum Xieęgę trzymające, dosyć pięknie akomodowane; która to ambona [...] suto wyzłocona, magnis impensis śp. [...] Xiędza Franciszka Domaniewicza kanonika kieleckiego, proboszcza radłowskiego ze wszystkim sporządzona”²⁰⁶.

„Stolarskiego” wyposażenia świątyni dopełniały wreszcie ławki oraz konfesjonały. Do roku 1734 we wnętrzu kościoła zachowało się jeszcze bardzo wiele starych ławek oraz także konfesjonały; zaledwie 8 z 56 ławek określono w inwentarzu jednoznacznie jako „nowe”²⁰⁷. Niewykluczone, że część z nich wykonano w roku 1717, kiedy to odnotowano w źródłach wypłaty „za deszczki do ławek”, inne zaś reperowano wiosną 1724 roku – wówczas to bowiem zapłacono za „naprawę kilku ław popsowanych przez tumult”²⁰⁸. Do początków lat trzydziestych XVIII stulecia ustawiono w prezbiterium cztery ławki, w korpusie zaś 52:

w wielkim chórze przy pilastrach, gdzie ołtarz Św. Trójcy, ław do siedzenia nowych cztery, dalej za tymi wciąż do pilastry, gdzie ołtarz Św. Anny, aż do drugiej pilastry, gdzie Matki Boskiej Bolesnej ołtarz, ław dziesięć. Przy filarze ostatnim przed ołtarzem Matki Bolesnej ława dokoła tego filara, z tabulaturą w tyle i u góry. Z drugiej strony w tymże wielkim chórze przy pilastrze, gdzie ołtarz Św. Stanisława, ław cztery nowych, za temiz przy pilastrze od ołtarza Świętego Mikołaja aż do ołtarza Św. Barbary ław dziesięć; przy filarze ostatnim dokoła ława z tabulaturą u góry. W kaplicach na lewej ręce idąc od wielkiego ołtarza przy drzwiach na ganek zamkowy ławek pomniejszych cztery, a z drugiej strony tych drzwi za arkadą przy murze pod oknem ławek pomniejszych sześć. Po prawej ręce idąc od wielkiego ołtarza w kaplicach od ołtarza Passyji za arkadą przy ścianie pod oknem ławek pomniejszych ośm, starych ławek cztery. Konfesjonałów wszystkich po kościele jest ośm²⁰⁹.

W 1745 i 1746 roku członkowie kapituły zwracali uwagę, iż ławki kościelne oraz konfesjonały są już mocno zniszczone („multum sunt deformia”) i wymagają wymiany²¹⁰. Doraźnych reperacji dokonano jeszcze w 1746 roku – w źródłach odnotowano wypłaty dla stolarzy „od naprawiania ławek, wprawiania podłogi do nich”²¹¹. Do prac przy sporządzaniu nowych siedzisk przystąpiono dopiero u schyłku piątej dekady – 16 sierpnia 1748 roku wspomniano o przygotowanych już „belkach dębowych do budowania nowych ławek w liczbie 35”, w rok później zaś o dalszym gromadzeniu

²⁰⁴ Ambonę tę opisuje *Inwentarz 1734*, k. 116v; o starej kazalnicy zob. *Przemiany 1*, s. 73.

²⁰⁵ *Inwentarz 1760*, k. 144; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 8; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27; *Katalog zabytków...*, s. 28; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201; R. Garus *Bazylika...*, s. 14; *Skarby Kielc...*, s. 48; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 25. W opracowaniach powyższych wskazywano na rok 1728 lub 1739 jako datę wystawienia ambony.

²⁰⁶ *Inwentarz 1760*, k. 141v. Ambonę konserwowano m.in. w latach 1850-1851, 1873, 1893, 1952, zob. m.in.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-8: Akta kolegiaty..., s. 110v, 591; tamże, sygn. PKK-15: Kolegiata..., s. 482; tamże, sygn. PKK-50: Restauracja..., s. 274v; tamże, sygn. PKK-57: Parafia katedralna..., s. 13, 14; tamże, *Liber Capituli 40*, s. 47.

²⁰⁷ *Inwentarz 1734*, k. 116v-117.

²⁰⁸ *Liber perceptorum 1*, k. 111, 147.

²⁰⁹ *Inwentarz 1734*, k. 110, 116v-117.

²¹⁰ *Liber Capituli 4*, k. 12, 21.

²¹¹ *Liber perceptorum 2*, k. 60.

materiałów „pro confessionilibus et scamnis”; jak zaznaczono w źródłach, drewno na konfesjonały suszono „przez lat dwa i trzy ćwierci”²¹².

Niewykluczone, iż prace przy wykonaniu ławek i konfesjonałów postępowaly równolegle od końca lat czterdziestych (ok. 1748/1749). 23 lipca 1752 roku dokonano ostatecznego podsumowania kosztów poniesionych przez kapitułę przy „stawianiu” konfesjonałów – za materiał „jako to forszyt dębowe i sosnowe” wraz z jego przywiezieniem zapłacono 443 złote, „stolarzom od roboty konfesjonałów ośmiu” 549 złotych i 4 grosze, „ślusarzowi Królikowiczowi od okowania” złotych 96, zaś „Panu Bielskiemu malarzowi od pokostu ośmiu konfesjonałów i pozłocenia sztuk na tychże konfesjonałach” 480 złotych²¹³. Nowe konfesjonały opisano po raz pierwszy w roku 1760: „Przydały ozdoby temuż kościołowi świeżo wytrynkowanemu ab intra konfesjonały novo per totam Ecclesiam powystawiane dębowe piękną robotą, kasztanowato pokostowane; rzeźba, konchy, gałki złożone, u drzewczków zamki z kluczykami; tych konfesjonałów jest ośm po całym kościele sumptu V[enerabilis] Capituli”²¹⁴. Do roku 1755 były też gotowe wszystkie ławki²¹⁵, przy czym ich liczba zwiększyła się nieco w ciągu następnych dziesięcioleci – o sporządzaniu nowych siedzisk wspomniano m.in. w latach 1761-1762 i 1774²¹⁶.

Ważnym elementem wystroju wnętrza stało się także nowe baptysterium wraz z przygotowaną nań kaplicą. Nieznana pozostaje lokalizacja pierwotnej chrzcielnicy, opisanej w wizytacji Radziwiłła z 1598 roku; nie wiadomo również, czy w XVII stuleciu wymieniono ją na nową²¹⁷. Starą chrzcielnicę naprawiano w kwietniu 1719 roku, odnotowując w księdze wydatków wypłatę „od naprawy miednicy w chrzcielnicy”²¹⁸. Usytuowana zapewne w romańskiej części świątyni, chrzcielnica ta została przeniesiona na nowe miejsce w związku z wyburzeniem wschodniej części kościoła: 13 kwietnia 1719 roku wypłacono 1 złoty „od przestawienia baptysterii”, 23 czerwca zaś dodatkowo 13 groszy „od przestawienia chrzcielnicę w kościele”²¹⁹.

Jak można wnioskować z zapisu inwentarzowego, nową chrzcielnicę wykonano około 1734 roku („in tractu przepisania ad mundum niniejszego inwentarza [baptysterium] jest nowe wystawione”)²²⁰, ustawiając ją w ostatnim, zachodnim przęśle nawy północnej, przy bocznym wejściu do kościoła: „od [...] antiporty u wielkich drzwi kościelnych po lewej ręce kaplica, sklepienie wymalowane i ściany, na jeden gradus

²¹² *Liber Capituli 4*, k. 46, 50, 59.

²¹³ *Liber Capituli 4*, k. 46. Według rozliczenia, za jeden konfesjonał zapłacono stolarzom po 60 złotych, całość sumy wyniosła więc tylko 480 złotych – jak zapisano w aktach, „nadpłatę”, jaką stolarze „przebrali”, kapituła postanowiła potrącić im „w robocie, którą będą mieli koło wieży na kościele”.

²¹⁴ *Inwentarz 1760*, k. 141v.

²¹⁵ T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 203. O nowych ławkach i konfesjonałach zob. także: [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 74; W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 195; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 9; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 32; *Katalog zabytków...*, s. 28; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 201, 203; R. Garus *Bazylika...*, s. 14, 26.

²¹⁶ *Liber Capituli 4*, k. 139, 142, 210. Niestety, konfesjonały i ławki nie tylko naprawiano, ale i przerabiano, m.in. w latach 1850-1851, 1872, 1892, 1938, 1951, zob. m.in.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-15: *Kolegiata...*, k. 474-482; tamże, sygn. PKK-50: *Restauracja...*, s. 265; tamże, *Liber Capituli 40*, k. 44v; tamże, *Liber Capituli 41*, k. 92v.

²¹⁷ *Przemiany 1*, s. 73-74.

²¹⁸ *Liber perceptorum 1*, k. 115.

²¹⁹ Tamże.

²²⁰ *Inwentarz 1734*, k. 118v.

podwyższona od pavimentu kościelnego. Posadzka w niej nowa kamienna. To miejsce sposobne jest na baptysterium. Za tą kaplicą na boku antiporta przy drzwiach pobocznych kościelnych²²¹. Ten sam inwentarz z ok. 1734 roku zawiera również inny, dokładniejszy opis owej kaplicy wraz z ustawioną w niej chrzcielnicą:

Fons Baptismalis na pedestale na gradusie jednym, z czarnego to wszystko marmuru. Kociołek miedziany wewnątrz pobielany ze skobelkami i zameczkiem u wierzchu, który to wierzch miedziany, piękną formą wyrobiony jest pozłożony, na sznurach do góry podnoszący się za wagą Gołąbka, figury Ducha Świętego, z ołowiu odlewane i posrebrzane. Ta kaplica zagrodzona jest od wielkich drzwi kościelnych kratą żelazną malowaną, w essy wyrobioną; z drugiej strony od pobocznych drzwi krata takąż i drzwi jednakowe, zamkiem i kluczem zamyka się. Nad tymi kratami po obudwu stronach gzems drewniany, malowany²²².

Do zlikwidowania opisanej wyżej kaplicy doszło dopiero w 2. połowie XIX stulecia. Z inicjatywy ks. Józefa Cwiklińskiego „chrzcielnica dawna przerobiona została na kruchtę za zniesieniem się z władzą diecezjalną²²³; jak można wnioskować z rachunku Jana Jahody za wykonaną już pracę „przy urządzaniu kruchtę nowej”, dokonano tego przed 5 listopada 1872 roku²²⁴. Zmianie uległa również forma samej chrzcielnicy – zlikwidowano XVIII-wieczną pokrywę wraz z urządzeniem do jej podnoszenia; na to miejsce pomiędzy lutym a kwietniem 1874 roku J. Rzepecki wykonał nową pokrywę „z miedzi, podług grubości ręki wystawioną, wykończoną z całą dokładnością i ścisłością, pomalowaną zewnątrz pod kolor bronz antique, wewnątrz wybieloną cyną²²⁵.

Dekoracji wnętrza dopełniały obrazy, rzeźby, epitafia oraz tkaniny – szpalery, koiberce, obrusy czy „opony”. W inwentarzu z ok. 1734 roku spisano ogółem 48 obrazów: 17 umieszczono w ołtarzach, 7 zawieszono na ścianach kościoła, po 12 zaś w obu zakrystiach oraz w kapitularku²²⁶. Wśród malowideł ołtarzowych znalazły się przedstawienia Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, Matki Boskiej z Dzieciątkiem, Matki Boskiej Różańcowej ze św. Katarzyną i Dominikiem (na zasuwie ołtarza Różańcowego), św. Jana Ewangelisty, św. Trójcy, św. Anny, Matki Boskiej Bolesnej oraz Boga Ojca (w zwieńczeniu ołtarza pod tym wezwaniem), św. Józefa, św. Stanisława, św. Mikołaja, św. Barbary i św. Stanisława Kostki (w zwieńczeniu retabulum św. Barbary), św. Sebastiana, św. Antoniego Padewskiego oraz bł. Jana Kantego²²⁷.

W prezbiterium umieszczono ponadto „nade drzwiami do zakrystii obraz Purificationis B[eatiss]imae w pozłożonej ramie” oraz „ex opposito nade drzwiami do kapitularku obraz Pentecostes w ramie także złocistej”; w korpusie głównym znalazły się natomiast dodatkowo „nade drzwiami pobocznymi ex opposito łoży obraz Christi bajulantis crucem w ramie także złocistej”, „nade drzwiami na ganki do zamku” obraz „Misteriorum Passionis D[omi]nicae”, „przy pilastrze a cornu Epistolae” ołtarza Ukrzyżowania przedstawienie św. Andrzeja „w ramie czarnej”, obraz św. Jana Nepo-

²²¹ Tamże, k. 115v-116. Niewykluczone, iż były to malowidła przedstawiające Apostołów, odkryte w czasie prac konserwatorskich w 1999 roku.

²²² Tamże, k. 118v.

²²³ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-36: Akta katedry..., s. 134. Stare baptysterium opisuje jeszcze W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 198-199.

²²⁴ Tamże, sygn. PKK-50: Restauracja..., s. 263.

²²⁵ Tamże, s. 280, 283. Umowę zawarto z Rzepeckim 20 lutego, w 2 miesiące później zaś, tj. 20 kwietnia, pobrał on wypłatę 20 rubli srebrem za ukończoną już pracę.

²²⁶ *Inwentarz 1734*, k. 109v-110v, 115-116v.

²²⁷ Tamże, k. 110, 115-116v.

mucena „a cornu Evangelii” ołtarza Różańcowego, wreszcie obraz „Salvatoris”, zawieszony przy ambonie²²⁸.

Wnętrze zakrystii kanonickiej zdobiło 5 malowideł – w tym 3 wizerunki Chrystusa („Obraz Christi D[omi]ni latus sibi aperientis”, „Obraz Beatissimae Christum postantis”, „Obraz Christi flagellati”) oraz 2 świętych (Józefa i Stanisława Kostki), ściany zakrystii wikaryjskiej zaś 7 obrazów – 5 z nich przedstawiało Matkę Boską (w tym „obraz N[ajświętszej] Panny Częstochowskiej” i „Speculum Peccatoris”), jeden „Boga Ojca małego P[ana] Jezusa od Maryi odbierającego” oraz jeden św. Marię Magdalenę; ten ostatni – „stary, zakurzony” – pochodził zapewne z dawnego wyposażenia świątyni²²⁹.

W kapitularku zawieszono 12 malowideł – 5 przedstawień Maryjnych („Coronationis Beatissimae”, „Obrazek N[ajświętszej] Panny na drzewie malowany z relikwiami dokoła za szkłem”, „Obrazek N[ajświętszej] Panny Częstochowskiej na blasze”, „Obrazek Studziański materyjami wyklijony” oraz „obraz Assumptae B[eatissi]mae z ołtarza starego”), „Ukrzyżowanie”, cztery obrazy „na drzewie malowane” o różnorodnej tematyce (Anioł Stróż, św. Karol Borromeusz, św. Barbara i św. Kunegunda) oraz dwa portrety biskupów: Piotra Myszkowskiego i Kazimierza Łubieńskiego²³⁰.

Przynajmniej część z wymienionych wyżej obrazów pochodziła z dawnego wyposażenia świątyni, opisanego w inwentarzach XVII-wiecznych – w tym obraz Wniebowzięcia Matki Boskiej z poprzedniego ołtarza głównego, ufundowany w roku 1602 przez ks. Kaspra Słowika, wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej, określony w roku 1650 jako „obraz na kształt Panny Maryjej Częstochowskiej” czy przedstawienie Najświętszej Marii Panny „na drzewie malowane z relikwiami dokoła” – zapewne jedno z trzech malowideł notowanych w XVII stuleciu²³¹. Niewykluczone, iż wspomniane wyżej „Ukrzyżowanie”, zdobiące teraz „ołtarzyk pozłożony” stojący w kapitularku, utożsamiać można z ufundowanym przez biskupa Piotra Tylickiego obrazem ołtarzowym o tej samej tematyce²³².

Kolejne zmiany w dekoracji wnętrza odnotowano w inwentarzach z lat 1753, 1760 i 1791. I tak do roku 1753 zawieszono w kapitularku nowe portrety – m.in. „śp. [...] Księcia Szaniawskiego” oraz „nieboszczyka śp. [...] Księdza Jana Konrada kanonika kieleckiego”; ramę do tego ostatniego obrazu wykonano już w roku 1744²³³. W 1755 roku (lub też bezpośrednio po tej dacie) zawisło w kolegiacie namalowane przez altarystę Antoniego Brygierskiego *Ukrzyżowanie*, umieszczone „ex opposito łoży”; wspomniany po raz pierwszy w inwentarzu z 1760 roku, obraz ten zastąpił wiszący tu pierwotnie wizerunek „Christi bajulantis cruce[m]”²³⁴. Ten ostatni przeniesiono na ścianę przy baptysterium, gdzie znalazły się też dwa inne przedstawienia – „na samym wchodzie jeden Jesu Coronati obraz, drugi Virginis B[e]atissimae Dolorosae”²³⁵.

²²⁸ Tamże, k. 115 i 116v.

²²⁹ Tamże, k. 109v.

²³⁰ Tamże, k. 110v.

²³¹ *Inwentarz 1650*, k. 13; zob. też *Przemiany 1*, s. 76.

²³² *Inwentarz 1734*, k. 110v; o ołtarzu XVII-wiecznym zob. *Przemiany 1*, s. 67-68.

²³³ *Inwentarz 1753*, k. 138v. W roku 1744 wypłacono niewymienionemu z nazwiska „stolarzowi” 32 złote za wykonanie „ramy od portretu śp. [...] kanonika Konrada”, zob. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-26: Sprawa ks. Jana Konrada..., k. 126.

²³⁴ *Inwentarz 1760*, k. 142v.

²³⁵ Tamże, k. 141.

Jak już wcześniej wspomniano, w latach 1753-1760 wzbogaciło się otoczenie ołtarza Ukrzyżowania. „Circa altare Passionis” zawieszono pięć nowych obrazów: dwa „wielkie” w złożonych ramach („jeden Caene Domini, drugi Salvatoris panem in Emmaus discipulis frangentis”) oraz trzy mniejsze „w ramach czarno z obwódkami złocistymi malowanych” („B[eatissi]mae Christum de cruce depositum tenentis”, „S. Joseph abdormientis”, „B[eatissi]mae Virginis Jesum parvulum gestantis a S. Joannis Baptistae eundem adorantis”) – wszystkie z fundacji kanonika Józefa Rogalli²³⁶. W latach 1760-1764 Rogalla sfinansował również wykonanie czterech wielkich płócien zawieszonych nad stallami²³⁷; obrazy te opisano dopiero w sporządzonym 27 lat później inwentarzu: „Obrazy duże na płótnie malowane w ramach połączanych [...]: Piotr siedzący widzi spuszczone się prześcieradła z rozmaitymi zwierzętami, Lapidatio Stephani, Exidium infantium, Conversio S. Pauli”²³⁸.

Spośród wymienionych w tym samym spisie z 1791 roku piętnastu obrazów ołtarzowych trzy – św. Sebastiana, św. Jana Nepomucena na zasuwie oraz św. Stanisława określono jako „nowe”; oprócz nich wspomniano również o 30 innych malowidłach, nie licząc „pięknych obrazów wewnątrz [stalli] osadzonych”²³⁹. Przybyło płócien wokół ołtarza Ukrzyżowania („w tej kaplicy jest obrazów na ścianie N. 6”) oraz Różańcowego; przy tym ostatnim obok okna „a cornu Epistolae” zawieszono wizerunki dwóch świętych – Antoniego i Jana Nepomucena „w pozłocistych ramach”, „nad drzwiami po schodkach na ganki” zaś „Ukrzyżowanie” i drugi obraz przedstawiający św. Jana Nepomucena²⁴⁰.

Zmniejszyła się natomiast ilość malowideł w obu zakrystiach oraz w kapitularniu. I tak w zakrystii kanoniczej znalazło się – oprócz rzeźby Chrystusa – tylko sześć obrazów (dwa „Najś[więtszej] Panny P[ana] Jezusa piastującej”, „P[an] Jezus bok sobie otwierający” i „głowa Tegoż ukoronowana”, św. Mikołaj – zapewne z ołtarza XVII-wiecznego oraz św. Wojciech), w wikaryjskiej zaś dwa (obraz dwustronny z wizerunkiem Najświętszej Marii Panny po jednej, a św. Karola Boromeusza po drugiej stronie oraz przedstawienie św. Anny Samotrzeciej – zapewne pochodzące ze starego retabulum)²⁴¹. We wnętrzu kapitularnia odnotowano jedynie cztery portrety, przedstawiające biskupów: Łubieńskiego i Szaniawskiego oraz kanoników: Jana Jerzego Konrada i Józefa Rogallę²⁴².

Ze sporządzonego już w następnym stuleciu (1825) inwentarza wywnioskować można, iż w latach 1791-1825 wnętrze świątyni ozdobiły obrazy „w złotych ramach cztery w owal, a cztery w kwadrat Doktorów i Ewangelistów”, zawieszane w prezbiterium, a także rozmieszczone „na pilastrach” wizerunki „14 rozmaitych świętych”²⁴³. Być może wśród tych ostatnich znalazły się wspomniane wcześniej malowidła przedstawiające Chrystusa i 12 Apostołów, których wykonanie odłożono w roku 1799 na czas nieokreślony²⁴⁴. Nadal też zdobiły wnętrze kościoła cztery obrazy przy ołtarzu

²³⁶ Tamże, k. 141v.

²³⁷ *Liber Capituli* 4, k. 158: „[Rogalla] obtulit quatuor imagines grandes excellenter pictas cum marginibus aurifabre elaborantis et ex toto deaurantis, qua iam sunt in choro minori supra stalla appensae”.

²³⁸ *Inwentarz 1791*, k. 15.

²³⁹ Tamże, k. 15-16.

²⁴⁰ Tamże, k. 15, 16.

²⁴¹ Tamże, k. 10-10v.

²⁴² Tamże, k. 10v.

²⁴³ *Inwentarz 1825*, k. 3v; zob. też W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 197 (obrazy te przypisano Stanisławowi Konnickiemu).

²⁴⁴ Zob. przypisy 80-81, a także: W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 197; R. Pleniewicz *Kiel-*

Różańcowym, sześć przy retabulum Ukrzyżowania, trzy w kaplicy przy baptysterium oraz wielkie płótno, namalowane przez Antoniego Brygierskiego²⁴⁵.

Z XVII- i XVIII-wiecznych obrazów przetrwało w świątyni tylko kilka – m.in. *Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny* w ołtarzu głównym, wizerunek Matki Boskiej z Dzieciątkiem w retabulum Różańcowym, przedstawienia św. Tekli, św. Anny, św. Jana Kantego, św. Trójcy oraz *Ukrzyżowanie* pędzla Brygierskiego i obrazy umieszczone w zapleczkach stali kanonickich. Pozostałe malowidła uległy z czasem zniszczeniu bądź rozproszeniu, przenoszone do pomieszczeń kurii, seminarium duchownego czy do wnętrz innych świątyń.

Inwentarz z ok. 1734 roku jako pierwszy wspomina też o zdobiących kolegiatę rzeźbach – wizerunku Matki Boskiej z Dzieciątkiem, wykonanym w ołowiu oraz o umieszczonej „na wejściu na chór przy arkadzie Passyji wielkiej z osobami Matki Bolesnej, Ś. Jana Ewangelisty i Ś. Magdaleny”²⁴⁶. Być może znajdująca się do dziś w katedrze drewniana „Pasja” była darem biskupa Szaniawskiego – w tym samym inwentarzu wspomniano bowiem, iż przekazał on kościołowi w testamencie „Krucifix z figurą po bokach, stojąca Matka Dolorosa i Ś. Jan Ewangelista drewniane”²⁴⁷.

Niewykluczone, iż w trakcie licznych remontów kolegiaty (m.in. wymiany posadzki w latach 1714, 1734, 1762-1763) usunięto część starych tablic nagrobkowych, używając ich wtórnie do wymurowania stopni niektórych nowych ołtarzy²⁴⁸. W XVIII stuleciu ściany świątyni ozdobiły natomiast nowe tablice epitafijne, upamiętniające zmarłych biskupów, kanoników, wikariuszy oraz parafian kolegiackich. Do najczęściej wzmiankowanych i zarazem najokazalszych, należą bez wątpienia epitafia biskupów: Konstantego Felicjana Szaniawskiego i Andrzeja Stanisława Załuskiego – oba o formie rozbudowanych, marmurowych kartuszy z umieszczonymi w zwieńczeniu, malowanymi na blasze portretami zmarłych włodarzy diecezji²⁴⁹.

Wzniesione „sumptu venerabile Capituli” i wspomniane już w inwentarzu z ok. 1734 roku²⁵⁰, epitafium biskupa Szaniawskiego opisano dopiero 19 lat później: „epithaphium Celsissimo olim Constantino Szaniawski Episcopopo Cracoviensi, magno hujus collegiatae Benefactori, z marmuru czarnego z portretem i herbem Jego wystawione [...] sumptu venerabilis capituli”²⁵¹. W latach 1758-1760 wzniesiono natomiast po przeciwnej, południowej stronie korpusu identyczne w formie epitafium, upamiętniające biskupa Załuskiego; tablicę tę – wówczas jeszcze nieukończoną – wspomniano już w inwentarzu z roku 1760: „mausoleum z marmuru popielatego in opposito mausoley Szaniaviani, a Celsissimo olim Andrea Załuski Episcopi Cracovien[si] erectum, na którym jeszcze deest inscriptio”²⁵².

ce..., s. 22; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 11. Obrazy wiszące na filarach zdjęto w końcu XIX i w 1. ćwierci XX stulecia, m.in. przed pokryciem polichromią ścian i sklepień świątyni (1912-1914).

²⁴⁵ *Inwentarz 1825*, k. 3v-5.

²⁴⁶ *Inwentarz 1734*, k. 115v-116. O płaskorzeźbie Matki Boskiej z Dzieciątkiem zob. *Przemiany 1*, s. 74-75.

²⁴⁷ *Inwentarz 1734*, k. 125.

²⁴⁸ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-36: Akta katedry..., s. 132v.

²⁴⁹ Autorstwo portretów przypisywano czasem Antoniemu Brygierskiemu; o epitafiach tych zob. m.in.: W. Siarkowski *Kościół...*, s. 25-26; R. Pleniewicz *Kielce...*, s. 19-20; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 9; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 28; *Katalog zabytków...*, s. 29; R. Garus *Bazylika...*, s. 30. Napisy na tablicach podaje CIP, s. 111-113 i 117-118.

²⁵⁰ *Inwentarz 1734*, k. 125v i 127.

²⁵¹ *Inwentarz 1753*, k. 139.

²⁵² *Inwentarz 1760*, k. 142v.

Z pozostałych XVIII-wiecznych tablic epitafijnych, inwentarz ów wymienia jeszcze dwie: „mausoleum także przy stallach na filarze Magnificae Barbarae de Miastkowskie Lipska, matris [...] olim Cardinalis Joannis Lipski” oraz „mausoleum parvum [...] olim Joannis Konrad canonici Kielcen[is] Magni hujus collegiatae benefactoris”²⁵³. O ile epitafium zmarłej w roku 1740 Barbary z Miastkowskich Lipskiej ufundowane zostało zapewne przez jej syna kardynała Jana Aleksandra Lipskiego, o tyle tablicę upamiętniającą Jana Jerzego Konrada wystawiono po 16 sierpnia 1745 roku z funduszy należących do kapituły²⁵⁴.

W początkach lat dziewięćdziesiątych XVIII stulecia sporządzono pierwszą „inwentaryzację” umieszczonych we wnętrzu kolegiaty tablic epitafijnych, odnotowując przy tym zarówno ich lokalizację, jak i widniejące na nich napisy²⁵⁵. I tak „idąc ex presbiterio po prawej ręce na pilastrze” znajdowało się wspomniane wyżej epitafium Barbary Lipskiej (zm. 1740), „na arkadzie, idąc na ambone” epitafium ks. Jana Wypiórowicza (zm. 1650), „prosto Ś. Stanisława ołtarza pod oknem” tablica kanonika Kaspra Słowika (zm. 1637), „przy tym zaraz na ścianie” epitafium ks. Wojciecha Rejmińskiego (zm. 1675), „między ołtarzami Ś. Stanisława i Ś. Mikołaja” tablica ks. Jana Szydłowskiego (zm. 1677), „przy ołtarzu Ś. Jana Kantego na ścianie” epitafium ks. Adama Jużycyckiego (zm. 1658), „wyżej na ścianie” zaś Zofii Czechowskiej (zm. 1630), „pod chórem” epitafium Katarzyny Porowskiej (zm. 1653) oraz „po prawej ręce” ks. Wojciecha Gorzkowskiego (zm. 1639), w nawie południowej umieszczono „przed Matką Bolesną” epitafium Zofii Mazurkowiczowej (zm. 1640); „na facjacie pod chórem” nagrobek Elżbiety z Krzyckich Zebrzydowskiej (zm. 1553), „przy ołtarzu Św. Anny” epitafium kanonika Stanisława Paceriusa (zm. 1664), „przy ołtarzu Św. Antoniego na ścianie” tablicę poświęconą dzieciom Jana Sliwskiego (zm. 1658), „na ścianie prosto ołtarza ŚŚ. Trójcy” epitafium kanonika Macieja Oblomkowicza (zm. 1654), „na arkadzie u ołtarza Ś. Jana Ewangelisty” tablicę ks. Jana Konrada (zm. 1744), „na arkadzie Różańcowej” zaś ks. Mikołaja Próchnickiego (zm. 1620), wreszcie „przy drzwiach pobocznych od południa” epitafium biskupa Załuskiego oraz „ex opposito przy drzwiach od północy” epitafium biskupa Szaniawskiego²⁵⁶. Opisano także tablice znajdujące się na zewnątrz kolegiaty: „od północy przy drzwiach” epitafium Michała Jakubowskiego, „od południa przy gankach” nie wymienionego z nazwiska Andrzeja, wreszcie „od wschodu słońca przy statui Naj[świętszej] Panny” epitafia kanoników: Józefa Żurawskiego (zm. 1763), Jana Domańskiego (zm. 1769) oraz Jana Gwalberta Muszyńskiego (zm. 1777)²⁵⁷.

Zupełnie odmienny charakter miała natomiast tablica o „edukacyjnym” przeznaczeniu, ufundowana przez administratora diecezji biskupa Michała Poniatowskiego i opisana po raz pierwszy w inwentarzu z 1825 roku: „obok drzwi wielkich tablica, na której wypis, co każdy powinien wiedzieć, wyrażenie liczby, stopy francuskiej, stopy angielskiej i łokci koronnych”²⁵⁸. Ufundowana zapewne w latach 1782-1791, ta-

²⁵³ Tamże, k. 142v; *CIP*, s. 113-115.

²⁵⁴ *Liber Capituli* 4, k. 17.

²⁵⁵ *Inwentarz 1791*, k. 11-13v.

²⁵⁶ Tamże.

²⁵⁷ Tamże, k. 16v-17. Nie wymieniony z nazwiska „Andrzej”, to ks. Andrzej Józef Karaś, pierwszy regens Seminarium Duchownego i kanonik kolegiacki, zob. *CIP*, s. 116-117. Napisy na epitafiach cytuje również W. Siarkowski *Kościół...*, s. 16-27.

²⁵⁸ *Inwentarz 1825*, k. 43; tekst podaje *CIP*, s. 123-125. O tablicy tej zob. m.in.: W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 217; R. Pleniewicz *Opis...*, s. 18; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 19; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 205; R. Garus *Bazylika...*, s. 22-23; *Skarby Kielc...*, s. 19; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 22.

bliska ta przeniesiona została na swe obecne miejsce na północnej ścianie kościoła w roku 1969²⁵⁹.

Podobnie jak w XVII, tak i w XVIII stuleciu zmarłych chowano nie tylko na cmentarzu, lecz także w kryptach umieszczonych pod posadzką świątyni. Inwentarz z ok. 1734 roku wymienia osiem takich krypt: jedną w „wielkim chórze” dla prałatów i wikariuszów, drugą obok ołtarza Św. Trójcy (tzw. Śliwskich), trzecią z wejściem „przy gradusie ołtarza Ś. Antoniego”, czwartą „po drugiej stronie” tegoż ołtarza, piątą obok retabulum Św. Sebastiana, szóstą „pod gradusem” ołtarza Matki Boskiej Bolesnej, siódmą „na boku” ołtarza Św. Stanisława i ostatnią „przed ołtarzem Passyji”, wymurowaną staraniem wójta kieleckiego i „należącą do kapituły, za opłatą zaś dla każdego”²⁶⁰. Krypty te kilkakrotnie „czyszczono” (tzn. opróżniano) lub naprawiano – m.in. w latach 1713, 1759 i 1762²⁶¹.

Do roku 1791 część z nich uległa likwidacji; sporządzony wówczas inwentarz wymienia już tylko pięć „grobow w kościele”:

w wielkim chórze murowany z grobsztynem kamiennym dla księży. Drugi na boku ołtarza ŚŚ. Trójcy, pod marmurową płazą, dla dzieci. Trzeci przy ołtarzu Ś. Antoniego, drzwi do niego dębowe, okienka z niego na cmentarz. Czwarty z drugiej strony przy ołtarzu ś. Stanisława, pod marmurową płazą. Piąty grób przed ołtarzem P[ana] Jezusa pod grobsztynem marmurowym, okienka na cmentarz²⁶².

W roku 1872 położono w kościele nową posadzkę, zamykając ostatecznie wejścia do wszystkich krypt poza jedną, usytuowaną w nawie głównej i przeznaczoną później dla biskupów kieleckich²⁶³.

Aż do 3. ćwierci XVIII stulecia przetrwały w kolegiacie stare organy, wystawione zapewne w 2. połowie XVII wieku²⁶⁴; wielokrotnie naprawiany instrument (m.in. w latach 1708, 1712-1713, 1718, 1722-1723, 1727) opisano szczegółowo w inwentarzu z około 1734 roku²⁶⁵. W tym czasie organy były już w bardzo złym stanie „nie tak dla starości, jako dla ustawicznego owych zażywania i rumem przy reparacji kościoła zasypania”²⁶⁶. 11 października oraz 10 listopada 1734 roku odnotowano w źródłach wypłaty „organmistrzowi z Warszawy na reparację organ i miechów” – być może była to zaliczka na poczet planowanej naprawy instrumentu²⁶⁷. W dwa dni później, tj. 12 listopada, zawarta została bowiem umowa pomiędzy kanonikiem Sebastianem Hińczą a warszawskim organmistrzem Wawrzyńcem Zadorskim, na mocy której Zadorski zobowiązał się dokonać gruntownego remontu organów, naprawy szafy oraz prospektu za sumę 100 złotych²⁶⁸; trwające do sierpnia 1735 roku

²⁵⁹ Zob. prace T. Wróbla i J. L. Adamczyka cytowane w przypisie poprzednim.

²⁶⁰ *Inwentarz 1734*, k. 117v.

²⁶¹ *Liber perceptorum 1*, k. 91; *Liber Capituli 4*, k. 112-113, 142-143.

²⁶² *Inwentarz 1791*, k. 11. Nazwiska osób, które pochowano w owych kryptach w XVIII stuleciu podaje W. Siarkowski *Kościół...*, s. 17-18.

²⁶³ W. Siarkowski *Kościół...*, s. 17; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 15.

²⁶⁴ *Przemiany 1*, s. 74. Dzieje kieleckich organów omawia szczegółowo P. Rosiński *Zabytkowe organy...*, s. 128-133 (tu wcześniejsza literatura).

²⁶⁵ *Liber perceptorum 1*, k. 83, 88, 91, 94, 111, 133, 143, 158; opis organów zob. *Inwentarz 1734*, k. 117v.

²⁶⁶ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 24.

²⁶⁷ *Liber perceptorum 2*, k. 42. Prace rozpoczęto zapewne jesienią 1734 roku, gdyż w ramach pierwszej wypłaty odnotowano również wydatek „na sprowadzenie” organmistrza do Kielc.

²⁶⁸ Tekst umowy zob. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 24 oraz P. Rosiński *Zabytkowe organy...*, s. 130-131.

prace objęły m.in. reparację 6 miechów, renowację manualów, wymianę sprężyn i korektę głosów²⁶⁹.

W 20 lat później kapituła, zaniepokojona złym stanem instrumentu, sprowadziła z opactwa Cystersów w Jędrzejowie organmistrza Józefa Sitarskiego, który pomiędzy sierpniem 1755 a sierpniem 1756 roku dokonał rewizji organów, zalecając w konkluzji budowę nowego instrumentu za sumę 8000 złotych²⁷⁰. Ze względu na tak wysokie koszty, odłożono jednak realizację owego projektu „na lepsze czasy”; w latach 1756-1759 naprawiono jedynie miechy, płacąc „za trzy skóry, antaby, blantry i od sporządzenia miechów” 45 złotych i 8 groszy²⁷¹. O organach wspomniano jeszcze kilkakrotnie (1758, 1760, 1764), zanim w połowie siódmej dekady przystąpiono ostatecznie do wymiany zniszczonego instrumentu²⁷². Jak już uprzednio wspomniano, 8 lutego 1765 roku zawarta została umowa pomiędzy kanonikiem Józefem Rogallą a organmistrzem Ignacym Foglerem z Krakowa na wykonanie nowych organów wraz z prospektem oraz małego pozytywu; w rok później zlecono mu także wystawienie nowego chóru muzycznego „de lapide facienda, cum tribus arcibus clausa desuper” za sumę 1300 złotych²⁷³.

Pierwszy, bardzo lakoniczny opis tej konstrukcji zawiera inwentarz z początku lat dziewięćdziesiątych: „chór i organy na czterech kolumnach, czyli słupach kamiennych ze sklepieniem stoi, żółto odmalowane z rzeźbą pozłacaną”; w inwentarzu wspomniano również o „pomniejszych dwóch arkadkach pobocznych pod organami” i o „drzwiach na kształt antiporty”, mieszczących się „przy słupach, na których organy stoją”²⁷⁴.

Wystawione przez Foglera organy służyły kolegiacie przez prawie półtora stulecia, wielokrotnie zresztą naprawiane (m.in. w latach 1841, 1852-1854, 1869, 1893)²⁷⁵; w roku 1912 zastąpiono je istniejącym do dziś instrumentem, wykonanym przez firmę braci Rieger i ustawionym na nowym, murowanym chórze muzycznym, wzniesionym w latach 1911-1912²⁷⁶.

Wyposażenia wnętrza dopełniały w 1. połowie XVIII wieku tkaniny – obicia, szpale-ry, kobierce, „przykrycia na ołtarze”, dywany i baldachimy²⁷⁷. Część z nich pochodziła jeszcze z XVII stulecia – wzmiankowane w inwentarzu z ok. 1734 roku „szpale-ry” oraz „kobierców siedm perskich”, tożsame są przynajmniej w części ze wspomnianymi w roku 1650 tkaninami: dwoma kobiercami „perskimi” oraz szpale-

²⁶⁹ Tamże. Ostatnią ratę wraz z pieniędzmi „za pracę przy korekturze organ” odebrał Zadorski 19 sierpnia 1735 roku; wtedy też wypłacono 20 złotych „na odesłanie tegoż organmistrza, według kontraktu na podwodę”; zob. *Liber perceptorum* 2, k. 44.

²⁷⁰ *Liber Capituli* 4, k. 93, 98.

²⁷¹ Tamże, k. 98; ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-36: Akta katedry..., k. 256v; dokładne rozliczenie prac zob. również tamże, k. 253-253v.

²⁷² *Liber Capituli* 4, k. 110, 125, 159.

²⁷³ Zob. przypis 64; o chórze muzycznym także *Liber Capituli*, k. 172, 176; [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 74. Wykonanie tegoż chóru powierzono również Foglerowi ze względu na fakt, iż „in hoc oppido” (tj. w Kielcach) nie było przygotowanych do takiej pracy rzemieślników. 15 lipca 1767 roku Fogler odebrał też 50 złotych „za wyreperowanie pozytywu małego, teraz na chórze kolegiackim będącego”, zob. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 48.

²⁷⁴ *Inwentarz 1791*, k. 3 i 15v.

²⁷⁵ P. Rosiński *Zabytkowe organy...*, s. 132-133.

²⁷⁶ *Liber Capituli* 40, s. 84v, 87. Stary instrument sprzedano kościołowi parafialnemu w Nowym Korczynie, P. Rosiński *Zabytkowe organy...*, s. 133.

²⁷⁷ *Inwentarz 1734*, k. 108-108v.

rami, zwanymi również „obiciem znacym olenderskim”²⁷⁸; ze starego zasobu pochodziło też zapewne „obicie adamaszkowe”, reperowane w październiku 1713 roku²⁷⁹. Niektóre tkaniny zakupiono w początkach XVIII stulecia – w marcu 1715 roku zapłacono krawcowi za „szycie dwu oppon do dwu ołtarzów Ś. Anny i Smutku”, w grudniu 1732 roku zaś zwrócono ks. Rogalli pieniądze wydatkowane na „opponę do wielkiego ołtarza”²⁸⁰. Oprócz szpalerów i kobierców w inwentarzu z ok. 1734 roku spisano jeszcze „dywanik” oraz „portierę na tabulaturze za Szyszkowskiego przybitą”, pięć „przykryć na ołtarze z rasy niebieskiej”, „sukno na gradusy wielkiego ołtarza czerwone”, „sukno zielone kwiatami różnemi wyszywane” na ambonę (z daru scholastyka Jana Siwertta), 2 bryty granatowego sukna „do przykrycia stali”, „effod kitajczany białe”, 13 zasłon różnej wielkości (w tym „tercynelową ponsową w srebrne kwiaty [...] pro velando Sanctissimo podczas kazania” z daru biskupa Szyszkowskiego, 2 zasłony „czerwone łyczakowe” do ołtarza Różańcowego oraz 4 do ołtarza Ukrzyżowania – dwie „krepowe białe w paski” i dwie „kitajki fioletowej”), 4 baldachimy (w tym „jeden nowy na processyje cum Sanctissimo”) oraz „umbrellę tercynelową zieloną [...] pro deferendo Sanctissimo do chorych”, ofiarowaną przez Kazimierza Piekarskiego²⁸¹.

W latach 1734-1753 przybyły „sukna na stalle fioletowe z galonem złotem” z daru archidiacona Marcina Żeromskiego; jak już wspomniano, zdobiony je „galon złoty” zakupił w roku 1751 kanonik Zygmunt Oraczowski²⁸². Z wymienionych w poprzednim inwentarzu kobierców pozostało tylko sześć – „trzy bardzo złe, drugie trzy jakiegokolwiek”, zwiększyła się natomiast ilość „obicia adamaszkowego”, które dodatkowo „dostało się z pokoju kościołowi po [...] kardynale Lipskim”²⁸³. Obicia te, być może pochodzące z pomieszczeń pobliskiego pałacu biskupiego, trafiły do kolegiaty w roku 1747 – 10, 13 i 14 marca odnotowano już bowiem wypłaty m.in. na „nici czerwone i białe do szycia obicia adamaszkowego”, 8 łokci płótna „na podszewkę do obicia” oraz dla krawca „od przeszycia 21 bretów karmazynowego obicia”²⁸⁴. W sumie w kolegiacie znalazło się „12 sztuk [obic] na wszystkie filary, tak jak filary długich, trzynasty super est bret krótki”; obicia te zawisły więc na wszystkich filarach we wnętrzu świątyni²⁸⁵.

Z dawnych czterech baldachimów „dwa stare” zostały za zgodą kapituły „do innych kościołów oddane”, znajdujący się zaś w prezbiterium baldachim „biskupi fioletowy” przerobiono „na czamary dzwonnikom”²⁸⁶. Na ich miejsce w latach 1753-1760 sprawiono nowy baldachim nad tronem biskupim „adamaszkowy karmazynowy”; przybyło również „antepedium sukna karmazynowego francuskiego” z daru kanonika Jana Chrzanowskiego²⁸⁷.

Ostatni ze sporządzonych w XVIII stuleciu inwentarzy wymienia 17 szpalerów (13 „adamaszkowych czerwonych mocno wytartych” oraz 4 „tureckie stare, złe”), 8 kobierców, 9 sztuk sukna (w tym 4 „na stalle kanonicze granatowe z galonkiem”),

²⁷⁸ *Inwentarz 1650*, k. 12v, 26; *Inwentarz 1734*, k. 108.

²⁷⁹ *Liber perceptorum 1*, k. 97.

²⁸⁰ Tamże, k. 98; *Liber perceptorum 2*, k. 41.

²⁸¹ *Inwentarz 1734*, k. 108-108v, 110.

²⁸² Zob. przypis 192.

²⁸³ *Inwentarz 1753*, k. 138.

²⁸⁴ *Liber perceptorum 2*, k. 47-48.

²⁸⁵ *Inwentarz 1753*, k. 138.

²⁸⁶ Tamże, k. 138-138v.

²⁸⁷ *Inwentarz 1760*, k. 142v.

5 effotów, 4 baldachimy (w tym jeden nad tronem biskupim „adamaszkowy czerwony” oraz jeden duży o czterech laskach, w paski złote”) oraz „poduszkę atlasową czerwoną”, położoną na ołtarzu Ukrzyżowania²⁸⁸.

Bez wątpienia najobszerniejszą jednak część wszystkich XVIII-wiecznych inwentarzy stanowiły spisy przechowywanych w kolegiacie naczyń i szat liturgicznych.

W pierwszym i zarazem najdokładniejszym inwentarzu z ok. 1734 roku odnotowano tylko jedną monstrancję „w promienie, dokoła latoroślą w grona winne otoczoną”, 5 srebrnych i złożonych puszek (w tym jedną z przykryciem o formie „korony wielkiej królewskiej”, inną zaś „w winogrona wyrobioną”) oraz 13 kielichów i 12 paten – wśród tych ostatnich m.in. ofiarowany przez wójta Kazimierza Piekarskiego „kielich auszpuską robotą, z smelcowanemi portrecikami Misteriorum Passionis Dłomiłni sześcią” oraz kielich zdobiony „przy nodusie” figurkami Wiary, Nadziei i Miłości²⁸⁹. Z pozostałych sreber w inwentarzu wymieniono 5 relikwiarzy („srebrny wielki cum Ligno Vitae in forma krzyża odlewane, koło niego promienie”, następnie bł. Jana Kantego, św. Wincentego a Paulo, św. Aleksandra i św. Marcjalisa „stary”) ²⁹⁰, 3 naczynia na oleje (w tym jedno stare „na wysokim postumencie”, ofiarowane jeszcze w XVII wieku przez ks. Marcina Korbę) ²⁹¹, trybularz z łódką i łyżeczką, lampę „z trzema łańcuchami” ²⁹², kropidło ²⁹³, 2 miednice (w tym jedna „w konchy wyrobiona z nalewką”) ²⁹⁴, 3 pary ampułek wraz z tackami ²⁹⁵, 4 krzyże ²⁹⁶ oraz 8 lichtarzy ²⁹⁷. W tej ostatniej grupie znalazł się również ważyca „240 grzywien i 6 łutów srebra” komplet złożony z 6 lichtarzy „wielkich i krzyża z Passyją”, ustawiony na mensie głównego ołtarza; komplet ów był wspólną fundacją biskupa Szaniawskiego oraz kapituły ²⁹⁸.

²⁸⁸ *Inwentarz 1791*, k. 9v-10, 15.

²⁸⁹ *Inwentarz 1734*, k. 97-97v. Kielich „z cnotami” pochodził jeszcze z XVII stulecia.

²⁹⁰ Tamże, k. 97v. Relikwiarz bł. Jana Kantego wykonano zapewne w roku 1731, kiedy to we wrześniu ukończono jego pozłocenie, zob. *Liber perceptorum 1*, k. 94.

²⁹¹ *Inwentarz 1734*, k. 97v. Niektóre naczynia na oleje naprawiano w 1721 i 1723 roku, zob. *Liber perceptorum 1*, k. 130, 142. O darze M. Korby zob. *Przemiany 1*, s. 77 i 89.

²⁹² *Inwentarz 1734*, k. 98. W 1717 roku zapłacono „złotnikowi od chędożenia trybularza i lampy”, wtedy też (i ponownie w 1724 roku) naprawiono „łódkę, miedziczkę i lampę”, zob. *Liber perceptorum 1*, k. 108, 146.

²⁹³ *Inwentarz 1734*, k. 98. Być może to właśnie kropidło wykonał „złotnik kielecki” w kwietniu 1715 roku; naprawione 9 lat później (1724), zastąpiono ostatecznie nowym, sporządzonym w roku 1732, zob. *Liber perceptorum 1*, k. 100, 147; *Liber perceptorum 2*, k. 39-40.

²⁹⁴ *Inwentarz 1734*, k. 98; ta druga miednica pochodziła jeszcze z daru kanonika Ł. Dąbskiego.

²⁹⁵ Tamże. W źródłach odnotowano kilkakrotnie wypłaty związane z naprawą bądź wykonaniem nowych tacek i ampułek, m.in. w latach 1713-1714, 1716, 1721 („wychędożenie ampułek czterech i naprawa jednej, tudzież nalewki i miseczki” przez „złotnika kieleckiego Jacka Garwalińskiego”), 1723, 1734; zob. *Liber perceptorum 1*, k. 94, 96, 107, 130, 143; *Liber perceptorum 2*, k. 42.

²⁹⁶ *Inwentarz 1734*, k. 98; krzyż „hebanowy” był to dar Jerzego Brodowskiego z 1. połowy XVII stulecia, zob. *Przemiany 1*, s. 77.

²⁹⁷ *Inwentarz 1734*, k. 97v.

²⁹⁸ Tamże: „na ten Krzyż i lichtarze dało Venerabile Capitulum Kielcense srebra kościelnego grzywien 188 i łutów 8 [...]. Grzywien zaś 51, łutów 8 dodał [...] Szaniawski Biskup Krakowski, i złotnikowi zapłacić ze skarbu swego kazał tynfów 2160, także za żelastwa i insze potrzeby do tych lichtarzy tynfów 56”. Zob. tamże, k. 125v: „na lichtarzy sześć wielkich z krzyżem do srebra kościelnego [Szaniawski] przydał tynfów 1867,

Osobno zinwentaryzowano przedmioty z „pośledniejszych” metali²⁹⁹. Znalazło się wśród nich 30 lichtarzy (24 cynowe i 6 mosiężnych), 2 cynowe lawaterpe, także 2 naczynia na oleje i 2 puszki na hostie „z przykrywkami”, 12 par ampułek (6 z nich „z miedniczkami”), 2 kociołki, mosiężny trybularz oraz „lampa przed św. Barbarą”³⁰⁰. Ponadto spisano także sześć lamp „blaszanych”, zawieszonych przed ołtarzami Św. Trójcy, Różańcowym, Matki Boskiej Bolesnej, Św. Stanisława i Św. Mikołaja oraz przed cyborium, „dwanaście lichtarzyków essistych żelaznych połączanych alias zacheuszki na pilastrach kościelnych”, a także trzy „żelaza do opłatków”³⁰¹.

W 1753 roku sporządzono kolejny inwentarz, odnotowujący zmiany, jakie zaszły w wyposażeniu świątyni w czasie minionego ćwierćwiecza. W porównaniu ze stanem poprzednim, zwiększyła się nieznacznie ilość sreber – naliczono wówczas 2 monstrancje, 3 puszki, 15 kielichów i tyleż paten, 10 lichtarzy, 5 relikwiarzy, 3 naczynia na oleje, 2 krzyże, 4 pary ampułek z tackami, trybularz, lampę, kropidło oraz miednicę z nalewką; po raz pierwszy „zinwentaryzowano” również srebra zdobiące obrazy ołtarzowe³⁰². Szczególnie cennym nabytkiem okazała się ofiarowana kolegiacie w roku 1745 przez kanonika Józefa Rogallę „monstrancja nowa, wielka, srebrna suto złocista, w promienie nierozdzielne, na wierzchu na obloczkach krzyż w promieniach [...], circa circulum obłoki, w których aniołkowie w koło wybijani”³⁰³; tę zdobioną dodatkowo diamentami, szmaragdami, szafirami i ametystami monstrancję zarekwirowano na potrzeby wojska w czasie insurekcji kościuszkowskiej³⁰⁴. W latach 1734-1753 przybyły też dwa złożone kielichy z daru Teresy Piekarskiej i Jana Zurawskiego, 2 lichtarzyki ofiarowane również przez Piekarską oraz para ampułek z miedniczką³⁰⁵. W przypadku przedmiotów z innych metali, z 30 do 48 wzrosła liczba lichtarzy cynowych i mosiężnych; pozyskano także „lampę niewielką cyny angielskiej”, oddaną kościołowi przez „pana Kłockowskiego prezydenta kieleckiego”³⁰⁶.

W ramach dokonanej w roku 1760 „rewizji” zasobów kolegiaty, spisano tylko obiekty nabyte w ciągu ostatnich siedmiu lat³⁰⁷. W latach 1755-1757 wykonany został przez „złotnika krakowskiego” nowy pacyfikał; potrzebny do tego celu kruszec uzyskano ze stopienia starego pacyfikału, małego relikwiarza z daru biskupa Szaniawskiego, starego naczynia na oleje oraz fragmentu kielicha³⁰⁸. W lutym 1759 roku kapituła przejęła zapisany jej w testamencie przez biskupa Andrzeja S. Załuskiego

groszy 15. Złotnikowi od roboty zapłacił tynfów 2037. Za Passyją z osobna tynfów 180. Summa tynfów 4084, groszy 15. Pro currenti efficit złotych 5173, groszy 17”.

²⁹⁹ *Inwentarz 1734*, k. 98-98v, 108v.

³⁰⁰ *Inwentarz 1734*, k. 98. Być może ampułki te wykonano w grudniu 1720 roku, kiedy to odnotowano wypłatę 3 złotych 26 groszy za „ampulek par dwadzieścia i cztery”, zob. *Liber perceptorum 1*, k. 122. Niewykluczone, iż wzmiankowany tu trybularz tożsamy jest natomiast z wykonanym we Wrocławiu „mosiężnym trybularzem”, przywiezionym do kolegiaty w roku 1730, zob. *Liber perceptorum 2*, k. 38.

³⁰¹ *Inwentarz 1734*, k. 98v, 108v.

³⁰² *Inwentarz 1753*, k. 133-135. Obrazy w ołtarzach: Św. Trójcy i Św. Jana Ewangelisty pozbawione były srebrnych ozdób.

³⁰³ Tamże, k. 133; o darze Rogalli zob. także *Liber Capituli 4*, k. 10. Część kamieni zdobiących monstrancję pochodziła z daru kanonika Jana Jerzego Konrada.

³⁰⁴ Zob. przypis 79.

³⁰⁵ *Inwentarz 1753*, k. 133v-134v.

³⁰⁶ Tamże, k. 135-135v.

³⁰⁷ *Inwentarz 1760*, k. 140.

³⁰⁸ Tamże; o nowym pacyfikale, zleconym przez kapitułę w 1755 roku, zob. też *Liber Capituli 4*, k. 93, 98, 107.

„kielich wielki srebrny przednią robotą, na którego postumencie trzy osoby odlewane, reprezentujące Fidem, Spem et Charitatem, wszystek suto pozłożony, w którym kamieni rozmaitego koloru na kuppie i postumencie N. 10, z pateną ex utraq[ue] parte złożoną”³⁰⁹. Z legatu kanonika kieleckiego Jana Chrzanowskiego pochodziły natomiast 2 srebrne i złożone kielichy z patenami (w tym jeden zdobiony „na kuppie tak i na postumencie [...] obwolutą srebrną filigranową”); naczynia te przekazano kolegiacie przed 16 sierpnia 1760 roku³¹⁰.

Jak już uprzednio wspomniano, dla uzyskania materiału potrzebnego na wykonanie nowego cyborium, 25 lutego 1778 roku przetopiono część zniszczonych sreber – w tym m.in. „puszkę srebrną wyzłacaną w grono winne”, „parę ampułek starych srebrnych z tacką do nichże” oraz niektóre ozdoby obrazów ołtarzowych i wota (trzy kawałki srebra „in forma lilii”, „dwa kawałki paska świętego Antoniego i miecza kawałek do ołtarza Dolorosae”, „wotum jedno okrągłe z okiem Prowadencyji”, „wotum jedno in forma Ducha Świętego” czy „nóżek dwie srebrnych”)³¹¹.

Ostatniego w XVIII stuleciu spisu wyrobów metalowych dokonano w roku 1791. W kolegiacie znajdowały się wówczas 2 monstrancje, 3 pozłacane puszki, 10 srebrnych lichtarzy, 3 naczynia na oleje, srebrna lampa „przy Sanctissimum”, XVII-wieczna jeszcze miednica z nalewką z daru ks. Marcina Korby, hebanowy krzyż ze srebrną Pasją i również srebrne kropidło³¹². Z 15 do 20 zwiększyła się natomiast liczba kielichów; wśród nowych nabytków znalazł się m.in. kielich ofiarowany przez biskupa Kajetana Sołtyka, przekazany świątyni w roku 1784³¹³. Pozyskano także nowy, srebrny trybularz, wykonany po sierpniu 1785 roku³¹⁴ oraz kilka relikwiarzy – w tym „parę dużych, srebrnych, floryzowanych na drzewie” św. Franciszka oraz św.św. Antoniego Padewskiego i Antoniego Pustelnika, „parę małych srebrnych pozłacanych” św. Stanisława i św. Wojciecha oraz „pacyfikał srebrny floryzowany cum particula ossis S. Gaudiosi”³¹⁵.

Starannie spisano również srebra zdobiące poszczególne ołtarze. I tak w ołtarzu Ukrzyżowania po raz pierwszy wymieniono blachę srebrną z widokiem Jerozolimy („w ołtarzu Passionis dno srebrne”) oraz „na gwoździach promienie trzy srebrne”; dotąd pozbawione ozdób obrazy św. Jana Ewangelisty i św. Trójcy zyskały „nad głową promyczek, kałamarz i książkę srebrną” (św. Jan) oraz „promyczki dwa, Duch Święty srebrny i berło” (św. Trójca)³¹⁶. W latach 1760-1791 umieszczono również „trzy koronki srebrne” na obrazie św. Anny, a także „sukienki srebrne” na obrazach przedstawiających św. Barbarę oraz Matkę Boską Bolesną³¹⁷.

Tak jak poprzednio, osobnym spisem objęto przedmioty wykonane z cyny, miedzi, mosiądzu i żelaza – znalazło się wśród nich 49 lichtarzy (20 par cynowych i 9 par mosiężnych), 2 cynowe lawaterze, także krucyfiks na ołtarzu Matki Boskiej Bolesnej,

³⁰⁹ *Inwentarz 1760*, k. 140, zob. też *Liber Capituli 4*, k. 112, 120-121.

³¹⁰ *Inwentarz 1760*, k. 140; *Liber Capituli 4*, k. 124.

³¹¹ Zob. przypis 72.

³¹² *Inwentarz 1791*, k. 2v-3. Wymienioną tu lampę sporządzono w roku 1766 ze stopionych sreber kościelnych (m.in. ozdób obrazu św. Mikołaja), zob. *Liber Capituli 4*, k. 173.

³¹³ *Liber Capituli 4*, k. 235.

³¹⁴ Tamże, k. 236.

³¹⁵ *Inwentarz 1791*, k. 10v-11. Relikwiarze św. Stanisława i św. Wojciecha ofiarował Rogalla w 1764 roku, zob. *Liber Capituli 4*, k. 158.

³¹⁶ *Inwentarz 1791*, k. 2v-3.

³¹⁷ Tamże, k. 3.

2 lampy, 3 naczynia na oleje, 2 tacki i lódka z łyżeczką, 4 miedziane kociołki, dzbanek, mosiężny trybularz, 2 „żelaza na oplátky”, a nawet „moździerz żelazny z tłuczkiem”, „żeleźniak z utraconą nogą” czy „łopatka, siekiera stara i kilof”³¹⁸.

Omówiony powyżej zbiór sreber oraz wyrobów z „pośledniejszych” metali ulegnie z czasem zniszczeniu bądź rozproszeniu. O „rekwizycji” niektórych sreber w roku 1794 wspomniano już we wcześniejszych rozważaniach³¹⁹; do „uszczuplenia” starego zasobu przyczyniły się też liczne kradzieże – z dotkliwszych w skutkach wymienić należy te z lat 1824 (2 korony z obrazu Różańcowego), 1829 (m.in. „puszka srebrna w cyborium [...], w której wierzch na kształt korony, z kamykami rubinowemi i czeskiemi”), 1831 (5 srebrnych puszek, 4 kielichy i 8 paten, „drzewo Krzyża Świętego srebrne”, a przede wszystkim sukienki z obrazu Różańcowego) i 1944 (7 kielichów, 9 paten, 1 naczynie na oleje, „puszka srebrna artystycznej roboty z 1615 roku”)³²⁰. Ponadto część wyrobów przetopiono, a uzyskany tą drogą materiał wykorzystywano bądź to do sporządzenia nowych naczyń, bądź też sprzedawano „pro fabrica”; w ten właśnie sposób bezpowrotnie utracono m.in. „puszkę do komunikantów na kształt ananasa”, kilka srebrnych kielichów i ampulek, blachę srebrną „co była na cyborium” oraz liczne wota i ozdoby ołtarzowe³²¹.

Najdokładniej wszakże opisaną grupę stanowiły w inwentarzach tkaniny, w tym szaty liturgiczne – ornaty, kapy, dalmatyki, alby, wela, korporały, bursy, pale, a także antepedia czy obrusy³²². Podobnie, jak w poprzedniej części pracy, tak i teraz ów nader bogaty materiał źródłowy usystematyzowano w formie tabel, zawierających podstawowe dane co do ilości, barwy i materiału, z jakiego wykonano poszczególne typy tkanin (TABL. I-X)³²³. Dane te uzupełnić jednak można o informacje pochodzące z innych źródeł (księgi wydatków, protokoły z posiedzeń kapituły), a dotyczące napraw, zakupu bądź pozyskania nowych szat liturgicznych.

I tak w roku 1706 sporządzono „bursy dwie z stułami do chorych”, w czerwcu roku następnego odebrano zamówione w Chęcinach 2 alby i tuwalnie, we wrześniu zaś wypłacono krawcowi 2 złote i 6 groszy za „naprawę ornatów, stuł i manipularzów różnego koloru”; reperacji tkanin dokonano także we wrześniu 1710 i lipcu 1711 roku³²⁴. Podobne adnotacje odnaleźć można i w latach następnych – w styczniu 1712 roku wykonano 8 płóciennych humerałów, w październiku 1714 chusty i 2 kapy „do

³¹⁸ Tamże.

³¹⁹ Zob. przypis 79.

³²⁰ O kradzieżach zob. m.in.: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., s. 9; tamże, sygn. PKK-6: Akta Konsystorza Jeneralnego Dycezyi Krakowskiej 1826-1834 dotyczące się Kolegiaty Kieleckiej, s. 276; tamże, sygn. PKK-22: Akta ds. Kapituły Kolegiaty Kieleckiej 1861-1885, s. 610; tamże, sygn. PKK-56: Akta parafii..., s. 1; tamże, PKK-57: Parafia katedralna..., s. 24; Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap. K-18: Kościół-Kolegiata..., s. 10.

³²¹ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-6: Akta Konsystorza..., s. 392; tamże, sygn. PKK-8: Akta kolegiaty..., s. 295.

³²² Opisy tkanin zawierają: *Inwentarz 1734*, k. 98v-108; *Inwentarz 1753*, k. 135v-138; *Inwentarz 1760*, k. 140v-142v; *Inwentarz 1791*, k. 4v-10.

³²³ Odnośnie do XVII stulecia zob. *Przemiany 1*, s. 78-85 (TABL. I – X). Nazwy materiałów przytoczono ściśle za inwentarzami; o terminologii zob. M. Michałowska *Słownik terminologiczny włókiennictwa*. „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków” Seria B. T. 42: Warszawa 1995. W tabelach podano dane z inwentarzy z ok. 1734 i 1791 roku, gdyż tylko tam dokonano pełnego spisu; w latach 1753 i 1760 odnotowano jedynie nowo nabyte tekstylia (informacje te umieszczono w uwagach pod tabelami).

³²⁴ *Liber perceptorum 1*, k. 81-81v, 85.

TABLICA I. ORNATY

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Białe	35	8 adamaszkowych 7 parterowych 4 lamowe 3 tercynele 2 złotolite 1 haftowany 1 kitajkowy 1 nędzowy 1 paryskiej materii 1 srebrnolity 1 szychowy 5 bez określenia materii	51	7 parterowych 5 lamowych 4 złotolite 3 adamaszkowe 3 atlasowe 3 półlamowe 2 tamysowe 2 tercynele 1 aksamitny 1 haftowany 1 kitajkowy 1 tureckiej materii 18 bez określenia materii
Czerwone	27	4 aksamitne 4 burkatelowe 3 adamaszkowe 2 atlasowe 2 parterowe 2 złotogłowe 1 kitajkowy 1 lamowy 1 paryskiej materii 1 tabinowy 1 teletowy 5 bez określenia materii	42	13 parterowych 7 atlasowych 4 adamaszkowe 3 aksamitne 2 tureckiej materii 1 barakamowy 1 grodetowy 1 kałamajkowy 1 kitajkowy 1 lamowy 1 półlamowy 1 tabinowy 1 tercynele 5 bez określenia materii
Zielone	15	5 lamowych 2 atlasowe 2 parterowe 1 adamaszkowy 1 burkatelowy 1 nędzowy 1 paryskiej materii 1 tercynele 1 bez określenia materii	18	6 parterowych 3 morowe 3 nędzowe 2 adamaszkowe 1 tureckiej materii 3 bez określenia materii
Fioletowe	17	3 adamaszkowe 2 aksamitne 2 lamowe 2 paryskiej materii 1 atlasowy 1 burkatelowy 1 parterowy	24	9 parterowych 6 atlasowych 2 adamaszkowe 2 aksamitne 1 lamowy 1 nędzowy 1 tercynele

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
		1 tabinowy 1 tercynelowy 3 bez określenia materii		2 bez określenia materii
Czarne	12	4 adamaszkowe 4 aksamitne 2 tabinowe 1 atlasowy 1 bez określenia materii	17	3 atlasowe 2 aksamitne 2 drojetowe 2 rojowe 1 grodetowy 1 kitajkowy 1 tercynelowy 5 bez określenia materii
RAZEM	106 oraz 110 stuł, 115 manipularzy		152 oraz 152 stuły i 156 manipularzy	

UWAGA: W inwentarzu z roku 1753 odnotowano ubytek 6 ornatów (3 białych, 1 fioletowego i 2 czarnych), pozyskano natomiast 17 nowych tkanin (7 białych – 2 parterowe, 2 adamaszkowe i po 1 półjedwabnej, tercynelowej i drojetowej, 3 czerwone: drojetową, lamową i atlasową i 7 czarnych – 4 aksamitne i 3 adamaszkowe) oraz 19 stuł i 18 manipularzy. W 6 lat później (1760) ubyły 4 czarne ornaty, pozyskano zaś 3 białe i po 1 czerwonym i zielonym (razem 5) oraz 8 stuł i manipularzy.

TABLICA II. KAPY

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Białe	9	2 adamaszkowe 2 lamowe 1 francuskiej materii 1 parterowa 1 srebrnolita 1 złotolita 1 bez określenia materii	15	3 parterowe 2 lamowe 1 atlasowa 1 półlamowa 8 bez określenia materii
Czerwone	6	1 adamaszkowa 1 aksamitna 1 burkatelowa 1 paryskiej materii 1 tabinowa 1 bez określenia materii	7	2 parterowe 1 adamaszkowa 1 aksamitna 1 tabinowa 1 turecka 1 bez określenia materii
Zielone	4	1 aksamitna 1 nędzowa 1 paryskiej materii 1 bez określenia materii	2	1 aksamitna 1 parterowa
Fioletowe	3	1 adamaszkowa 1 chińska 1 paryskiej materii	3	1 parterowa 1 tureckiej materii 1 bez określenia materii

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Czarne	2	2 aksamitne	2	1 aksamitna 1 bez określenia materii
RAZEM	24		29	

UWAGA: W roku 1753 nie odnotowano żadnych zmian; w 7 lat później (1760) doszły 4 kapy – 3 białe oraz 1 fioletowa.

TABLICA III. DALMATYKI

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Białe	18	6 lamowych 2 adamaszkowe 2 atlasowe 2 francuskiej materii 2 srebrnolite 2 tercynełowe 2 złotolite	16	4 lamowe 4 półlamowe 2 atlasowe 2 parterowe 4 bez określenia materii
Czerwone	8	2 adamaszkowe 2 lamowe 2 paryskiej materii 2 tabinowe	12	6 parterowych 2 adamaszkowe 2 tabinowe 2 bez określenia materii
Zielone	2	2 adamaszkowe	2	2 parterowe
Fioletowe	8	2 adamaszkowe 2 atlasowe 2 paryskiej materii 2 bez określenia materii	8	4 atlasowe 4 parterowe
Czarne	2	2 adamaszkowe	4	2 atlasowe 2 bez określenia materii
RAZEM	38		42	

UWAGA: W roku 1753 doszły 2 czarne adamaszkowe kapy oraz 2 stuly i 2 manipularze; w 7 lat później (1760) dodano jeszcze 4 tkaniny tego koloru (2 atlasowe i 2 bez określenia materii).

TABLICA IV. WELA

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Białe	24	5 rąbkowych jedwabnych 3 adamaszkowe 3 kitajkowe 2 atlasowe 2 burkatelowe 2 srebrnolite 2 złotolite 1 parterowe 4 bez określenia materii	25	7 parterowych 6 lamowych 2 tercynelowe 1 atlasowe 1 kitajkowe 1 złotolite 7 bez określenia materii
Czerwone	9	3 atlasowe 3 kitajkowe 2 tabinowe 1 kamkowe	18	5 parterowych 3 atlasowe 2 aksamitne 1 adamaszkowe 1 barakamowe 1 grodetowe 1 kałamajkowe 1 tabinowe 3 bez określenia materii
Zielone	12	3 adamaszkowe 3 kitajkowe 3 parterowe 1 atlasowe 1 nędzowe 1 paryskiej materii	10	5 parterowych 1 adamaszkowe 1 morowe 1 nędzowe 2 bez określenia materii
Fioletowe	10	4 kitajkowe 2 adamaszkowe 1 paryskiej materii 1 tabinowe 2 bez określenia materii	8	5 parterowych 1 adamaszkowe 1 atlasowe 1 nędzowe
Czarne	18	10 „z krepy” 6 adamaszkowych 1 morowe 1 tercynelowe	16	3 atlasowe 2 grodetowe 2 rojowe 1 aksamitne 1 drojetowe 1 kitajkowe 1 tercynelowe 5 bez określenia materii
RAZEM	73		77	

UWAGA: W roku 1753 doszło 14 tkanin – 6 białych (4 parterowe, 2 kitajkowe), 2 czerwone (atlasowa i lamowa), 2 fioletowe (1 tabinowa, 1 bez określenia materii) oraz 4 czarne (3 adamaszkowe, 1 aksamitna); w 7 lat później odnotowano 5 nowych welów – 2 białe i 3 bez podania barwy i materiału.

TABLICA V. BURSY

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Białe	25	5 adamszkowych 3 srebrnolite 3 złotolite 2 nędzowe 2 parterowe 1 atlasowa 1 kitajkowa 1 paryskiej materii 7 bez określenia materii	24	7 parterowych 5 lamowych 2 tercynełowe 1 atlasowa 1 kitajkowa 1 złotolita 7 bez określenia materii
Czerwone	14	4 adamszkowe 2 atlasowe 2 tabinowe 1 kitajkowa 5 bez określenia materii	18	5 parterowych 3 atlasowe 1 adamszkowa 1 aksamitna 1 barakamowa 1 grodetowa 1 kałamajkowa 1 tabinowa 1 tureckiej materii 3 bez określenia materii
Zielone	11	3 adamszkowe 3 kitajkowe 3 parterowe 1 paryskiej materii 1 tercynełowa	11	6 parterowych 1 adamszkowa 1 morowa 1 nędzowa 2 bez określenia materii
Fioletowe	9	2 kitajkowe 1 atlasowa 1 lamowa 1 paryskiej materii 4 bez określenia materii	9	6 parterowych 1 adamszkowa 1 atlasowa 1 nędzowa
Czarne	7	5 adamszkowych 1 atlasowa 1 tercynełowa	15	3 atlasowe 2 grodetowe 2 rojowe 1 aksamitna 1 drojetowa 1 kitajkowa 1 tercynełowa 4 bez określenia materii
RAZEM	66		77	

UWAGA: W roku 1753 doszło 13 burs: 6 białych (2 kitajkowe, 2 parterowe, 2 bez określenia materii), 2 czerwone (1 atlasowa, 1 lamowa), 1 fioletowa i 4 czarne (3 adamszkowe, 1 atlasowa); w kolejnym inwentarzu odnotowano 8 nowych tkanin – 3 białe i 5 bez określenia barwy.

TABLICA VI. PALE

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Białe	35	5 złotolitych 4 srebrnolite 2 adamaszkowe 2 parterowe 1 atlasowa 1 kitajkowa 1 paryskiej materii 19 bez określenia materii	24	7 parterowych 5 lamowych 2 terynelowe 1 atlasowa 1 kitajkowa 1 złotolita 7 bez określenia materii
Czerwone	12	4 adamaszkowe 2 atlasowe 2 tabinowe 1 kitajkowa 3 bez określenia materii	19	5 parterowych 3 atlasowe 2 aksamitne 1 adamaszkowa 1 barakamowa 1 grodetowa 1 kałamajkowa 1 tabinowa 1 tureckiej materii 3 bez określenia materii
Zielone	11	4 kitajkowe 3 parterowe 2 adamaszkowe 1 haftowana 1 terynelowa	10	6 parterowych 1 adamaszkowa 1 morowa 1 nędzowa 1 bez określenia materii
Fioletowe	10	2 kitajkowe 1 adamaszkowa 1 aksamitna 1 lamowa 1 paryskiej materii 4 bez określenia materii	9	6 parterowych 1 adamaszkowa 1 atlasowa 1 nędzowa
Czarne	8	5 adamaszkowych 1 terynelowa 1 płócienna 1 bez określenia materii	15	3 atlasowe 2 grodetowe 2 rojowe 1 aksamitna 1 drojetowa 1 kitajkowa 1 terynelowa 4 bez określenia materii
RAZEM	76		778	

UWAGA: W roku 1753 spisano 13 nowych palek: 6 białych (2 kitajkowe, 2 parterowe, 2 bez określenia materii), 2 czerwone (1 atlasowa, 1 lamowa), 1 fioletową oraz 4 czarne (3 adamaszkowe, 1 aksamitna); w roku 1760 zaś 5 – 3 białe i 2 bez podania barwy.

TABLICA VII. ALBY, HUMERAŁY, PASY

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Tkanina	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Alby	35	6 płóciennych 5 sztuczkowych 4 rąbkowe 1 gazowa 1 muślinowa 18 z koronkami prostymi	49	41 płóciennych (w tym 18 z koronkami wrocławskimi, 14 z koronkami wąskimi, 9 z koronkami szerokimi) 8 rąbkowych
Humerały	22	18 płóciennych i sztuczko- wych 2 rąbkowe 1 gazowy 1 muślinowy	56	20 płóciennych 3 rąbkowe 33 bez określenia materii
Pasy	16	10 włóczkowych 6 jedwabnych	26	23 włóczkowe 2 jedwabne 1 bez określenia materii
RAZEM	73		131	

UWAGA: W 1753 roku dopisano 3 alby, w 1760 zaś 1 albę rąbkową i 1 pas.

TABLICA VIII. ANTEPEDIA

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Barwa	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Białe	3	1 lamowe 1 paryskiej materii 1 bez określenia materii	1	1 lamowe
Czerwone	3	1 adamaszkowe 1 tabinowe 1 złotogłowe	2	1 adamaszkowe 1 sukienne
Zielone	2	1 burkatelowe 1 tercynelowe	—	—
Fioletowe	1	1 kitajkowe	2	1 adamaszkowe 1 bez określenia materii
Czarne	3	1 kałamajkowe 1 lamowe 1 bez określenia materii	—	—
Bez określenia	—	—	13	1 nędzowe 1 francuskiej materii 1 malowane na płótnie 10 bez określenia materii
RAZEM	12		18	

UWAGA: Ani w 1753, ani w 1760 roku nie spisano nowych antepediów.

TABLICA IX. CHORĄGWIE, BALDACHIMY, SZPALERY, KOBIERCE

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Rodzaj	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Chorągwie	8	2 adamaszkowe 6 bez określenia materii (4 czerwone oraz 2 czarne)	6	2 kitajkowe 4 bez określenia materii (2 żółte oraz 2 zielone)
Baldachimy	5	5 bez określenia materii	4	4 bez określenia materii (w tym 1 duży adamaszkowy czerwony i 1 mały)
Szpalery	7	6 adamaszkowych (określone jako obicia) 1 portiera na tabulaturze	17	13 adamaszkowych czerwonych 4 tureckie stare
Kobierce	8	7 perskich 1 dywanik	8	8 bez określenia materii
RAZEM	28		35	

UWAGA: W 1753 roku doszły 2 fioletowe chorągwie, 13 „obic na filary” adamaszkowych, w roku 1760 zaś 1 nowy baldachim.

TABLICA X. INNE TKANINY

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Rodzaj	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Korporały	51	47 płóciennych 4 rąbkowe	100	90 płóciennych 10 bez określenia materii (6 starych, 4 koronkowe stare)
Puryfikate- rze	124	płócienne	290	200 płóciennych 90 bez określenia materii
Tuwalnie	10	7 rąbkowych 2 jedwabne wyszywane 1 muslinowa	13	6 rąbkowych złotem, srebrem i jedwabiem wyszy- wanych 4 płócienne 3 bez określenia materii (złotem i srebrem wyszywa- ne)
Obrusy	54	bez określenia materii (40 grubych, 14 cienkich)	93	bez określenia materii (60 grubych, 20 cienkich, 13 podlejszych)
Ręczniki	50	bez określenia materii (małe)	59	bez określenia materii (30 grubych, 10 cienkich, 19 małych)

Inwentarz 1734			Inwentarz 1791	
Rodzaj	Ilość	Materiał	Ilość	Materiał
Komeżki	11	bez określenia materii (4 dla dzwonników, 7 dla chłopców)	14	bez określenia materii (10 dla chłopców, 2 dla dzwonników, 2 dla dziadów kościelnych)
Sukna (przykrycia)	9	bez określenia materii (2 fioletowe na stalle, 1 zielone na ambonę, 5 rasy niebieskiej na ołtarze, 1 na wielki ołtarz czerwone)	9	bez określenia materii (w tym 4 na stalle, 4 na gradusy czerwone, 1 czarne stare)
Zasłony	13	6 kitajkowych 3 łyczakowe 2 krepowe białe w paski 1 tercynelowa 1 bez określenia materii	—	—
RAZEM	322		578	

UWAGA: W roku 1753 doszły „sukna na stalle fioletowe z galonem złotym”, w 1760 zaś 1 tuwalnia oraz korporal.

chorych”, w marcu 1717 wypłacono 5 złotych za „naprawę wszystkiego aparatu białego”, w czerwcu zaś sporządzono „welum czerwone atlasowe”, w latach 1721-1722 reperowano alby, humerały, kapy, wela, bursy, „ornatów kilkanaście” i chorągiew, wreszcie w marcu 1724 roku sporządzono 4 bursy, 4 pale i 2 wela różnego koloru; kolejne reperacje oraz uzupełnienia zasobu tkanin kolegiackich miały jeszcze miejsce w latach 1725, 1733, 1743-1745³²⁵.

19 kwietnia 1746 roku przyjęto do kolegiaty „ornat czerwonego koloru, przetykany złotem” wraz ze stułą i manipularzem z legatu kardynała Jana Aleksandra Lipskiego, w sierpniu 1759 roku zaś fioletową kapę, zapisaną kościołowi w testamencie przez biskupa Andrzeja Stanisława Załuskiego³²⁶. Dwa lata wcześniej, w sierpniu 1757 roku kanonik Jan Chrzanowski oświadczył, że „ex amore erga hanc collegiatam” zapisał świątyni w testamencie cenne aparaty sporządzone „własnym sumptem” z tym wszakże zastrzeżeniem, iż tkaniny te aż do śmierci darczyńcy pozostać miały w jego użytkowaniu³²⁷. Legat Chrzanowskiego, przejęty przez kolegiatę w roku 1760, obejmował 3 ornaty białe i 2 dalmatyki ze stułami, manipularzami, welami, bursami i palami, takąż kapę „na zielonym tle w srebrne kwiaty gęste”, ornaty: zielony „kamki weneckiej” oraz czerwony „aksamitne brzegi mający” (oba ze stułami i manipularzami), tuwalnię rąbkową, antepedium „sukna karmazynowego”, albę oraz pas „jedwabny zielony”³²⁸.

³²⁵ Tamże, k. 87, 97, 108, 130, 132, 139, 147, 150-151; *Liber perceptorum* 2, k. 41, 45-46.

³²⁶ *Liber Capituli* 4, k. 20, 120-121.

³²⁷ Tamże, k. 108. W rok później sporządzono spis owych tkanin, zob. tamże, k. 110.

³²⁸ *Inwentarz 1760*, k. 140v, 142-142v. O przyjęciu legatu Chrzanowskiego zob. *Liber Capituli* 4, k. 124.

Oprócz wyżej wymienionych ofiarodawców, w inwentarzach z lat 1734-1791 znalazły się także nazwiska innych darczyńców – zarówno biskupów (Kazimierz Łubieński, Konstanty Felicjan Szaniawski), jak i kanoników i wikariuszy (m.in. Franciszek Domaniewicz, Sebastian Hińcza, Michał Horbowski, Jan Jerzy Konrad, Andrzej Karaś, Józef Benedykt Kluczewski, Józef Rogalla, Rafał Rościcki, Jan Siwertt, Kazimierz Weiss) czy też osób świeckich (m.in. Teresa i Kazimierz Piekarscy, Wojciech Wiśniowski, Mikołaj Sikorski).

Niestety, zbyt lakoniczne i często bardzo różniące się między sobą opisy uniemożliwiają pełną identyfikację tkanin wymienionych w inwentarzach z aparatami przechowywanymi do dziś w skarbcu katedralnym; wyjątek stanowią tu jedynie: kapa z ciemnoniebieskiego atlasu, ufundowana przez kanonika Kazimierza Weissa, ornat z welum i bursą, z przedstawieniami Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej i św. Józefa z Dzieciątkiem na kolumnach, 2 ornaty ze stułami i manipularzami z fundacji biskupa K. F. Szaniawskiego (jeden ze srebrnoróżowej siatki, z dekoracją z chryzantem i owoców oraz drugi haftowany w kwiaty), kapa z niebieskiego rypsu, ornat ze stułą i manipularzem z ciemnoczerwonej tafty, ofiarowany przez kardynała J. A. Lipskiego oraz 2 inne ornaty, odnotowane w późniejszych inwentarzach: jeden z przedstawieniem Ukrzyżowania, Niepokalanego Poczęcia i dusz w czyśćcu cierpiących, drugi z Matką Boską Szkaplerzną³²⁹.

Na koniec warto wspomnieć o zgromadzonych w kolegiacie drukach i rękopisach; zawartość kolegiackiej biblioteki w okresie XVII i XVIII stulecia wciąż jeszcze nie doczekała się osobnego opracowania³³⁰. Zagadnienie to wykracza daleko poza ramy niniejszych rozważań, na tym miejscu przyjdzie więc ograniczyć się tylko do bardzo ogólnej charakterystyki zbioru wraz z przytoczeniem podstawowych danych liczbowych i historycznych.

W inwentarzu z roku 1650 spisano 164 tytuły (niektóre w kilku tomach) ksiąg przechowywanych w bibliotece i archiwum kolegiackim³³¹. Niektóre z nich reperowano w 1. ćwierci XVIII stulecia – w październiku 1720 odnotowano wypłatę 2 złotych i 10 groszy introligatorowi z Pińczowa „od napraw antyphonarza w białej oprawie i brewiarza z czarnej”, w lutym 1723 zapłacono 20 groszy złotnikowi „od naprawienia mszała kościelnego w srebro oprawnego”, w marcu zaś 4 złote i 10 groszy „od naprawy” dwóch psalterzy oraz 1 złoty i 20 groszy „od naprawy czterech rekwalnych mszałów”, wreszcie w roku 1730 „z Krakowa przysłano [...] do kościoła Ewangelijkę nową” oraz „6 rekwalnych mszałów”³³².

Rękopisy i druki zgromadzone w kolegiacie spisano w XVIII stuleciu dwukrotnie – w 1727 i 1791 roku, dzieląc przy tym księgozbiór na „księgi kościelne” oraz tytuły przechowywane w „bibliotece kapitulnej”³³³. W roku 1727 wśród tych pierwszych

³²⁹ M. Michałowska *Zabytkowe tekstylia kieleckie...*, s. 54-55 (kat. 35, zob. *Inwentarz 1734*, k. 103v), 58 (kat. 42, zob. *Inwentarz 1734*, k. 98v, 99v), s. 61-62 (kat. 48, 49, zob. *Inwentarz 1734*, k. 98v, 100v i 123v), 63-64 (kat. 53, zob. *Inwentarz 1753*, k. 135v) s. 80-81 (kat. 84, zob. *Inwentarz 1825*, k. 37v) i s. 68-69 (kat. 62, zob. *Inwentarz 1825*, k. 38v), s. 83-84 (kat. 89, zob. *Inwentarz 1825*, k. 36).

³³⁰ Wyjątek stanowią prace: J. Zdanowski *Iluminowane rękopisy księgozbiorów kapituły katedralnej i Seminarium Duchownego w Kielcach oraz kościoła parafialnego w Miechowie*. Kielce 1929; R. Nir *Katalog rękopisów Biblioteki Seminarium Duchownego w Kielcach*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 40: 1979, s. 3-71 i t. 41: 1980, s. 91-125.

³³¹ *Przemiany 1*, s. 78-79, 86.

³³² *Liber perceptorum 1*, k. 122, 141-142; *Liber perceptorum 2*, k. 38.

³³³ *Inwentarz 1734*, k. 108v-109, 110v-114v; *Inwentarz 1791*, k. 3v-4v.

znalazło się 15 mszałów „zwykłych” i 13 „rekwialnych”, 4 antyfonarze, 3 psalterze, 2 agendy (jedna w dwóch częściach), 2 procesjonały, 1 pontyfikał, 1 graduał i martyrologium – razem 43 tomy. Niektóre z nich miały interesujące oprawy, jak choćby „mszał w aksamit zielony oprawny, po brzegach listwy srebrne, klauzurki srebrne, dwanaście Apostołów srebrnych pozłocistych, na jednej stronie Bóg Ojciec srebrny pozłocisty, na drugiej stronie Matka Boska; pokrowiec do niego szafionowy”, czy cztery inne mszały „w szafian czerwony oprawne” – trzy z nich dodatkowo ozdobione „złotymi lilijkami”³³⁴. Część ksiąg pochodziła jeszcze z poprzednich stuleci, określono je bowiem jako „stare”, „oszarpane” lub „dobrze zużyte”³³⁵. W przypadku kilku pozycji podano także nazwiska ofiarodawców – i tak z daru biskupa Kazimierza Łubieńskiego pochodził „psalterz w czerwonej oprawie”, biskup Szaniawski oddał zaś kolegiacie mszał „w czerwony szafian oprawiony”, 3 antyfonarze, 2 psalterze, agendę „w szarej francuskiej oprawie, jedna pars z klauzurkami” i 2 procesjonały, kanonik Kazimierz Weiss natomiast „mszał w szarej oprawie” i „mszał rekwialny druku we-neckiego”³³⁶.

Oddzielnie zinwentaryzowany zbiór biblioteki kapitulnej zawierał pozycje o różnorodnym charakterze³³⁷. Znalazły się w nim zarówno księgi liturgiczne – mszały („*Missale antiquum in pargameneo*”), brewiarze, psalterze („*Psalterium Beati Brunonis*”), agendy, martyrologia („*Martirologium Romanum*”), antyfonarze („*Antiphonarium in pargameneo*”), jak i egzemplarze Pisma Świętego („*Biblia Latina*”), „*Biblia Polonica X. Wujka*”), „*Sacra Scriptura*”), katechizmy („*Cathechismus Kuczborii*”), „*Cathechismus Polonicus*”) czy konstytucje soborowe i synodalne (m.in. „*Confessio Fidei Petricoviana*”), „*Canones Concilii Tridentini*”), „*Constitutiones Concilii Moguntini*”). Znakomitą większość stanowiły wszakże rozprawy filozoficzno-teologiczne (m.in. „*Divi Augustini de Civitate Dei*”), „*Opera Divi Bernardi*”), „*Eusebii Caesariensis Opera*”), „*Divi Augustini Opera*”), „*Opera S. Ambrosii*”), „*Thomae a Kempis Opera*”), „*Summa Angelici Doctoris*”) – w tym również dzieła autorów starożytnych („*Lucii Seneca Liber*”), „*Problemata Aristotelis*”), „*Ciceronis Officia*”), „*Aristotelis Rethoricarum Liber*”), a także niezwykle bogaty zespół kazań, obejmujący często po kilka egzemplarzy jednego tytułu (m.in. „*Sermones Joannis Herolt*”), „*Sermones Joannis Fabri*”), „*Sermones Friderici Nauseae*”), „*Conciones Joannis Feri*”), „*Conciones Patris Skarga*”), „*Sermones Jacobii de Voraigue*”), „*Homiliae Judoci Clictovei*”), „*Ludovici Granatensis Conciones*”), „*Sermones S. Vincentii*”), „*Conciones Gabrielis Biel*”) czy „*Sermones Authoris Incogniti*”). Ponadto w bibliotece przechowywano dzieła o charakterze polemicznym (m.in. „*Fortalitiium fidei contra Judaeos*”), „*Colloquia Lutherani cum Catholico*”), „*Liber de vera et falsa Religione*”), „*Zawstyżenie Aryanów*”), instrukcje dla spowiedników (m.in. „*Instructiones pro simplicibus Confessoribus*”), „*Instructio Sacerdotum Molinae*”), „*Elementa ad Confessiones*”), „*Interrogatorium sive Confessionale*”), żywoty świętych („*Vita S. Stanislai*”), „*Legenda Sanctorum*”), leksykony i słowniki (m.in. „*Lexicon Biblicum*”), „*Lexicon Grammaticalis*”), „*Dictionarium Latinum*”), „*Thesaurus Locorum Communium*”), „*Loci Communes Theologici*”), księgi prawnicze („*Corpus Iuris*”), „*Institutiones Iuris Civilis*”), „*Vocabularium Iuris Utriusque*”) i historyczne (m.in. „*Flavius Josephus de Antiquitatibus*”), „*Eusebii Pamphillii Historia Ecclesiastica*”), „*Chronicorum Mundi Epitome*”), „*Lombardica Historia*”); w zbiorze znalazły się również takie dzieła, jak „*Topographia Antiquae Romae*”) czy

³³⁴ *Inwentarz 1734*, k. 108v.

³³⁵ Tamże, k. 108v-109.

³³⁶ Tamże.

³³⁷ Tamże, k. 110v-114v.

wymieniony już w roku 1650 „Malleus Maleficarum”. Ogółem 4 lipca 1727 roku w bibliotece przechowywano 355 tomów, w tym nie opisaną bliżej grupę 38 „manuskryptów” oraz 13 „starych mszałów”. Za zgodą kardynała Jana Aleksandra Lipskiego, część z wyżej wymienionych książek przekazano jako depozyt do seminarium duchownego; w sierpniu 1753 roku kapituła zleciła sprawdzenie depozytu, dokonane przez ks. Eustachego Słonkę wraz z wiceregentem Adamem Dachnowskim w rok później³³⁸.

Drugą i zarazem ostatnią w XVIII stuleciu inwentaryzację księgozbioru przeprowadzono w roku 1791³³⁹. Wśród przechowywanych w zakrystii „ksiąg kościelnych” znalazło się 14 mszałów, 13 „mszałików do Requiem”, 7 egzemplarzy „Ritualia Romana”, 4 psalterze oraz po 2 procesjonały, martyrologia, „Ewangelijki dla kaznodziejów”, antyfonarze i „medytacje [...] na cały rok” – razem 50 egzemplarzy³⁴⁰. W kapitularzu spisano 112 tytułów w 136 tomach (niektóre pozycje obejmowały po kilka części) oraz bliżej nieokreśloną ilościowo grupę „wielu ksiąg gockim charakterem”³⁴¹.

Podobnie jak w roku 1727, tak i teraz w zbiorze kapitulnym znalazły się księgi liturgiczne – pontyfikaly („Pontificale Romanum”), antyfonarze („Antiphonarium novum et antiquum”), martyrologia („Martirologium Romanum antiquum”), Biblie („Biblia sacra gotico caractere”, „Novum Testamentum graecae linguae”), a także dzieła klasyków filozofii starożytnej i chrześcijańskiej (m.in. „Aristotelis Tomus Tertius”, „D. Aurelii Augustini de Civitate Dei”, „Epitome Omnium Operum D. Augustini”, „Summa doctrinae contra gentiles S. Thomae Aquinatus”, „Pars teria Operum S. Ambrosii”) oraz rozprawy teologiczne i kazania różnych autorów (m.in. „Sermones Dionisii Carthusiani”, „Kazanie Polski X. Wójki”, „Sermones Leonis Pontificis maximi”, „Homiliae Joannis Fabri”, „Homiliae Judoci Clictovei”, „Sermones P. Gabrielis Biel”). Nadal przechowywano książki historyczne („Historia Ecclesiastica Eusebii Caesariensis”), prawnicze („Statuta Regni Poloniae methodica”, „Statuta i przywileje Koronne za Króla Zygmunta Augusta”), słowniki i leksykony („Lexicon Biblicum”, „Loci communes rerum Theologicarum”), konstytucje soborowe i synodalne (m.in. „Canones Concilii Provincialis Colonensis”, „Confessio Fidei Catholica ex Synodo Petricoviana”), a nawet zbiory poezji („Homeri Poetae Clarissimi liber”) czy pisma teoretyków architektury („Architectura universalis italico idioma”)³⁴². Spadek liczby ksiąg z 355 w roku 1727 do 136 tłumaczyć można zarówno przekazaniem części księgozbioru do seminarium duchownego, jak i pominięciem w szczegółowym spisie owych „wielu [...] ksiąg gockim charakterem”.

Na zakończenie warto też wspomnieć o sporządzonym już w XIX stuleciu (1825) inwentarzu księgozbioru kapitulnego; spisem tym objęto zarówno manuskrypty, jak i druki, a wśród 273 tytułów w 303 tomach znalazło się wiele pozycji, odnotowanych w inwentarzach z 1727 i 1791 roku³⁴³. Zarówno dokładna analiza porównawcza wszystkich trzech „inwentaryzacji”, jak i próba konfrontacji zawartych w nich danych z zasobem biblioteki Seminarium Duchownego, do której trafiły ostatecznie zbiory kolegiackie, wykracza już jednak poza ramy niniejszej publikacji.

³³⁸ *Liber Capituli* 4, k. 74, 84.

³³⁹ *Inwentarz 1791*, k. 3v-4v.

³⁴⁰ Tamże, k. 4v.

³⁴¹ Tamże, k. 3v-4v.

³⁴² Wymieniona tu „Architectura universalis italico idioma” to zapewne dzieło Vincenzo Scamozzi *L'Idée dell' Architettura Universale*, opublikowane po raz pierwszy w Wenecji w roku 1615.

³⁴³ *Inwentarz 1825*, k. 43v-48.

* * *

Omawiając przemiany kolegiaty kieleckiej w XVIII stuleciu, nie sposób pominąć zagadnień związanych z opieką sprawowaną nad świątynią zarówno przez duchownych, jak i osoby świeckie; problemy dotyczące terminologii (działalność fundacyjna czy mecenat artystyczny) i zakresu wykorzystanej bazy źródłowej były już przedmiotem rozważań w poprzedniej części pracy³⁴⁴.

Wśród wzmiankowanych w inwentarzach 52 osób zaangażowanych w rozbudowę względnie wymianę wyposażenia świątyni w XVIII stuleciu znalazło się 41 duchownych oraz 11 świeckich – a więc znacznie mniej niż w minionym okresie.

W pierwszej, przeważającej liczebnie grupie fundatorów odnotowano 7 biskupów, 30 kanoników i wikariuszy oraz 4 księży, których funkcji nie określono. W gronie wspomagających kolegiatę biskupów znaleźli się niemal wszyscy XVIII-wieczni władarze diecezji krakowskiej, począwszy od Kazimierza Łubieńskiego (1710-1719), poprzez Konstantego Felicjana Szaniawskiego (1720-1732), kardynała Jana Aleksandra Lipskiego (1732-1745), Andrzeja Stanisława Załuskiego (1747-1758), Kajetana Sołtyka (1758-1782; zm. 1788), aż po arcybiskupa gnieźnieńskiego i zarazem administratora diecezji krakowskiej Michała Jerzego Poniatowskiego (1782-1791) oraz sufragana Józefa Olechowskiego (1786-1805).

O udziale biskupa Kazimierza Łubieńskiego (1652-1719) w rozpoczętej w 1719 roku rozbudowie świątyni wspomniano już we wcześniejszych rozważaniach³⁴⁵; duchowny ten ofiarował ponadto kolegiacie dwa ornaty ze stułami i manipularzami – biały „z materii srebrnej lamowy” oraz czerwony „teletowy”, a także psalterz „w czerwonej oprawie”³⁴⁶.

Bez wątpienia największym „dobrodziejem” świątyni okazał się wszakże następca Łubieńskiego – biskup Konstanty Felicjan Szaniawski (1668-1732)³⁴⁷. Dokonane przezeń fundacje odnotowano w inwentarzu dwukrotnie – po raz pierwszy w ramach opisu kościoła i jego wyposażenia, po raz drugi zaś w oddzielnym wykazie, obejmującym zarówno inicjatywy budowlane i dary sfinalizowane za życia biskupa, jak i przedmioty „legowane testamentem”³⁴⁸.

³⁴⁴ *Przemiany 1*, s. 87. Zagadnienie działalności fundacyjnej duchowieństwa oraz mieszczaństwa kieleckiego w XVII i XVIII wieku będzie tematem oddzielnej publikacji.

³⁴⁵ O udziale Łubieńskiego w rozbudowie zob. również: [T. Ujazdowski] *Opis...*, s. 73; W. Witkowski *Kolegiata...*, s. 95; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 2-3; B. Obuchowicz *Opis...*, s. 5; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 7; J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 138; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 198; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 92; R. Garus *Bazylika...*, s. 14; J. L. Adamczyk *Przewodnik...*, s. 22.

³⁴⁶ *Inwentarz 1734*, k. 98v, 101, 109. O biskupie Łubieńskim zob. m.in.: L. Łętowski *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*. T. 2: Kraków 1852 (cyt. dalej jako *Katalog biskupów 2*), s. 227-230; J. Gierowski *Łubieński Kazimierz herbu Pomian*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 18: Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 487-489; B. S. Kumor *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*. T. 1. Kraków 1998, s. 527-528, 538, 568-569, 651.

³⁴⁷ L. Łętowski *Katalog biskupów 2*, s. 230-234; S. Tomkowicz *Galeria portretów biskupów krakowskich w krużgankach klasztoru OO. Franciszkanów w Krakowie*. Kraków 1905, s. 177-188; J. Dygdała *Episkopat rzymskokatolicki doby saskiej. Aktywność w życiu publicznym Rzeczypospolitej*. W: *Między monarchią a demokracją. Studia z dziejów Polski XV-XVIII wieku*. Warszawa 1994, s. 341-343, 349, 354-355, 363-366, 369; B. S. Kumor *Dzieje diecezji...*, s. 528-529, 538.

³⁴⁸ *Inwentarz 1734*, k. 123v-125v.

Według autorów owego zestawienia, Szaniawski „od połowy chóru wielkiego okna rozprzestrzeniwszy, kościół objaśnił”, przyozdabiając go ponadto „gzemсами nowemi” oraz „na połowie kościoła dach, także i nad kaplicami pobił”; z fundacji biskupa „podniesiono” dzwonnice „na starym kwadracie w oktanguł”, umieszczając przy tym na elewacji północnej „zegar nowy” oraz wystawiono dwie bramy – zachodnią i północną, zwaną „wielką”³⁴⁹. We wnętrzu świątyni ufundował Szaniawski 2 nowe ołtarze boczne – Różańcowy i Ukrzyżowania oraz współfinansował wystawienie ołtarza głównego, a także wykonanie 6 wielkich, srebrnych lichtarzy wraz z krzyżem³⁵⁰. Z pozostałych, „legowanych testamentem” darów wymienić należy 2 srebrne i pozłacane kielichy z patenami, „relikwiarzyk alias pacyfikalik” św. Aleksandra, 2 srebrne ampułki wraz z miedniczką, również srebrne naczyne na oleje, drewniany krucyfiks, 2 mszały (w tym jeden „in folio wenecki”) i pontyfikał; w inwentarzu głównym przypisano jeszcze Szaniawskiemu 2 manipularze, 2 mszały, 2 antyfonarze, 2 psalterze, 2 procesjonały oraz agendę w 2 tomach³⁵¹.

Najliczniejszą grupę darów stanowiły jednak tekstylia różnego rodzaju, ofiarowane kolegiacie zarówno za życia biskupa, jak i zapisane przezeń w testamencie. W grupie tej znalazło się aż 179 tkanin – w tym 16 ornatów, 6 kap, 16 dalmatyk, 3 wela, 13 burs, 12 palek, 24 stuły, 28 manipularzy, 3 gremiały, 9 tuwalni, 4 alby, 5 humerałów, 4 pasy, 7 korporałów, 21 puryfikaterzy, 5 obrusów, antepedium, zasłona i kobierzec; omówienie tak bogatego i różnorodnego legatu wykracza już, niestety, poza ramy tej publikacji³⁵².

Ogółem dokonał Szaniawski 218 fundacji o różnym charakterze: architektoniczno-rzeźbiarskich, złotniczych, tekstylnych czy bibliofilskich, zyskując tym samym miano najznakomitszego spośród wszystkich – nie tylko XVIII-wiecznych – „dobrodziejów” świątyni. Co więcej, na tle innych ofiarodawców, biskup ten wyróżnia się nie tylko ilością dokonanych dzieł, lecz także ich wysokim poziomem artystycznym, znakomicie świadczącym o kulturze darczyńcy. To właśnie w przypadku biskupa Szaniawskiego mówić można o mecenacie artystycznym i kulturalnym, nie ograniczającym się zresztą do samej kolegiaty. Na tym miejscu warto jedynie wspomnieć, iż tylko w Kielcach przyczynił się Szaniawski m.in. do rozbudowy kompleksu pałacowego (skrzydło południowe, stajnie, wozownie, dom pisarza prowentowego), wystawienia ganków łączących pałac z kolegiatą oraz z ufundowanymi również przez biskupa zabudowaniami szkoły i seminarium duchownego, wybudowania nowego szpitala i wikariatu oraz wymiany części wyposażenia kościoła Sw. Trójcy; Szaniawskiemu przypało też w udziale zreformowanie obu kapituł – większej i mniejszej wraz z powierzeniem tej ostatniej sprowadzonemu przezeń do Kielc zgromadzeniu księży komunistów³⁵³.

³⁴⁹ Tamże, k. 118-118v, 125v.

³⁵⁰ Tamże, k. 97v, 125v.

³⁵¹ Tamże, k. 124, 125; zob. też k. 97-97v, 98, 108v-109.

³⁵² Tamże, k. 123v-125; zob. też ogólny spis tkanin, k. 98v-108.

³⁵³ O działalności biskupa Szaniawskiego w Kielcach zob. m.in.: F. Puchalski *Seminarium kieleckie. Rys historyczny i dokumenty*. Kielce 1901, s. 46 i nn.; J. Zdanowski *Seminarium Duchowne w Kielcach. Szkic historyczny w dwóchsetletnią rocznicę założenia*. Kielce 1927, s. 11-19; J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 133, 139-148, 151-152; T. Wróbel *Dzieje Seminarium Duchownego w Kielcach na przestrzeni 250 lat*. W: *Księga jubileuszowa Seminarium Duchownego w Kielcach*. Kielce 1977, s. 52-61; J. Kuczyński *XVIII-wieczne skrzydła pałacu...*, s. 75-86; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 50 i nn. O erekcji seminarium oraz przekazaniu funkcji wikariuszy księżom komunistom zob. AKMKr., Acta Episcopalia vol. 79, k. 255-266; Erectio Seminarii Dioeciesiani Kielcensis; ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-2: Privilegia et varia iura

Pozostali władarze diecezji krakowskiej nie dorównali już Szaniawskiemu ani ilością, ani jakością dokonanych fundacji. Pisarz, uczyony, polityk, mecenas Akademii Krakowskiej i zarazem współzałożyciel znakomitej biblioteki, biskup Andrzej Stanisław Załuski (1695-1758) ufundował we wnętrzu kolegiaty nową lożę, usytuowaną nad południowym wejściem do kościoła; oddał także na pokrycie świątyni „dwadzieścia kilka baret blachy”³⁵⁴. Nie zapomniał również o kolegiacie w swoim testamencie, uzupełniając jej zasoby o „kielich wielki srebrny [...], na którego postumencie trzy osoby odlewane, reprezentujące Fidem, Spem et Charitatem” oraz „kapę fijałkową z srebrnemi i jedwabnemi różnego koloru kwiatami”³⁵⁵. W inwentarzu z 1947 roku przypisano jeszcze Załuskiemu 2 inne ornaty: „biały z herbem Junosza pod zielonym kapturem” oraz „czerwonony, cały pokryty jedwabnym haftem”³⁵⁶.

Zgodnie z ostatnią wolą kardynała Jana Aleksandra Lipskiego (1690-1746), w roku 1746 przekazano świątyni ornat „drodetowy karmazynowy rzymski” wraz ze stulą i manipularzem³⁵⁷; być może na jego też życzenie oddano kolegiacie „obicia adamaszkowe”, zawieszane następnie na filarach prezbiterium oraz nawy głównej³⁵⁸. Natomiast jeszcze za życia ufundował kardynał tablicę epitafijną, poświęconą swej matce, Barbarze z Miastkowskich Lipskiej, wmurowaną „przy stallach na filarze”³⁵⁹.

Kierujący diecezją w latach 1758-1782 biskup Kajetan Sołtyk (1715-1788) sfinansował jedynie wykonanie złoczonego kielicha, zdobionego plaketami ze scenami Zwiastowania, Nawiedzenia i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, przekazane w roku 1784³⁶⁰. Z inicjatywy arcybiskupa gnieźnieńskiego, i zarzem administratora diecezji krakowskiej, Michała Jerzego Poniatowskiego wmurowano natomiast obok portalu zachodniego tablicę z wyrytymi na niej: abecadłem, zasadami wiary, jednostkami miar i wag³⁶¹; sufragan Józef Olechowski (1735-1806) ofiarował zaś kolegiacie 2 ornaty, kapę, 4 dalmatyki, przekazane w 1775 i 1797 roku³⁶².

Ecclesiae Collegiatae Kielcensis (Kopiarz dokumentów) 1359-1729, k. 318-332: Ordinato Collegii seu Communitatis RR. Vicariorum.

³⁵⁴ *Inwentarz 1760*, k. 142v-143; *Liber Capituli 4*, k. 84, 97, 102-103. O biskupie Załuskim zob. m.in.: L. Łętowski *Katalog biskupów 2*, s. 237-242; S. Tomkowicz *Galeria...*, s. 197-205; J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 148-149; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 84-88; J. Dygdała *Episkopat rzymskokatolicki...*, s. 342, 349-350, 354, 356-359, 362-363, 366, 369-372; B. S. Kumor *Dzieje diecezji...*, s. 530-531, 538.

³⁵⁵ *Inwentarz 1760*, k. 140, 142; zob. także przypis 309.

³⁵⁶ *Inwentarz 1947*, s. 3, 10.

³⁵⁷ *Inwentarz 1753*, k. 135v; *Liber Capituli 4*, k. 20. O kardynale Lipskim zob. m.in.: L. Łętowski *Katalog biskupów 2*, s. 234-237; S. Tomkowicz *Galeria...*, s. 188-196; J. Gierowski *Lipski Jan Aleksander herbu Grabie*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 17: Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 425-431; J. Dygdała *Episkopat rzymskokatolicki...*, s. 349-350, 355, 363, 365-366, 372; B. S. Kumor *Dzieje diecezji...*, s. 529-530, 538.

³⁵⁸ *Inwentarz 1753*, k. 138; *Inwentarz 1760*, k. 142v.

³⁵⁹ Zob. przypis 253.

³⁶⁰ Zob. przypis 313; kielich ten opisano dopiero w roku 1947, zob. *Inwentarz 1947*, s. 26. O biskupie Sołtyku zob. m.in.: L. Łętowski *Katalog biskupów 2*, s. 242-257; S. Tomkowicz *Galeria...*, s. 206-223; K. Rudnicki *Biskup Kajetan Sołtyk (1715-1788)*. Kraków-Warszawa 1906; W. Konopczyński *Do charakterystyki biskupa Sołtyka*. „Kwartalnik Historyczny” 1910, s. 466-494; J. Dygdała *Episkopat rzymskokatolicki...*, s. 344, 350, 365; B. S. Kumor *Dzieje diecezji...*, s. 532-533, 538, 651.

³⁶¹ Zob. przypisy 258-259.

³⁶² *Liber Capituli 4*, k. 212, 266. O J. Olechowskim: L. Łętowski *Katalog biskupów, prała-*

W znaczący sposób wzbogaciły również kolegiatę indywidualne fundacje członków obu kapituł – większej, czyli kanoników, oraz mniejszej, czyli wikariuszy.

Do grona najbardziej zasłużonych ofiarodawców należał bez wątpienia kanonik kielecki oraz kustosz opatowski, Węgier z pochodzenia Jan Jerzy Konrad, któremu w dowód szczególnej wdzięczności kapituła ufundowała marmurowe epitafium³⁶³. Staraniem Konrada wystawiono ok. 1726 roku nowy ołtarz p.w. św.św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty oraz być może odnowiono XVII-wieczne retabulum Św. Anny³⁶⁴; z jego daru pochodziły też: biały ornat „tercynelowy w kwiatki drobne rzucające złote” wraz ze stołą i manipularzem, 3 alby (w tym 2 „sztuczkowe z koronkami szerokimi” oraz „taboretki cztery”, ustawione w kapitularku³⁶⁵. Konrad wspomógł również świątynię finansowo, przeznaczając w 1738 roku 11 000 złotych na ufundowanie nowej kanonii, zwanej daleszycką oraz zapisując w testamencie wszelkie pozostawione przez siebie fundusze³⁶⁶. Z tego ostatniego legatu, obliczonego w roku 1745 na 46 248 złotych polskich³⁶⁷, sfinansowano m.in. „poprawienie szyltów i innej rzeźby na stallach” oraz ich „pożłocenie”, częściowo pokrycie dachu nawy głównej najpierw gontem w roku 1751, następnie zaś „blachą białą”, wykonanie nowych konfesonaliów oraz szereg innych prac, prowadzonych w kolegiacie w XVIII stuleciu³⁶⁸.

Szczególną opieką otoczył również świątynię pochodzący z Warmii Józef Rogalla – doktor medycyny, kanonik krakowski oraz kielecki³⁶⁹. Przepisywana mu dotąd

tów i kanoników krakowskich T. 3. Kraków 1852 (cyt. jako *Katalog biskupów 3*), s. 394-397; J. Pećkowski *Józef Olechowski archidiacon i sufragan krakowski 1735-1806*. Kraków 1926; W. M. Bartel *Olechowski Józef herbu Ratuld*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 23: Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 738-739; B. S. Kumor *Dzieje diecezji...*, s. 554-555.

³⁶³ *Liber Capituli 4*, k. 17. Napis na tablicy epitafijnej podaje CIP, s. 114-115 (tu również literatura dotycząca J. J. Konrada).

³⁶⁴ *Inwentarz 1734*, k. 115; *Inwentarz 1760*, k. 144. W napisie na tablicy epitafijnej mylnie przypisano Konradowi wystawienie ołtarza Św. Anny, wzniesionego w latach 1753-1756 z fundacji biskupa W. Sierakowskiego, zob. CIP, s. 115.

³⁶⁵ *Inwentarz 1734*, k. 99v, 107; *Inwentarz 1753*, k. 137v, 138v. „Taboretki” pochodziły „ex derelictis”, czyli z rzeczy pozostałych po duchownym.

³⁶⁶ Kanonię tę erygował kardynał Jan Aleksander Lipski w roku 1744, zob.: ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: *Ecclesia Collegiata Kielcensis...*, k. 92v-96: *Erectio Canonicatus Concionaturae alterius in Ecclesia Collegiata Kielcensis*; tamże, *Liber Capituli 4*, k. 7, 14, 26; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 14; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 207-209.

³⁶⁷ *Liber Capituli 4*, k. 31, tu również (k. 30-46) dokładne rozliczenie percepty i expensy z owej sumy. Wszelkie dokumenty związane z legatem Konrada (z wyjątkiem, niestety, samego testamentu) zawiera przede wszystkim: ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-26: *Sprawa ks. Jana Konrada...* (tu m.in. dokumenty związane z administrowaniem kanonią Szewna, wykazy sum pożyczanych przez Konrada oraz zgromadzonych przezeń zastawów pod udzielane pożyczki, spis rzeczy pozostałych po kanoniku wraz z dyspozycjami co do ich podzielenia, sprawozdania egzekutorów testamentu z poszczególnych czynności przez nich wykonanych, dokładne rozliczenia z wydatkowania legatu, dokumenty związane z lokowaniem sumy ofiarowanej przez testatora na dobrach ziemskich lub kamienicach wreszcie zapisy mszalne).

³⁶⁸ *Liber Capituli 4*, k. 15, 26-27, 45-46, 95, 102-103; *Inwentarz 1760*, k. 143; ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej..., sygn. PKK-26: *Sprawa ks. Jana Konrada...*, k. 126. Pokrycie dachu świątyni dokonało się także dzięki zapisom biskupów: Szaniawskiego oraz Załuskiego.

³⁶⁹ Rogalla powiększył również istniejącą już od roku 1571 fundację dla wikariuszy

fundacja wystawionego ok. 1726 roku ołtarza Św. Józefa była w rzeczywistości dziełem scholastyka Jana Siwertta³⁷⁰; niewykluczone wszakże, iż Rogalla przyczynił się do odnowienia tegoż retabulum przed rokiem 1760, kiedy to również stanęła na przykościelnym cmentarzu wzniesiona „jego sumptem” kaplica zwana Ogrójcem³⁷¹. Kanonik ten wzbogacał systematycznie wyposażenie świątyni: w roku 1745 ufundował „monstrancję nową, wielką, srebrną suto złocistą”³⁷², przed rokiem 1753 „tabernakulum snycerską robotą [...] złożone”, ornat „na białej tercyneli w kwiaty złote i białe, purpurowym jedwabiem obwodzone” wraz ze stulą i manipularzem oraz „skrzynię niemalą żelazną [...] pro conservando deposito”³⁷³, w latach 1760-1764 zaś 2 srebrne i złożone relikwiarze „figurae elegantis”, zawierające szczątki świętych Wojciecha i Stanisława³⁷⁴. Do cenniejszych jego fundacji należą kilkakrotnie tu już wspomniane obrazy zdobiące ściany świątyni „circa altare Passionis” (*Ostatnia Wieczerza, Chrystus w Emaus, Zdjęcie z krzyża, Przebudzenie św. Józefa, Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem*) oraz nad stallami (*Wizja św. Piotra, Ukamienowanie św. Szczepana, Rzeź niewiniątek, Nawrócenie Szawła*) – te pierwsze wykonano w latach ok. 1753-1760, te drugie zaś przed rokiem 1764³⁷⁵. Poza kolegiatą wystawił Rogalla „własnym sumptem” w roku 1763 nowy, murowany kościółek Św. Wojciecha; ta ostatnia budowla zastąpiła zniszczoną już wówczas, drewnianą świątynię pod tym wezwaniem³⁷⁶.

Pod względem zakresu działalności fundacyjnej dorównał ks. Rogalli pochodzący również z Warmii Franciszek Erazm Preiss (1727-1805) – profesor seminarium, autor rozpraw teologicznych, od roku 1767 kanonik kielecki, pełniący w latach 1768-1792 funkcję prokuratora kapituły³⁷⁷. Z fundacji Preissa wystawiono przed rokiem 1763 nowy ołtarz Św. Mikołaja, pozłożony 10 lat później również sumptem kanonika³⁷⁸, wzniesiono na przykościelnym cmentarzu figurę Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej³⁷⁹ oraz wykonano nową, miedzianą i złożoną monstrancję³⁸⁰, dzięki staraniom Preissa i zebranych przezeń funduszom stanęły również w kolegiacie 3 nowe

odprawiających wotywę Corporis Christi (nabożeństwo co czwartek o 9 przy ołtarzu Ukrzyżowania, powiązane z wystawieniem Najświętszego Sakramentu), zob. *Liber Capituli 5*, k. 113-114; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 221 (tu wcześniejsza literatura). O zmarłym w 1765 roku J. Rogalli zob. m.in.: L. Łętowski *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*. T. 4. Kraków 1853 (cyt. jako *Katalog biskupów 4*), s. 6; J. Wiśniewski *Monografie dekanatu iłżeckiego*. Radom 1911, s. 72, 74, 82; F. Mazurek *Kościół i parafia Św. Wojciecha w Kielcach*. Kielce 1935, s. 38-39; J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 151, 175; A. Bastrykowski *Monografia historyczna Kunowa nad Kamienną i jego okolicy*. Kraków 1939, s. 236-238; B. S. Kumor *Dzieje diecezji...*, s. 347.

³⁷⁰ *Liber Capituli 5*, k. 111-111v.

³⁷¹ *Inwentarz 1753*, k. 139; *Inwentarz 1760*, k. 144; zob. też przypisy 50-53.

³⁷² Zob. przypis 303.

³⁷³ *Inwentarz 1753*, k. 136v, 138-138v.

³⁷⁴ *Liber Capituli 4*, k. 158; opis *Inwentarz 1791*, k. 10v.

³⁷⁵ Zob. przypisy 236-238.

³⁷⁶ *Liber Capituli 4*, k. 162-164.

³⁷⁷ O kanoniku F. E. Preissie zob. J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 175-176; B. Kumor *Preiss Franciszek Erazm (1727-1805)*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 28: 1984-1985, s. 418-419; K. Olszewski *Kultura teologiczna w Kielcach*. W: *Pamiętnik Świętokrzyski. Studia z dziejów kultury chrześcijańskiej*. Kielce 1991, s. 68.

³⁷⁸ Zob. przypisy 154-155, a także *Inwentarz 1760*, k. 144.

³⁷⁹ *Inwentarz 1753*, k. 139; zob. też przypisy 56-57.

³⁸⁰ *Liber Capituli 4*, k. 266.

retabula Św. Sebastiana, Św. Barbary i Matki Boskiej Bolesnej³⁸¹. Wspólnie z altarystą Antonim Brygierskim i kanonikiem Janem Gwalbertem Muszyńskim zapewnił też Preiss uposażenie dla kapeli kolegiackiej, dla której zobowiązał się ponadto „proprio impensis [...] extruere chorum ferreum in magna thurri versus civitatem”³⁸². Także i ten duchowny nie ograniczył swej działalności wyłącznie do kolegiaty – jego to staraniem odnowiono w roku 1756 niewielki kościółek p.w. św. Leonarda, wykorzystując do tej restauracji m.in. drewno i gonty pozostałe po wymianie dachu bazyliki kolegiackiej³⁸³.

Zmarły w roku 1759 kanonik Jan Chrzanowski ofiarował świątyni częściowo za życia, częściowo zaś testamentem 2 kielichy – większy zdobiony „filigranową robotą” i mniejszy „gładki”³⁸⁴, oraz znaczący zespół tkanin, obejmujący 5 ornatów ze stułami i manipularzami (3 białe: „na zielonym tle z gęstym srebrnym floresem”, „materii tureckiej srebrnolity” i „w bukiety srebrem i jedwabiem wyrabiane”; 1 czerwony „aksamitne brzegi mający”; 1 zielony „kamki weneckiej”), po 5 białych welów, burs i palek, 2 dalmatyki ze stułami i manipularzami, białą kapę „na zielonym tle w srebrne kwiaty”, albę „olenderskiego płótna z koronkami”, tuwalnię „rąbkową, złotem i różnemi jedwabiami szytą”, pas „jedwabny zielony” oraz antepedium³⁸⁵. Oprócz darów rzeczowych, zapisał też Chrzanowski kolegiacie sumę 5000 złotych, przeznaczoną przez kapitułę na remont organów³⁸⁶.

Z grona pozostałych duchownych warto wymienić kanonika Kazimierza Weissa, sprawującego nadzór nad budową wschodniej partii kolegiaty w latach 1719-1728 („sub attententia et directione [...] Casimirii Weisse canonici”)³⁸⁷; kanonik ten ofiarował też świątyni „kielich srebrny niewielki [...] i patenę pozłociste”, 2 ornaty ze stułami i manipularzami (czerwony „z lamy w kwiatki srebrne” oraz zielony „parterowy ze złotymi kwiatkami”), fioletową kapę „z materii chińskiej wszystką, na której smoków figury złote wyrażone”, pas „z włóczki zielonej” oraz 2 mszały – w tym jeden „rekwialny druku weneckiego”³⁸⁸.

Z daru scholastyka Jana Siwertta pochodziły natomiast 4 ornaty ze stułami i manipularzami: 2 białe „na tle adamaszkowym”, 1 czerwony „w kwiaty złote gęste na tle adamaszkowym” i 1 zielony „parterowy, ze złotymi kwiatkami”, białe welum, bursa i pala „adamaszkowe” oraz „sukno zielone, kwiatami różnemi wyszywane na ambonę”³⁸⁹; Siwertt sfinansował również wystawienie nowego ołtarza p.w. św. Józefa, za-

³⁸¹ *Inwentarz 1760*, k. 144.

³⁸² Zob. przypisy 68-70.

³⁸³ Zob. przypis 48, a także J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 149.

³⁸⁴ Zob. przypis 310. Chrzanowski objął 22 sierpnia 1744 roku kanonię Szewna po śmierci Jana Jerzego Konrada, zob. *Liber Capituli 4*, k. 8.

³⁸⁵ *Inwentarz 1753*, k. 137v; *Inwentarz 1760*, k. 140v, 142-142v. O darze Chrzanowskiego zob. także *Liber Capituli 4*, k. 108, 110, 124.

³⁸⁶ Zob. przypis 54.

³⁸⁷ Zob. przypis 11. Urodzony ok. 1663 roku kanonik i oficjał kielecki Kazimierz Weiss pełnił wcześniej funkcję osobistego kapelana biskupa Łubieńskiego, był m.in. przeciwny sprowadzeniu do Kielc zgromadzenia księży komunistów; zob. m.in.: ADK, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-5: Diarium Variar[um] Rerum [...], k. 3v-6; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-23: Akta..., poszyt G k. 7; T. Wróbel *Dzieje Seminarium...*, s. 58-60, 63.

³⁸⁸ *Inwentarz 1734*, k. 97, 101, 102, 103v, 107, 108v; *Inwentarz 1753*, k. 133v.

³⁸⁹ *Inwentarz 1734*, k. 99, 100v-101, 102, 108. Doktor oboja praw, notowany jako wikary od 1695, jako kanonik kielecki zaś w roku 1711, był również Siwertt kanonikiem wi-

pewniając przy tym uposażenie dla wikariuszy odprawiających mszę „ad altare ejusdem”³⁹⁰.

Pozostali kanonicy oraz wikariusze nie dorównali już ilością dokonanych fundacji omówionym wyżej duchownym. Wśród pozostałych darczyńców szczególną pozycję zajmuje altarysta Św. Trójcy, ks. Antoni Brygierski (ok. 1722-1791) – jeden ze zdolniejszych malarzy-amatorów 2. i 3. ćwierci XVIII stulecia i najprawdopodobniej najwybitniejszy artysta przebywający wówczas w Kielcach³⁹¹. Nie wiadomo dokładnie, kiedy Brygierski ofiarował kolegiacie namalowane przez siebie w roku 1755 *Ukrzyżowanie*, opisane po raz pierwszy w sporządzonym 5 lat później inwentarzu: „Obraz wielki Crucifixi D[omi]ni we framudze, przez [...] R[evere]nd[issim]i Brygierski Altristae [...] wymalowany i kolegiacie ofiarowany”³⁹². Niewykluczone, iż jego dziełem były także inne malowidła kolegiackie – w tym portrety z epitafiów Szaniawskiego i Żalskiego, obrazy św.św. Jana Chrzyciela, Jana Kantego i Antoniego; w roku 1758 odnowił również obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w ołtarzu Różańcowym³⁹³. Jak już wspomniano, Brygierski wspomógł też świątynię finansowo, współfundując wraz z kanonikami F. E. Preissem i J. G. Muszyńskim uposażenie dla kapeli kolegiackiej w roku 1775³⁹⁴.

Prawnik z wykształcenia, kanonik kielecki i proboszcz małogoski Michał Horbowski ofiarował kościołowi ornat „aksamitny czarny z kolumną białej kitajki francuskiej” wraz ze stulą, manipularzem, welum, bursą i palą; paramenty te opisano w inwenta-

ślickim, sandomierskim (notowany od 1716), zmarł w roku 1734, zob.: ADK, *Liber Capituli 5*, k. 63, 67; tamże, Akta parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 12; tamże, *Liber perceptorum 1*, k. 3; *Liber perceptorum 2*, k. 8; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-23: Akta..., poszyt K, k. 10, 19; tamże, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 9; J. Wiśniewski *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1826 roku...*. Radom 1928, s. 272; A. Bastrzykowski *Monografia historyczna Kunowa...*, s. 235-236.

³⁹⁰ Zob. przypis 370. Siwertn zapewnił również w roku 1730 uposażenie dla wikariuszy odprawiających w każdą niedzielę i święta Wielkiego Postu mszę z kazaniem, połączoną ze śpiewem Stabat Mater, zob. *Liber Capituli 5*, k. 121; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 221.

³⁹¹ O A. Brygierskim zob. m.in.: W. Siarkowski *Antoni Brygierski, nieznanymi malarz kielecki*. Kielce 1878; L. Skalska *Brygierski Antoni*. W: *Słownik artystów polskich i obcych...*, T. 1, s. 252-253 (tu wcześniejsza bibliografia); J. Kuczyński *XVIII-wieczna panorama Kielc*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 14: Kraków 1985, s. 110-112; Tenże *XVIII-wieczna widok Kielc*. W: *Podług nieba i zwyczaju polskiego*. Warszawa 1987, s. 587-588.

³⁹² *Inwentarz 1760*, k. 142v.

³⁹³ W. Siarkowski *Antoni Brygierski...*, s. 10; J. Zdanowski *Kościół...*, s. 27-28; zob. też L. Skalska *Brygierski Antoni...*, s. 252; J. Kuczyński *XVIII-wieczna panorama...*, s. 111; A. Witkowska, D. Olszewski *Kult Matki Boskiej Łaskawej...*, s. 53. W tej ostatniej publikacji podano inną, wcześniejszą datę odnowienia obrazu (1757), pozostającą wszakże w sprzeczności z zapisem w Księdze Różańcowej: „Ill[ustr]is [...] R[evere]nd[us] Antonius Brygierski Beneficiatus Cathedralis Cracoviensis et Coll[e]g[ia]tae Kielcensis, nec non Praepositus Hospitalis Stezycensis, hic vir plenus virtutum et devotio[n]is, Beatus a multis vocatus, Imaginem Rosarii B[ea]tae V[irginis] Mariae renovavit Anno 1758 ante Festum Nativitatis D[omi]ni N[ostri] J[esu] Ch[risti]”, zob. ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-39: Sanctissimi Rosarii Liber (cyt. dalej jako *Księga Bractwa Różańcowego*), k. 131v (Brygierski został członkiem Bractwa 2 lutego 1759 roku).

³⁹⁴ Zob. przypis 68.

rze z 1753 roku³⁹⁵. Z fundacji Horbowskiego stanął również w kolegiacie nowy ołtarz p.w. św. Stanisława (ok. 1743-51), ponadto kanonik ów zapisał świątyni w testamencie 2000 złotych „na potrzeby kościoła”³⁹⁶.

„Za pieniądze” wikarego Antoniego Jaśkiewicza wystawiono natomiast po 16 sierpnia 1771 roku nowy ołtarz p.w. św. Antoniego Padewskiego; 17 lat później przeznaczył on także osobną sumę „pro inauratione duor[um] altarium”³⁹⁷. Fundatorem retabulum Św.Św. Jana Kantego i Jana Nepomucena był natomiast wspomniany już uprzednio kanonik Jan Gwalbert Muszyński, który wraz z F. E. Preissem i A. Brygierskim zapewnił uposażenie dla kapeli kolegiackiej³⁹⁸; Muszyńskiemu przypisano również wystawienie figury św. Jana Nepomucena na placu przed kolegiatą³⁹⁹.

Początkowo prepozyt kolegiaty, później zaś biskup przemyski, a następnie arcybiskup lwowski Wacław Hieronim Sierakowski (1700-1780) ofiarował kościołowi „tabernakulum wysokie i ozdobne snycerską robotą [...] suto pozłocone” oraz „effod kitajczany biały z frandzlą złotą”, opisane w inwentarzu z 1734 roku⁴⁰⁰; już jako biskup przemyski był on natomiast fundatorem wystawionego w latach 1753-1756 nowego ołtarza p.w. św. Anny⁴⁰¹. Z daru innego prepozyta, a zarazem kanonika krakowskiego i warszawskiego, ks. Marcina Zeromskiego pochodził natomiast obraz

³⁹⁵ *Inwentarz 1753*, k. 136. O M. Horbowskim zob. J. Wiśniewski *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim*. Mariówka 1930, s. 258-260; J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 152, 176. Funkcję kanonika pełnił Horbowski od lipca 1725 roku, od 1733 zwany prepozytem małogoskim, przez wiele lat prokurator kapituły (m.in. 1729-1733, 1744-1749, 1752-1764), zmarł zaś w roku 1764; zob. ADK, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-5: *Diarium...*, k. 5v; *Liber Capituli 4*, k. 1-167; tamże, *Liber Capituli 5*, k. 117; *Liber perceptorum 2*, k. 1; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-23: Akta..., poszyt F, k. 1 i poszyt J, k. 1.

³⁹⁶ Zob. przypis 147, a także *Liber Capituli 4*, k. 3, 64, 167; *Inwentarz 1760*, k. 144.

³⁹⁷ Zob. przypisy 75, 172. Urodzony w 1722 roku w województwie ruskim i wyświęcony w 22 lata później (1746) A. Jaśkiewicz, instalowany został na wikariat Szewna 29 października 1753 roku; w latach 1768-1784 był wicekustoszem, 1784-1800 zaś wicescholastykiem, pełniąc kilkakrotnie funkcję notariusza kapituły mniejszej (m.in. 1757, 1789), zmarł przed 1 maja 1802, zob. ADK, *Liber Capituli 6*, k. 15, 15v, 19, 29v, 33; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej sygn. PKK-9: Akta kolegiaty kieleckiej 1791-1928, k. 8; tamże, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-6: Akta księży..., k. 38v, 40, 64v.

³⁹⁸ Zob. przypisy 68, 71 oraz *Inwentarz 1760*, k. 144. Muszyński pełnił funkcję kanonika w latach 1770-1777 (instalowany 5 listopada), zob. *Liber Capituli 4*, k. 195, 224.

³⁹⁹ Zob. przypisy 58-61.

⁴⁰⁰ *Inwentarz 1734*, k. 108. O Wacławie Hieronimie Sierakowskim zob. L. Łętowski *Katalog biskupów 4*, s. 47-49; J. Ataman *Wacław Hieronim Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej*. Warszawa 1936; E. Burda *Sierakowski Wacław Hieronim herbu Ogończyk*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 37. Warszawa-Kraków 1996, s. 306-313; J. Dygdała *Episkopat rzymskokatolicki...*, s. 337, 357-358, 362-364, 370; B. S. Kumor *Dzieje diecezji...*, s. 141, 541, 634, 649, 658, 660-661. Poza informacją, iż w roku 1730 Sierakowski wzmiankowany był jako prepozyt kielecki (w rzeczywistości notowany jako pełniący tę funkcję w latach 1729-1739), w biogramie zamieszczonym w PSB pominięto dane dotyczące działalności tego duchownego w Kielcach, zob. ADK, *Liber Capituli 5*, k. 109v; tamże, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-6: Akta księży..., k. 9v; tamże, Akta parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., s. 157 oraz źródła cytowane w przypisie 151.

⁴⁰¹ Zob. przypis 151.

Wniebowzięcia Matki Boskiej w ołtarzu głównym; Żeromski przekazał też kolegiacie „sukna na stalle fioletowe”⁴⁰².

Bogatsze dary ofiarował założyciel kanonii Tumlin, oficjał i prepozyt bodzentyński Jan Benedykt Kluczewski – wśród jego fundacji znalazły się wyroby złotnicze i tekstylia, w tym „kielich srebrny i patena złociste”, 2 dalmatyki „lamowe srebrne” ze stulą i dwoma manipularzami, kapa biała „lamowa” oraz ornat zielony „nędzowy w kwiaty” wraz ze stulą i manipularzem; zarówno kapa, jak i dalmatyki oddane zostały „ex legato”, czyli testamentem⁴⁰³. Dziekan ilżecki, proboszcz radłowski oraz kanonik kielecki Franciszek Józef Domaniewicz był natomiast fundatorem nowej ambony, ofiarował ponadto kolegiacie biały ornat „na tle adamaszkowym, kwiaty po nim złote i jedwabne różnego koloru” z dwoma dalmatykami, stulą i manipularzem, białą kapę również „w kwiaty [...] na tle adamaszkowym” oraz „pas jedwabny karmazynowy”⁴⁰⁴. Kanonik kielecki i krakowski, archidiacon pilecki i proboszcz stężycki, doktor teologii oraz obojga praw, „komisarz generalny biskupstwa krakowskiego” Marcin Węgrzynowicz, wystawił pierwszy ołtarz p.w. bł. Jana Kantego, konsekrowany w roku 1710, a także darował kolegiacie dwa ornaty ze stulami i manipularzami: biały „na tle adamaszkowym z kwiatami złotymi i jedwabnymi” i czerwony „parteru bogatego ze złotymi kwiatami, kolumną na tle wyszywaną srebrem, haftowaną złotem” oraz białe welum, bursę i palę „płótnem niebieskim

⁴⁰² *Inwentarz 1753*, k. 138; o obrazie zob. prace cytowane w przypisie 109. Zmarły w 1748 roku Żeromski pełnił wiele funkcji – był m.in. kanonikiem warszawskim i krakowskim, prepozytem kieleckim (1723) i stopnickim (wymieniany 1732-1740); w roku 1727 tymczasowo zrezygnował z prepozytury kieleckiej, zachowując kanonię krakowską i przyjmując funkcję scholastyka warszawskiego, ponownie notowany jako prepozyt w latach 1739-1748, jako archidiacon krakowski zaś w latach 1740-1748; zob. ADK, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-5: Diarium..., k. 2, 4, 6; tamże, Akta parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., s. 89, 214, 253; tamże, sygn. 12: Kolegiata 1703-1897, k. 104; tamże, sygn. 13: Kolegiata 1736-1842, k. 124v, 126, 127-133v, 148v; *Liber Capituli 4*, k. 1-53; L. Łętowski *Katalog biskupów 4*, s. 317; B. S. Kumor *Dzieje diecezji...*, s. 341, 347.

⁴⁰³ *Inwentarz 1734*, k. 97, 98v, 99v, 102. Od roku 1674 Kluczewski okreśłany w źródłach jako kanonik (m.in. pełniący funkcję prokuratora kapituły) i oficjał kielecki oraz prepozyt bodzentyński, w latach 1711-1722 również jako prepozyt kielecki, zob. ADK, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-4: Różne dokumenty odnoszące się do szpitala Św. Trójcy w Kielcach 1782-1808, k. 62; tamże, sygn. SD-5: Diarium..., k. 4v; tamże, *Liber Capituli 5*, k. 20, 23v, 52, 78v; tamże, Akta parafialne, sygn. 7: Parafia Kielce-katedra. Ochrzczeni 1674-1683, k. 43; tamże, sygn. 8: Parafia Kielce-katedra. Ochrzczeni 1684-1694, k. 38, 99, 106; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-11: Kolegiata..., k. 117, 121. O erygowaniu kanonii Tumlin w oparciu o lokowaną przez Kluczewskiego na synagodze rakowskiej sumę 2100 złotych polskich oraz zapisane w testamencie 7900 złotych zob.: ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: Ecclesia Collegiata Kielcensis..., k. 47-50; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 14; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 207, 211.

⁴⁰⁴ *Inwentarz 1734*, k. 99, 100, 107; o ambonie zob. przypisy 204-206. Wymieniany już w roku 1710 jako kanonik kielecki, od 1713 także i skalbmierski, był także Domaniewicz dziekanem ilżeckim i proboszczem radłowskim; zmarł w roku 1750; zob.: ADK, Akta kolegiat sygn. II KS-3: *Liber actorum decretorum variarumque decisionum (...)* per Praelatos et Canonicos Ecclesiae Collegiatae Scarbimiriensis factarum..., k. 72 103, 229, 260-261; *Liber Capituli 4*, k. 1-49; *Liber perceptorum 1*, k. 8; J. Wiśniewski *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Pińczowskiem, Skalbmierskiem i Wiślickiem*. Mariówka 1927, s. 404; CIP, s. 147-148.

podszycie”⁴⁰⁵. Na tym tle najskromniej przedstawia się działalność fundacyjna wikarego, później zaś dziekana bodzentyńskiego Józefa Michała Wołynczewskiego, który sfinansował wyłącznie wystawienie nowego ołtarza Św. Trójcy, wzniesionego w kolegiacie pomiędzy 1753 a 1760 rokiem⁴⁰⁶.

Pozostali wymienieni w inwentarzach duchowni fundowali już tylko nowe naczynia oraz szaty liturgiczne. Wśród ofiarodawców tych pierwszych znaleźli się m.in. wikary Jan Kwasikiewicz („kielich srebrny gładki, wysoki, wszystek złocisty i patena takąż, na której spodem wyszyte i wyryte figury Christi D[omi]ni, B[eat]iss[im]ae M[ariae] V[irginis] i S. Joannis Baptistae”)⁴⁰⁷, prepozyt Św. Trójcy ks. Stanisław Wilkowicz („kielich srebrny, wszystek złocisty gładki, z blachą srebrną spodem, [...] patyna do niego złocista”)⁴⁰⁸ oraz kanonik krakowski i kielecki, kustosz sandomierski i doktor obojga praw Andrzej Węgrzynowicz („kielich wielki, srebrny, gładki i patyna złocista”)⁴⁰⁹. Nowe tkaniny przekazali natomiast m.in. wikary Jan Bartłomiej Burchard (2 ornaty – „z kolumną białej kitajki francuskiej floryzowanej” i „adamaszkowy karmazynowy” wraz ze stułami, manipularzami, welami, bursami i palami)⁴¹⁰, dziekan Kazimierz Chochmański (kapa biała „adamaszkowa z kwiatami złotymi i je-

⁴⁰⁵ *Inwentarz 1734*, k. 99, 100v-101; *Inwentarz 1791*, k. 5v; *Kielce. Materiały źródłowe...*, s. 15. O zmarłym w 1717 roku Marcynie Węgrzynowiczu zob. L. Łętowski *Katalog biskupów 4*, s. 213.

⁴⁰⁶ Zob. przypis 145. Początkowo mansjonarz węgrowski, funkcję wikarego (wicedziekana) objął J. M. Wołynczewski 28 stycznia 1724 roku, wkrótce potem wstępując też do Arcybactwa Różańcowego; od roku 1737 był proboszczem i dziekanem kolegiaty w Bodzentynie, zob. ADK, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-5: Diarium..., k. 4v; tamże, sygn. SD-6: Akta księży..., k. 7v; tamże, *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 116v („Josephus Wołynczewski V[icarius] C[ollegiatae] K[ielcensis]”); tamże, *Liber Capituli 5*, k. 103v, 111. O zapisie uczynionym przez Wołynczewskiego na reperację kościoła w Bodzentynie zob. tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła..., k. 111-114.

⁴⁰⁷ *Inwentarz 1734*, k. 97. Zmarły 13 czerwca 1713 roku Jan Kwasikiewicz został wikarym w roku 1676, pełniąc m.in. funkcje prokuratora kapituły mniejszej; zob. ADK, *Liber Capituli 5*, k. 2, 15v, 23, 47, 60; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej sygn. PKK-11: Kolegiata 1405-1866, k. 15.

⁴⁰⁸ *Inwentarz 1734*, k. 97v. Początkowo mansjonarz katedry krakowskiej, od 31 stycznia 1697 roku był Wilkowicz wikarym kanonii Żydówek, pełniąc m.in. w latach 1699-1703 funkcję prokuratora kapituły mniejszej; od 2 stycznia 1712 roku określany już jako prepozyt szpitala św. Trójcy, od roku 1714 członek Bractwa Różańcowego („Praep[ositus] Eccl[esi]ae Hosp[italis] Kielcen[sis]”) zapisany w księdze brackiej), z funkcji prepozyta zrezygnował 8 lutego 1724, przechodząc na probostwo ćmińskie, zob. ADK, *Liber Capituli 5*, k. 9v, 16v, 44; tamże, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-5: Diarium..., k. 5; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-11: Kolegiata..., k. 166-167; tamże, *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 116v; T. Wróbel *Dzieje Seminarium...*, s. 60-61.

⁴⁰⁹ *Inwentarz 1734*, k. 97; *Inwentarz 1753*, k. 133v. O zmarłym w roku 1727 Andrzeju Węgrzynowiczu zob. L. Łętowski *Katalog biskupów 4*, s. 213.

⁴¹⁰ *Inwentarz 1760*, k. 142v. Zmarły 27 marca 1759 roku Burchard był od 5 października 1738 członkiem Arcybactwa Różańcowego (*Księga Bractwa Różańcowego*, k. 123v: „ Joannes Barth[olomeus] Burchardy Vicar[ius] Coll[eg]iatae Kielcen[sis]”), jako wikarego instalowano go 29 listopada 1738 roku, w kapitule mniejszej Burchard był wicescholastykiem, wicekustoszem i wicedziekanem; zob. ADK, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-6: Akta księży..., k. 8v-9, 30, 31v, 41; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 17.

dwabnemi”)⁴¹¹, kanonik Sebastian Hińcza (2 ornaty – białe „na tle adamaszkowym” ze stułą i manipularzem oraz „adamaszkowy czarny” ze stułą i manipularzem, fioletowa kapa „na tle adamaszkowym”, 2 czarne „adamaszkowe dalmatyki” ze stułami i manipularzami)⁴¹², pierwszy rektor seminarium, później wiceregens i kanonik honorowy Andrzej Józef Karaś (ornat „aksamitny czarny z kolumną lamy złotej drukowanej w kwiaty” wraz ze stułą i manipularzem oraz 2 alby „płótna sztuczkowego”)⁴¹³, kanonik warszawski i scholastyk kielecki Józef Franciszek Klonowski („pas złoty”)⁴¹⁴, kanonik kielecki i krakowski, prepozyt kapituły katedralnej, kustosz skalbmierski i doktor teologii Józef Łukaszkiewicz (kapa biała „w paski z wyszywanymi kwiatkami czerwonymi”)⁴¹⁵, ks. Jan Łuszczkiewicz (ornat biały „lamowy w kwiatki złote i tercynełowe białe”, 2 dalmatyki „lamowe”)⁴¹⁶, kanonik Mateusz Mitulski (ornat czer-

⁴¹¹ *Inwentarz 1734*, k. 100. Kazimierz Chochmański, doktor filozofii, w latach 1730-1733 wymieniany jako dziekan kielecki oraz proboszcz jędrzejowski, był także scholastykiem opatowskim (1723-1728), zmarł w roku 1754, zob. ADK, Akta parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 139, 159; *Liber Capituli 5*, k. 112; A. Bastrzykowski *Kolegiata Św. Marcina w Opatowie i jej kapituła. Cz. II: Katalog prałatów kolegiaty opatowskiej od 1212 roku do dni naszych*. [Ostrowiec] 1949, s. 12-13.

⁴¹² *Inwentarz 1734*, k. 99, 103-103v; *Inwentarz 1753*, k. 136. Do roku 1700 Hińcza był wikarym katedry krakowskiej, 2 stycznia 1701 instalowany na wikariat Pierzchnica, 5 lutego 1704 roku zaś Brzechów; w roku 1712 pełnił funkcję prokuratora kapituły mniejszej, w 1716 roku był już kanonikiem kieleckim i bodzentyńskim, od 1717 proboszczem daleszyckim, 1717-1736 określane w źródłach jako prokurator kapituły większej; zmarł w końcu stycznia 1742 roku, zob. ADK, *Liber Capituli 4*, k. 7; *Liber Capituli 5*, k. 22v, 27v, 28v, 46v, 79-79v; tamże, Akta parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-Katedra. Zaślubieni..., k. 36; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-11: Kolegiata..., k. 14, 84; tamże, sygn. PKK-23: Akta... poszyt D, k. 1 i poszyt J, k. 1; tamże, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy... k. 20; tamże, Akta dekanalne, sygn. II DB-I/1: Visitatio interna et externa Ecclesiarum [...] in Decanatus Bodzantiniensis et Kunoviensis..., k. 36.

⁴¹³ *Inwentarz 1753*, k. 136, 137v. O Karasiu (ok. 1719-1752) zob.: F. Puchalski *Seminarium kieleckie*..., s. 10-17, 46-47; J. Zdanowski *Seminarium Duchowne*..., s. 11-17; T. Wróbel *Dzieje Seminarium*..., s. 59-66, 447, a także przypis 257. Karaś był również członkiem Arcybractwa Różańcowego od 6 czerwca 1724 roku, zob. *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 116v.

⁴¹⁴ *Inwentarz 1760*, k. 142. Zmarły w 1759 roku Klonowski pełnił między innymi funkcje prepozyta gołębiowskiego i stopnickiego, kanonika warszawskiego, w latach 1737-1759 zaś scholastyka kieleckiego, zob. *Liber Capituli 4*, k. 3-115; ADK, Akta parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 241; tamże, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-6: Akta księży..., k. 6v; J. Wiśniewski *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Stopnickiem*. Mariówka 1929, s. 252-253.

⁴¹⁵ *Inwentarz 1734*, k. 100. O zmarłym w 1761 roku Józefie Łukaszkiewicz zob. L. Łętowski *Katalog biskupów 3*, s. 322.

⁴¹⁶ *Inwentarz 1734*, k. 99v. Być może duchowny ten tożsamy jest z kanonikiem krakowskim, kieleckim (notowanym od 1672) i kustoszem skalbmierskim (notowanym 1672), „doktorem obojga praw i doktorem teologii” Janem Łuczkiwiczem, fundatorem kanonii Głęboczka (1698), zmarłym w roku 1725, zob. ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: Ecclesia Collegiata Kielcensis..., k. 41v-47; Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-23: Akta..., poszyt J, k. 1, poszyt K, k. 3-4, 8, 31-44; Akta kolegiat sygn. II KS-3: Liber actorum..., k. 1, 30; tamże, sygn. II KS-4: Liber actorum et statutorum Venerabilis Capituli Minoris Vicepraelatorum et Vicariorum Ecclesiae Collegiatae Scarbimiriensis, k. 28, 32; W. Siarkowski *Kościół*..., s. 13-14; L. Łętowski *Kata-*

wony „aksamitny z kolumną teletową” ze stułą i manipularzem)⁴¹⁷, kanonik gnieźnieński i scholastyk kielecki Wilhelm Robertson (ornat biały „w kwiaty złote i srebrne” ze stułą i manipularzem)⁴¹⁸, kanonik krakowski i kielecki Zygmunt Oraczowski (ornat „na złotolitym dnie w kwiaty jedwabne” z 2 stułami, manipularzem, welum, bursą i palą oraz alba „przedniego rąbku”, humerał, korporał, „galon złoty” do sukna okrywającego stalle)⁴¹⁹ oraz prepozyt kielecki i archidiacon sandomierski, doktor obojga praw Rafał Rościcki (2 komplety szat: biały „na tle lamowym w kwiaty złote i jedwabne różnego koloru” oraz czerwony „tabinowy” – razem 2 ornaty, 3 stuły, 4 manipularze, 2 kapy, 2 dalmatyki oraz antepedium „tabinowe”)⁴²⁰.

Jako wspólne fundacje członków kapituły wymieniono natomiast w inwentarzach: ołtarz główny oraz „lichtarzy sześć wielkich i krzyż z Passyją” (współfinansowane przez biskupa Szaniawskiego), organy, „lichtarzy parę mniejszych pro Acolithis”, rękojeść do kropidła, „chorągiewki dwie małe adamaszku karmazynowego”, „trumnę suknem szafirowym francuskim [...] obita”, 2 mszały w „czerwonej oprawie” i 3 rekwalne, 4 dalmatyki (2 „atlasu czarnego” i 2 z „materii prostej”), srebrny pacyfikał, 1 naczynie na oleje, lampę, 8 drewnianych, złożonych lichtarzy wraz z krzyżem, a także epitafia biskupów Szaniawskiego i Załuskiego oraz Jana Jerzego Konrada⁴²¹. Należy jednak pamiętać, iż praktycznie cała działalność budowlana (wraz z remontami), znaczna część wyposażenia czy ciągłe „reperacje” dokonane zostały „sumptu Venerabilis Capituli”, finansowane bądź to z dochodów kolegiaty (m.in. część sum z anniwersarzy, pokładne „tum ex coemeterio quam ex Ecclesia”, dziesięcina z dóbr Chełmce i Tokarnia)⁴²², bądź z opłat, jakimi obciążeni zostali prałaci i kanonicy na mocy rozporządzeń biskupów:

log biskupów 3, s. 319-320; J. Wiśniewski *Historyczny opis kościołów [...] w Pińczowskiem...*, s. 400; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 207, 211.

⁴¹⁷ *Inwentarz 1734*, k. 101. Ks. Mateusz Mitulski – w latach 1671-1672 występujący jako „Director Scholae” lub „Rector Scholae Kielcen[is]”, od roku 1673 zaś jako wikary, w 26 lat później (jako proboszcz w Leszczynach, określił tak od roku 1691), tj. w 1699 wstąpił do Arcybactwa Różańcowego („Ill[ustriss]mus [...] D[ominus] Matthias Mitulski Vicedecan[us] Kielcen[is] Paroch[us] Leszczynen[is]”); od 1701 był już kanonikiem kieleckim, notowanym w źródłach do 1723 roku, zob. *Liber Capituli 5*, k. 1, 9v, 17v, 23v, 27v, 81v; Akta parafialne, sygn. 6: Parafia Kielce-katedra. Ochrzczeni..., k. 250, 276, 334; tamże, sygn. 7: Parafia Kielce-katedra. Ochrzczeni..., k. 3; tamże, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 13; *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 115; tamże, Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-5: Diarium..., k. 4.

⁴¹⁸ *Inwentarz 1734*, k. 98v; o Robertsonie zob. J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 150-151.

⁴¹⁹ Dary te Oraczowski przekazał 16 sierpnia 1762 roku, zob. dopisek w: *Inwentarz 1760*, k. 143; o galonie do sukna zob. *Liber Capituli 4*, k. 46. Początkowo kanonik kolegiaty Św. Michała w Krakowie, Zygmunt Oraczowski pełnił również od 1744 roku funkcję kanonika kanonii Brzechów, od 1745 prepozyta chełmskiego, 1767-1770 kustosa kurzelowskiego, zmarł w roku 1770, zob. ADK, Akta kolegiat sygn. II KK-9; Acta Capituli Cureloviensis 1715-1864, k. 271-280; *Liber Capituli 4*, k. 1-195; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-23: Akta kolegiaty 1477-1697 cz. II k. 1-4.

⁴²⁰ Komplet czerwonych szat przerobiono staraniem kapituły „ex derelictis”; *Inwentarz 1734*, k. 99, 100, 101-101v, o zmarłym w 1706 roku Rafale Rościckim zob. J. Wiśniewski *Katalog prałatów...*, s. 259.

⁴²¹ *Inwentarz 1734*, k. 97v, 125v; *Inwentarz 1753*, k. 134, 138-139; *Inwentarz 1760*, k. 142-142v; *Liber Capituli 4*, k. 20, 104, 106, 107, 172.

⁴²² *Liber perceptorum 2*, k. 1-2.

Piotra Gembickiego i Andrzeja Trzebieckiego oraz statutu, nadanego kapitule przez Szaniawskiego w roku 1729⁴²³.

W niezwykle skromnej grupie świeckich ofiarodawców miano najhojniejszych zyskało bez wątpienia małżeństwo Piekarskich – rajca i wójt kielecki Kazimierz oraz jego żona Teresa z Krygierów⁴²⁴. Z daru wójta pochodziły – spisane w inwentarzu z ok.

⁴²³ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-20: Summariusz sum wyderkaufowych do Kapituły większej należących [...] A[nn]o D[omini] 1769 z różnych manuskryptów porządnie zebrany, k. 27; *Liber Capituli* 4, k. 274-276; *Liber perceptorum* 2, k. 1-2. Każdy z kanoników zobowiązany został oddawać „pro fabrica” część swoich dochodów, a wysokość owej opłaty uzależniona była od uposażenia danej prelatury lub kanonii (np. prepozyt płacił 20 złotych rocznie, dziekan 4 złote, archidiacon 6 złotych, scholastyk 20 złotych, kanonik „fundi Żydówek” 14 złotych, a Głębozca 2 złote); na ten sam cel przeznaczano również „karne” opłaty, uiszczane przez duchownych opuszczających bez usprawiedliwienia kapitułę generalną lub nie dopełniających obowiązku rezydencji (w tym wypadku prepozyt płacił 100 złotych, inni po 60 – z czego 20 złotych oddawano „pro fabrica”).

⁴²⁴ W księgach parafialnych odnaleźć można liczne wzmianki dotyczące przedstawicieli rodziny Piekarskich o tym samym imieniu. I tak „Famatus” Kazimierz Piekarski oraz jego żona Barbara ochrztili w kolegiacie 3 swoich dzieci: Teresę (2 maja 1685), Mikołaja (12 września 1688) oraz Antoniego Jana (4 lipca 1690); 27 listopada 1732 roku miał natomiast miejsce ślub Teresy Piekarskiej „wdowy” z Jerzym Jordanem – świadkami na tym ślubie byli Kazimierz oraz Bartłomiej Piekarscy. Wspomniany zarówno w dokumencie fundującym altarię (1712), jak i innych dokumentach z nią związanych (1714, 1726, 1742, 1744) Kazimierz Piekarski określany jest początkowo jako „rajca” (1712, 1714), następnie zaś wójt kielecki (1726, 1742), żonaty z Teresą z Krygierów – właściwie Joanną Teresą, córką Zofii i Ernesta (określanego w źródłach jako „mercator Kielcensis”) Krygierów, ochrzczoną 10 września 1673 roku (w akcie chrztu umieszczono dopisek: „P. Piekarski Nieboszczki, żony Kazimierza” – uwagę tę zapisano być może w roku 1765, kiedy to naprawiano księgę parafialną, uczytelniając w niej niektóre adnotacje), od 1689 należąca do Arcybractwa Różańcowego („Teresia Krygierówna virgo de Civitate”), notowaną jako panna co najmniej do roku 1693. Darczyńca ten jest zapewne tożsamy ze wzmiankowanym w 1723 roku rajcą, później wójtem Kazimierzem, dzierżawcą ośrodka górnictwa i hutnictwa miedzi oraz ołowiu pod Kielcami; w roku 1746 „trzymał” on dom wójtowski w Rynku, był również wraz z synem Bartłojem właścicielem 2 folwarków i pustego placu przy dawnej ulicy Bożęckiej (Bodzęckiej; obecna ul. Bodzentyńska). W obu inwentarzach kolegiackich Kazimierz występuje jako „wójt dziedziczny kielecki”, Teresa zaś jako „wójtowa kielecka”; ze wzmianki w inwentarzu z roku 1753, iż relikwiarz Krzyża Świętego pochodził z daru „świętej pamięci” Kazimierza Piekarskiego „wójta” wnioskować można, iż zmarł on przed tą datą (zapewne przed rokiem 1750, kiedy to jego syn Bartłomiej – określany w źródłach jako wójt, odziedziczył po nim urząd). Kazimierz Piekarski wzmiankowany jest również w aktach parafialnych: 10 lutego 1720 roku „famatus” Piekarski był świadkiem na ślubie Mateusza Zacharskiego i Justyny Boguszewiczówny, 16 listopada 1721 roku zaś na ślubie Jana Heyzera i Reginy Ludwikówny (tu określony jako „proconsul”, czyli burmistrz); od roku 1730 pojawia się „Nobilis Casimirus Piekarski advocatus”, występujący kilkakrotnie jako świadek na ślubach mieszczan kieleckich, czasem razem ze swym synem Bartłojem (1732, 1738, 1740, 1744, 1746). Nie można jednak wykluczyć, iż chodzi tu o dwie różne osoby – starszy Kazimierz, dwukrotnie żonaty (z Barbarą, określoną w roku 1689 jako „spectabilis matrona” i notowaną w źródłach do 1694 roku, a następnie z Teresą), zmarł przed rokiem 1732, wdowa po nim wyszła zaś ponownie za mąż za Jerzego Jordana; młodszy – być może syn (wystę-

1734 roku – „kielich srebrny, wszystek złocisty auszpuorską robotą, ze szmelcowanemi portrecikami Mysteriorum Passionis D[omi]ni sześciami, z patyną złocistą”, relikwiarz „srebrny wielki cum Ligno Vitae in forma Krzyża odlewane, koło niego promienie, wszystek złocisty”, 2 ornaty ze stułami i manipularzami (biały „srebrny floryzowany” i fioletowy „parterowy w kwiatki złote”) oraz „umbrella zielona terynelowa”⁴²⁵. Pomiedzy 1734 a 1753 rokiem Teresa Piekarska ofiarowała kolegiacie „kielich gładki, wszystek pozłocisty z pateną takąż”, parę srebrnych lichtarzyków „stołowych gładkich” oraz ornat „adamaszkowy czarny z galonkiem białym szychu weneckiego” wraz ze stułą i manipularzem⁴²⁶. Wspólną fundacją obojga małżonków była natomiast ustanowiona 2 maja 1712 roku specjalna fundacja dla wikarych, odprawiających mszę przy ołtarzu Św. Krzyża; w ramach zapisanej sumy wydzielono 50 złotych na remonty „capellae seu porticus”, w której ustawiono to retabulum⁴²⁷.

Spośród przedstawicieli mieszczańskiej rodziny Sikorskich, Mikołaj przekazał świątyni 2 ornaty ze stułami i manipularzami – biały „adamaszkowy w kwiaty wielkie jedwabne” oraz czerwony „burkatelowy, po nim kwiatki złociste rzadkie”, jego syn Franciszek zaś „kielich malińki srebrny, gładki i patena złociste”⁴²⁸. Przed rokiem 1753 trafiły natomiast do świątyni ufundowane przez mieszczanina Jana Żurawskiego: kielich „ab intra złożony et ab extra in nonullis partibus, z pateną in una

pujący na ślubie matki jako świadek) – to późniejszy wójt kielecki, ofiarodawca (wraz z małżonką, również Teresą) wymienianych w inwentarzu wyrobów złotniczych i tekstylnych oraz fundator (wraz z żoną) uposażenia dla wikariuszy kolegiackich. Prawdopodobne jest jednak i to, że był tylko jeden Kazimierz Piekarski, dwukrotnie żonaty (z Barbarą i Teresą z Krygierów), urodzony być może ok. 1670 roku i zmarły przed rokiem 1750; wspomniana zaś Teresa „wdowa” była żoną innego kielczanina o tym nazwisku, spokrewnioną z Kazimierzem (bratowa lub synowa). Niestety, wobec braku części ksiąg parafialnych (m.in. ochrzczonych w latach 1695-1762 i zaślubionych pomiędzy 1663 a 1718 rokiem) nie sposób rozstrzygnąć przedstawionych tu wątpliwości. Zob.: ADK, Akta parafialne, sygn. 6: Parafia Kielce-katedra. Ochrzczeni..., k. 326; tamże, sygn. 8: Parafia Kielce-katedra. Ochrzczeni..., k. 85, 200, 214, 252, 284, 305, 322, 326, 334; tamże, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 24, 36, 138, 170, 242, 267, 309, 336; tamże, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: Ecclesia Collegiata Kielcensis..., k. 86v-92; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-16: Akta kościoła..., k. 34-36v, 38-41v; tamże, *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 113v; J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 152, 157, 244; J. L. Adamczyk *Rynek w Kielcach...*, s. 143-144 (Aneks III: Inwentarz klucza kieleckiego dóbr biskupów krakowskich z 1746 roku).

⁴²⁵ *Inwentarz 1734*, k. 97-97v, 99, 103, 108v; *Inwentarz 1753*, k. 134.

⁴²⁶ *Inwentarz 1753*, k. 133v, 134v, 137v.

⁴²⁷ Zob. przypis 7.

⁴²⁸ *Inwentarz 1734*, k. 97v, 99v, 101-101v; *Inwentarz 1753*, k. 133v. Pochodzący „de civitate”, tj. z Kielc Mikołaj Sikorski był dwukrotnie żonaty – z pierwszą żoną Katarzyną miał 2 synów: Franciszka (wymienionego w tekście ofiarodawcę kielicha), ochrzczonego 9 września 1688 roku oraz Kazimierza, ochrzczonego 14 lutego 1690 roku, z drugą małżonką Jadwigą zaś syna Antoniego, ochrzczonego 14 stycznia 1692 roku, zob. ADK, Księgi parafialne, sygn. 8: Parafia Kielce-katedra. Ochrzczeni..., k. 200, 249, 295. W latach 1788-1789 odnotowany jest w źródłach inny Franciszek Sikorski kramarz, żonaty, ojciec syna i 2 córek, mający drewniany dom przy ul. Małej, zob. J. L. Adamczyk *Rynek w Kielcach...*, s. 146 (Aneks IV: Lustracja klucza kieleckiego dóbr biskupów krakowskich z roku 1788) oraz s. 152 (Aneks V: Inwentarz klucza kieleckiego dóbr biskupów krakowskich z roku 1789).

parte złoconą” oraz 2 ornaty ze stułami i manipularzami – „atlasowy karmazynowy” i „adamaszkowy czarny”⁴²⁹.

Różnego rodzaju tkaniny ofiarowali również kościołowi: rajca Wojciech Wiśniowski (ornat czarny „w paski złote i kwiatki złote” ze stułą i manipularzem)⁴³⁰, Maciej Korycki (ornat czarny „adamaszkowy z galonem szychowym złotym”, też ze stułą i manipularzem)⁴³¹ oraz nie wymienieni z imienia – „Pan Grabianowski” (ornat biały „adamaszkowy, kwiaty po nim złote”, również ze stułą i manipularzem)⁴³² oraz „pani Dorobecka” (ornat „lamowy biały z kampanką złotą”)⁴³³. Spośród pozostałych darczyńców „Pan Kłoczkowski prezydent kielecki” (zapewne burmistrz Józef Klockowski) ofiarował tuż przed rokiem 1753 „lampę niewielką cyny angielskiej”⁴³⁴, nie wymieniona zaś z imienia „Pani Tomkiewiczowa” srebrne wotum w kształcie serca, przetopione w roku 1778⁴³⁵.

⁴²⁹ *Inwentarz 1753*, k. 134, 137-137v. Określany w inwentarzu jako „obywatel kielecki”, Jan Żurawski – zwany też „aulicus [...] Ep[iscop]i” – poślubił 17 listopada 1737 roku Krystynę Birakowską „wdowę”, od 1737 roku członkinię Arcybractwa Różańcowego („Jejmość Pani Krystyna Bierakowska Aptekarzowa przeszła klecka”), zob. ADK, Akta parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 227-228; tamże, *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 429.

⁴³⁰ *Inwentarz 1734*, k. 103v, zob. też M. Michałowska *Zabytkowe tekstylia...*, s. 9. Wymieniany w inwentarzu „Famatus” Wojciech Wiśniowski, określany w 1688 i 1693 roku jako „rajca kielecki” (w tym ostatnim pełnił również funkcję burmistrza), miał ze swoją małżonką Reginą aż 10 dzieci – 7 synów (Jan, ochrzczony 2 lipca 1670; Jakub, ochrzczony 16 lipca 1673; Mateusz, ochrzczony 16 lutego 1680; Kazimierz, ochrzczony 3 marca 1685; Józef, ochrzczony 25 marca 1687; Mikołaj, ochrzczony 3 grudnia 1688; Antoni, ochrzczony 12 czerwca 1693) oraz 3 córki (Jadwiga, ochrzczona 28 września 1677; Regina, ochrzczona 14 czerwca 1682; Maryna, ochrzczona 19 grudnia 1683). Być może Wiśniowski ożenił się raz jeszcze, gdyż w roku 1722 notowana jest w źródłach „Roza- lia, wdowa po rajcy kieleckim Wojciechu”. ADK, Akta parafialne, sygn. 6: Parafia Kielce-katedra. Ochrczeni..., k. 211, 321; tamże, sygn. 7: Parafia Kielce-katedra. Ochrczeni..., k. 130, 222, 313; tamże, sygn. 8: Parafia Kielce-katedra. Ochrczeni..., k. 33, 79, 154, 210, 340; tamże, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-16: Kapituła – różne 1713-1805, k. 3-3v; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 6v.

⁴³¹ *Inwentarz 1734*, k. 106v. W roku 1746 wymieniany jest w źródłach dom należący do „Koryckiej wdowy” oraz dom należący do „sukcesorów Koryckich” – oba przy ulicy Małej, zob. J. L. Adamczyk *Rynek w Kielcach...*, s. 144 (Aneks III: Inwentarz klucza kieleckiego dóbr biskupów krakowskich z 1746 roku).

⁴³² *Inwentarz 1734*, k. 99v, zob. też M. Michałowska *Zabytkowe tekstylia...*, s. 9.

⁴³³ *Inwentarz 1753*, k. 138v. Być może żona wymienionego w źródłach roku 1753 „Generosi Dorobecki Curiae Ep[iscop]i [p]a[tr]is Advocat[i]”, zob. ADK, Księgi parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 435.

⁴³⁴ *Inwentarz 1753*, k. 135. O burmistrzu Józefie Klockowskim (1708-1781) zob. m.in.: ADK, Akta parafialne, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 254, 429; J. Pazdura *Dzieje Kielc...*, s. 152, 165; J. Kuczyński *XVIII-wieczna panorama...*, s. 108.

⁴³⁵ ADK, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK-25: Dokumenty, listy..., k. 33. Niestety, nie wiadomo, kiedy wymieniane w tekście wotum trafiło do katedry, w księgach parafialnych zaś odnotowano kilka kobiet o tym nazwisku – m.in. Reginę (30 lipca 1690 roku ochrzczono Annę, córkę Andrzeja i Reginy Tomkiewiczów), Różę Eleonorę (od 9 lutego 1736 roku żoną Franciszka Kazimierza Tomkiewicza) oraz Anasztazję (w 1764 roku występuje dwukrotnie jako matka chrzestna), zob. ADK, Akta parafialne, sygn. 8: Parafia Kielce-katedra. Ochrczeni..., k. 285; tamże, sygn. 9: Parafia

Jak słusznie zauważył Jan Pazdur, lata „potopu” szwedzkiego nie stanowiły wyraźnej cezury w dziejach miasta⁴³⁶, dodatkowe potwierdzenie tej tezy odnaleźć można zresztą w Księdze Bractwa Różańcowego, nie odnotowującej w tym czasie istotnego spadku liczby nowych członków⁴³⁷. Znaczące klęski miały miejsce dopiero od 2. połowy XVII wieku (zaraza 1663 roku, kwaterunek wojsk Jerzego Lubomirskiego), a zwłaszcza w początkach XVIII stulecia – zarówno wojna północna, jak i wielka epidemia lat 1708-1711 przyczyniły się do gwałtownego zubożenia i wyludnienia miasta⁴³⁸, to właśnie wtedy zaobserwować można drastyczny spadek liczby nowo wstępujących do Bractwa Różańcowego aż do całkowitego zaniechania rekrutacji w latach 1707-1710⁴³⁹.

Pierwsze korzystne zmiany przyniosła ze sobą działalność biskupa Kazimierza Łubieńskiego, zmierzającego do reorganizacji produkcji w kluczu dóbr biskupich oraz funkcjonowania władz miejskich Kielc⁴⁴⁰. Zapoczątkowane przezeń reformy kontynuowali następnii włodarze diecezji – Konstanty Felicjan Szaniawski, Jan Andrzej Lipski, Andrzej Stanisław Załuski i Kajetan Sołtyk; to dzięki nim usprawniono produkcję w kuźniach samsonowskich, zreformowano ustrój prawny miasta (komisje biskupie z lat 1723, 1734, 1736, 1740, 1744, 1749, 1759, 1766), szkolnictwo (założenie szkoły i seminarium przez Szaniawskiego) oraz opiekę nad ubogimi i chorymi (nowy szpital przy Św. Trójcy, szpital ss. Miłosierdzia, odnowienie w 1747 roku Banku Pobożnego)⁴⁴¹. Nie można również zapomnieć o zainicjowanej przez Łubieńskiego i kontynuowanej przez jego następców szerokiej działalności inwestycyjnej – w tym rozbudowie kolegiaty oraz zespołu pałacowego, wzniesieniu nowych kanonii, szkoły, seminarium duchownego oraz trzech nowych szpitali (Św. Trójcy, ss. Miłosierdzia i „regimentowego” dla wojsk biskupich)⁴⁴².

Równie ważne, jak działalność gospodarczo-prawna, okazały się podejmowane przez biskupów – przede wszystkim Konstantego Felicjana Szaniawskiego – inicjatywy zmierzające do odnowy życia religijnego. To właśnie Szaniawskiemu przypadło w udziale zreorganizowanie obu kapituł (większej i mniejszej) przez nadanie im nowych statutów w roku 1729 – przy czym tę drugą powierzono sprowadzonemu do Kielc pięć lat wcześniej zgromadzeniu księży komunistów, pełniących równocześnie funkcje wykładowców w ufundowanej przez biskupa szkole i seminarium⁴⁴³. Szkoła ta,

Kielce-katedra. Ochrzczeni 1763-1765, k. 20, 31; tamże, sygn. 11: Parafia Kielce-katedra. Zaślubieni..., k. 215.

⁴³⁶ J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 122 i nn.

⁴³⁷ W latach 1656-1657 wpisano ogółem 278 nowych członków, w roku 1658 zaś 187, zob. *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 79 i nn.

⁴³⁸ J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 123-139; o zarazie zob. też *Liber Capituli* 5, k. 36, 40.

⁴³⁹ W roku 1700 do Bractwa wstąpiło 15 osób, w 1706 zaś tylko 3, od roku 1707 brak adnotacji, zob. *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 111 i nn.

⁴⁴⁰ J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 130-133, 138-139, 150-152.

⁴⁴¹ Tamże, k. 130-152.

⁴⁴² Tamże, zob. też: J. Kuczyński *Dawna siedziba starosty oraz stajnie i wozownie przy pałacu biskupim w Kielcach. Dzieje zespołu od XVIII do XX wieku*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 14: Kraków 1985, s. 57-73; Tenże *Kielecka rezydencja...*, s. 33-42; J. L. Adamczyk *Wzgórze Zamkowe...*, s. 74-109.

⁴⁴³ ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-2: Privilegia et varia iura..., k. 318-332: Ordinatio Collegii seu Communitatis RR. Vicariorum; tamże, *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 116: „Hic introducta est Communitas Clericor[um] Soc[ietatu]m Com[munita]tis ad Ecc[lesi]am Coll[egiatam] Kielcen[sem] A[nn]o 1724”. O fundacji seminarium i sprowadzeniu księży komunistów zob. prace cytowane w przypisie 347 oraz: J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 145.

której dzieje i znaczenie były już przedmiotem szczegółowych analiz, przyczynić się miała z czasem do znacznego podniesienia poziomu wykształcenia mieszkańców Kielc i okolic⁴⁴⁴.

Do połowy XVIII stulecia rozszerzono również skład kapituły większej – jeszcze w końcu XVII wieku (1698) zatwierdzono nową kanonię, zwaną Głębozka, po roku 1700 zaś 2 następne, tzw. kaznodziejskie: Tumlin (erygowana 26 stycznia 1724) oraz Daleszyce (1738); obejmujący je kanonicy zobowiązani zostali do wygłaszania kazań, zastępujący ich wikariusze zaś do pracy duszpasterskiej⁴⁴⁵. 18 marca 1729 roku biskup Szaniawski utworzył też nową prelaturę – archidiakonię, powierzoną regenso-wi seminarium, zasiadającemu otdąd na stałe w kapitule⁴⁴⁶. W 1724 roku „odnowio-no” Arcybractwo Różańcowe, po kryzysie przełomu stuleci ponownie skupiające wielu mieszkańców Kielc i okolic – w tym także uczniów i profesorów szkoły oraz alumnów seminarium duchownego⁴⁴⁷.

W 2. połowie XVIII stulecia większość duchownych była już kształcona w szkole oraz wspomnianym wyżej seminarium, założonym przez Szaniawskiego⁴⁴⁸. Do wybitniejszych księży należeli bez wątpienia: kielczanin Józef Fahl, autor licznych prac teologicznych, Michał Horbowski – znakomity prawnik, twórca statutu Kielc z roku 1749 czy Franciszek Erazm Preiss oraz Józef Rogalla; z wyjątkiem J. Fahla, pozostali zaangażowani byli również w działalność fundacyjną na terenie Kielc i okolic⁴⁴⁹.

Analizowany tu okres XVIII-wieczny pod wieloma względami przypomina poprzednie stulecie. W obu przypadkach u podstaw przemian w życiu religijnym stała działalność władarzy diecezji – kardynała Jerzego Radziwiłła u schyłku XVI, biskupów: Łubieńskiego i Szaniawskiego zaś w początkach XVIII stulecia; w obu też okresach zreformowana kapituła oraz poszczególni jej członkowie w istotny sposób zaangażowali się w działalność fundatorską, nie ograniczającą się zresztą do samej kolegiaty. Wydarzeniem nie mającym swego odpowiednika w XVII-wiecznych dziejach świątyni był natomiast mecenat biskupa Szaniawskiego, bez wątpienia najhojniejszego spośród wszystkich nowożytnych „dobrodziejów” kościoła.

Ogółem 41 duchownych, wymienianych w XVIII-wiecznych inwentarzach kolegiaty, dokonało 493 fundacje o różnym charakterze – przy czym aż 218 było dziełem

⁴⁴⁴ A. Massalski *Szkołnictwo średnie Kielc do roku 1863*. Kielce 1983 (tu wcześniejsza literatura).

⁴⁴⁵ ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: *Ecclesia Collegiata Kielcensis...*, k. 42-45, 47-50, 92v-96v; tamże, sygn. Kap.K-2: *Privilegia et varia iura...*, k. 125-133; W. Siarkowski *Kościół...*, s. 13-14; T. Wróbel *Osiemsetlecie fundacji...*, s. 206-212.

⁴⁴⁶ ADK, Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1: *Ecclesia Collegiata Kielcensis...*, k. 50-55; tamże, Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PPK-25: Dokumenty, listy..., k. 22; T. Wróbel *Dzieje seminarium...*, s. 64.

⁴⁴⁷ *Księga Bractwa Różańcowego*, k. 116v: „Anno Domini 1724 6 Junii renovatio facta Confraternitatis SS. Rosarii”. Od tej chwili do Bractwa wstępowało wielu uczniów oraz profesorów szkoły oraz liczni klerycy – tym samym księga bracka może być również traktowana jako znakomite źródło informacji o liczebności poszczególnych roczników uczniów (wraz z nazwiskami i miejscem ich pochodzenia) oraz o osobach wykładowców (przy nazwisku profesora podawano także wykładany przezeń przedmiot), uzupełniając tym samym luki zawarte w pracach poświęconych dziejom seminarium i szkoły, cytowanych w przypisach 347 i 444.

⁴⁴⁸ W. Muller *Dzieje Kościoła na terenie dzisiejszej diecezji kieleckiej w XVI-XVIII wieku. W. Księga jubileuszu stulecia diecezji kieleckiej (1883-1983)*. Kielce 1986, s. 227.

⁴⁴⁹ J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 149, 175-176; D. Olszewski *Kultura teologiczna w Kielcach. W. Pamiętnik Świętokrzyski. Studia...*, s. 68.

biskupa Szaniawskiego⁴⁵⁰. W XVII stuleciu liczby te niewiele się różniły – 49 księży ofiarowało świątyni legaty pieniężne względnie sfinansowało 190 przedmiotów z szerego rozumianego wyposażenia (ołtarze, obrazy, książki, naczynia i szaty liturgiczne, wota i ozdoby ołtarza Różańcowego)⁴⁵¹. W oparciu o dane z tych samych inwentarzy, można natomiast zaobserwować wyraźny w XVIII wieku spadek liczby świeckich darczyńców i dokonanych przez nich fundacji – o ile w poprzednim okresie stosunkowo liczna grupa 86 ofiarodawców przekazała świątyni bądź sfinansowała wykonanie 139 przedmiotów (z czego jednak aż 64 to wota i ozdoby ołtarza Różańcowego)⁴⁵², to po roku 1700 zaledwie 11 osób wspomogło kolegiatę 45 darami z dziedziny rzemiosła artystycznego. Co więcej, w poprzedniej epoce działalność świeckich konkurować mogła co do zakresu z fundacjami duchowieństwa – przedstawiciele obu grup finansowali nowe ołtarze, obrazy, naczynia liturgiczne czy wspomagali rozbudowę świątyni; w XVIII stuleciu świeccy ofiarowali kolegiacie już tylko skromne wyroby złotnicze oraz tkaniny.

Zarówno w XVII, jak i w XVIII wieku dostrzec można także wyraźną przewagę fundacji dokonanych przez duchownych nad inicjatywami podejmowanymi przez świeckich, przy czym fakt ten – określony wyłącznie na podstawie materiału zawartego w inwentarzach i przy całkowitym niemal braku źródeł miejskich – traktowany być musi z dużą ostrożnością⁴⁵³. Być może jednak dysproporcja ta istotnie miała miejsce, a u jej podstaw stało znaczne zubożenie ludności w wyniku wojen i klęsk elementarnych⁴⁵⁴. Wspomniana uprzednio działalność biskupów zmierzająca do ożywienia gospodarki i reorganizacji praw miejskich, przyniosła efekty dopiero po połowie XVIII wieku⁴⁵⁵, ostatni zaś inwentarz, zawierający nazwiska darczyńców, sporządzono w roku 1760 – brak więc źródłowego potwierdzenia, czy względne polepszenie warunków bytowych znalazło swe odbicie w szerszej działalności fundacyjnej mieszkańców Kielc i okolic.

Wydaje się natomiast, iż na obserwowany po roku 1700 spadek liczby świeckich ofiarodawców w niewielkim stopniu wpływ miały zmiany, zachodzące w polskim katolicyzmie przelomu XVII i XVIII stulecia. O ile okres po roku 1600 – a więc niedługo po przyjęciu uchwał Soboru Trydenckiego – nazwać można czasem „reformy katolickiej”, o tyle dekady po „potopie” charakteryzowały się stopniowym przechodzeniem z żarliwej religijności w zwyczaj i rutynę, głębokiej wiary w dewocję oraz ucieczką w coraz bardziej rozbudowaną, „zewnątrzną” stronę praktyk religijnych⁴⁵⁶. Nadal jed-

⁴⁵⁰ Liczbę tę można jeszcze zwiększyć o fundację stalli (J. J. Konrad?), figury św. Jana Nepomucena (J. G. Muszyński?). W zestawieniu tym pominięto natomiast niemożliwe do dokładnego obliczenia fundacje zbiorowe kapituły, wynikające zresztą z obowiązkowej opieki nad świątynią.

⁴⁵¹ *Przemiany I*, s. 99-100.

⁴⁵² Tamże, s. 100.

⁴⁵³ Źródła te uległy zniszczeniu w czasie pożaru ratusza w roku 1800, J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 161. Do czasów nam współczesnych przetrwały m.in. odpisy z księgi rady miejskiej z lat 1551-1608 oraz z księgi protokołów wójta kieleckiego z lat 1596-1603, a także księga rady miejskiej z lat 1789-1791 (ta ostatnia w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach, sygn. MNKi/H/165); zob. J. Szanser *Ustrój miasta Kielc na przełomie XVI i XVII wieku*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 12: Kraków 1982, s. 27-52.

⁴⁵⁴ J. Pazdur *Dzieje Kielc...*, s. 123-129.

⁴⁵⁵ Tamże, s. 133 i nn.

⁴⁵⁶ O katolicyzmie polskim 2. połowy XVII i 1. połowy XVIII stulecia zob. *Przemiany I*, prace cytowane w przypisie 262, a także: K. Górski *Zarys dziejów duchowości w Pol-*

nak liczne zapisy mszalne – zjawisko typowe dla tzw. pobożności fundacyjnej o średniowiecznym jeszcze rodowodzie⁴⁵⁷ – pozwalają przypuszczać, iż spadek liczby darów wiąże się raczej nie ze zmianami w religijności wiernych, lecz z materialnym zubożeniem ludności, chętniej zapisującej legaty na msze za zbawienie własnej duszy, niż finansującej wykonanie cennych fundacji rzeczowych.

* * *

W wyniku przeprowadzonych w XVIII stuleciu prac budowlanych rozebrano romańską jeszcze, wschodnią partię świątyni, stawiając w jej miejscu dodatkowe prezbiterium z zakrystiami, kapitułarzem i archiwum po bokach, uporządkowano teren wokół kościoła, otaczając cmentarz murem z bramkami oraz gankiem od południa, podwyższono dzwonnice, wystawiono na cmentarzu kaplicę zwaną Ogrójcem oraz figurę Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej. Zasadniczym zmianom uległo wyposażenie wnętrza – w ciągu XVIII stulecia stopniowo wymieniono wszystkie stare ołtarze (dodając przy tym kilka nowych), ambonę, ławki, konfesjonały, organy, chrzcielnicę, zawieszono nowe obrazy, wzniesiono łożę biskupią, wreszcie sprawiono do obu zakrystii wiele nowych naczyń i szat liturgicznych. Tak gruntowne zmiany dokonały się dzięki intensywnej działalności fundatorskiej, prowadzonej przede wszystkim przez kolejnych włodarzy diecezji krakowskiej oraz członków obu kapituł – większej i mniejszej.

Koniec wieku XVIII nie oznaczał wszakże kresu przemian zarówno architektury, jak i wyposażenia kieleckiej kolegiaty. W ciągu następnego stulecia urządzono kaplicę Najświętszego Sakramentu w miejscu dawnego przedsionka i archiwum, kruchty północno- i południowo-zachodnią, zlikwidowano baptysterium, ustawiono nowy chór muzyczny, zniesiono część obrazów i nagrobków, przerobiono stalle, konfesjonały i ławki, pokryto polichromią sklepienia prezbiterium i korpusu oraz ściany nawy głównej, wreszcie w znacznym stopniu przekształcono elewacje (przede wszystkim zachodnią i wschodnią). Zniszczenia wynikłe z częstego używania, a także liczne kradzieże i konfiskaty sprawiły natomiast, iż niewiele przetrwało do dziś z opisywanych w inwentarzach naczyń oraz szat liturgicznych, gromadzonych tak licznie w ciągu obu analizowanych tu stuleci. Znacznym przekształceniom uległo także otoczenie kościoła – m.in. zlikwidowano okalające kolegiatę ganki i mury z bramkami, zniwelowano i wyłożono płytami nieużywany już cmentarz, zmieniono elewacje dzwonnicy, rozbudowano Ogrójec oraz przeniesiono na nowe miejsca figury Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej i św. Jana Nepomucena.

Przedstawione powyżej rozważania nad przemianami kolegiaty w epoce baroku traktować należy jedynie jako próbę uzupełnienia dotychczasowego stanu badań nad kielecką świątynią. Opierając się przede wszystkim na XVII- i XVIII-wiecznych inwentarzach kościoła, nie rozstrzygnięto bowiem ostatecznie wielu zagadnień – w tym problemu faz rozbudowy świątyni w XVII stuleciu czy dokładnego datowania poszczególnych elementów wyposażenia, zaledwie też zasygnalizowano temat działalności fundacyjnej duchowieństwa i mieszczaństwa kieleckiego w okresie nowożytnym; wreszcie z racji zakreślonych ram czasowych, nie podjęto badań ani nad epoką

sce. Kraków 1986, s. 208-268; W. Müller *Epoka baroku i sarmatyzmu*. W: *Uniwersalizm i swoistość kultury polskiej*. T. 1: Lublin 1989, s. 229; H. Suchojad *Mentalność religijna szlachty małopolskiej*. W: *Pamiętnik Świętokrzyski. Studia...*, s. 123-136.

⁴⁵⁷ J. Kracik *Duchowieństwo Kielecczyny w XVII-XVIII wieku. Formacja zamierzona a środowiskowa*. W: *Księga jubileuszu stulecia diecezji...*, s. 62.

średniowieczną, ani też nad dziejami świątyni w XIX i XX stuleciu. Pozostaje więc mieć nadzieję, iż zaprezentowany w niniejszej pracy materiał stanie się zachętą do dalszych poszukiwań, zmierzających ostatecznie do powstania pełnej monografii kieleckiego kościoła.

WYKAZ ŹRÓDEŁ

Archiwum Diecezjalne w Kielcach

- Akta konsystorskie kolegiaty kieleckiej, sygn. PKK- 6, 8-12, 15-16, 18, 20-26, 36, 38-42, 45, 50, 52, 54, 56, 57
- Akta kapituły katedralnej kieleckiej, sygn. Kap.K-1, 2, 4-6, 16, 18, 40, 41
- Akta kolegiat, sygn. II KS- 2, 3, 4; II KK-9
- Akta Komisji Budowlanej, sygn. OG-2/2
- Akta Kurii Diecezjalnej Kieleckiej, sygn. OD-1/16, 1/20
- Akta parafialne (metrykalne), sygn. 1-11
- Akta Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. SD-3-6

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

- Acta visitationis sygn. 2, 11
- Liber ordinatorum et consecrationis ecclesiarum..., sygn. 7, 8

Kielce, 22.09.1998

Kata Pieniążek-Sauel

TRANSFORMATIONS OF THE KIELCE COLLEGIATE CHURCH (AT PRESENT
CATHEDRAL) IN THE BAROQUE PERIOD IN THE LIGHT OF THE INVENTORIES.
PART II: THE 18th CENTURY

The present article is the second part of a study devoted to the transformations of the Kielce collegiate church (today cathedral) in the Baroque period; in this part the analysis concerns the period of the 18th Century, assuming as the basis the material contained in the contemporary inventories of the church, supplemented with data available from other sources (including the minutes of the meetings of both chapters).

As a result of the construction work carried out in the first quarter of the century (1719-1728), the Romanesque, eastern part of the church was demolished, and additional bays of naves and presbytery with vestry, chapter-house and archive on sides were built; this new part of the structure was adjusted by both dimensions and style to the 17th Century nave body. In the 18th Century the surrounding of the collegiate was regulated and improved. The graveyard was surrounded with a wall with gates and a gallery from the south; the belfry was elevated, and a chapel, known as Ogrójec [Gethsemane], and the figure of the Holy Virgin were erected in the graveyard.

The furnishings of the interior also underwent radical alterations; beginning with the 1720s until the end of the century, all altars, pulpit, benches, confessionals, organs and the baptismal font were replaced; new paintings were hung, the bishop's loge was erected; baptistery was arranged; and finally many new vessels and liturgical robes were commissioned for both sacristies. Such thorough changes could be done thanks to the intensive activity of founders - the successive bishops of the Cracow diocese and members of both chapters - canons and curates.

Among 51 persons mentioned in the inventories, who were engaged in the extension or replacement of the furnishings of the church in the 18th Century, there were 40 priests and 11 lay persons, i.e. far fewer than in the previous period. The representatives of the first mentioned group included bishops, canons, curates, who made in total 471 endowments of various character (architectural additions, sculptures, goldsmithing, tapestries); as many as 218 items were the contribution of Bishop Konstanty Felicjan Szaniawski. A small group of 11 lay contributors endowed the church with only 45 gifts. They were exclusively modest goldsmith articles and tapestries.

The 18th Century resembled in many aspects the previous century. In both cases the activity of the Cracow bishops was decisive for the transformations, e.g. the contributions of Cardinal Jerzy Radziwiłł at the turn of 16th Century; bishops Łubieński and Szaniawski in the 18th Century; in both periods the reformed chapter and its particular members were significantly engaged in the endowment activity, which was not limited merely to the collegiate church.

The event which has no precedence in the 17th Century was the patronage of Bishop Szaniawski, who was undoubtedly the most generous of all modern benefactors of the Kielce collegiate church. Both in the 17th and 18th Centuries one can notice a distinct predominance of endowments made by ecclesiastics in relation to lay persons. With reference to the period under discussion this disproportion was probably due to the greater impoverishment of the population caused by warfare and natural disasters.

The considerations concerning the transformations of the collegiate church presented in both parts of this article should be treated only as an attempt to supplement the present state of art of the research into the Kielce collegiate church. It is also an invitation to do further research aimed at presenting a complete monograph of the church.